

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE GİRİŞİ VE TÜRK
BASININDAKİ YANSIMALARI
(1930-1932)**

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı

Hüseyin TAŞKIN

Ankara - 2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE GİRİŞİ ve TÜRK
BASININDAKİ YANSIMALARI
(1930-1932)**

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı

Hüseyin TAŞKIN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mesut AYDIN

Ankara - 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE GİRİŞİ ve TÜRK
BASININDAKİ YANSIMALARI
(1930-1932)**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Mesut AYDIN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

(imza)

Prof. Dr. Yavuz ERCAN
Enstitü Müdürü

GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyıl, uluslararası siyasi arenada danışma, yirminci yüzyıl ise işbirliği devrini ifade etmektedir. On dokuzuncu yüzyılda yapılan çalışmalar, uluslararası siyasi kuruluşların oluşumu için bir zemin hazırlamış, yirminci yüzyılda ise bu kuruluşlar fiilen oluşturulmuşlardır. Devletler arasındaki bu işbirliği sonucunda oluşturulan teşkilatların başında Milletler Cemiyeti gelmektedir.¹

Milletler Cemiyeti fikri eskilere dayanmaktadır. Bu teşkilatın ilk tohumları 1789 Fransız Devrimi'nden sonra atılmıştır. Bilindiği gibi Fransız Devrimi'nden sonra yeni bir siyasal anlayış ortaya çıkmıştı. Bu yeni anlayışa liberalizm veya hürriyetçilik hareketi denilmektedir.² Hürriyet kavramı, Napolyon'un fetihleriyle Avrupa ülkelerine ulaştırılmıştı. Modern devlet sisteminin kurucu ilkesi olan bu kavram, 1815 barış anlaşmalarının temelini teşkil eden hanedanların meşruiyetine de karşı gelmişti.³

Hükümdarlar, bu değişikliğin önemini anlayamamışlardı. Nitekim, 1814 yılında İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya koalisyonu, Napolyon'u yenilgiye uğratmıştı. 1815'te toplanan Viyana Kongresi'yle adı geçen devletler, Fransa'yı ihtilalden önceki tabii sınırlarına çekmekle⁴ hürriyetçilik fikirlerini de yenilgiye uğrattıklarını sanmışlardı. Yine, 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa'nın toprak ve sınır düzenlemelerini kendi politik çıkarlarına göre yapmış ve bundan sonra patlak verebilecek herhangi bir hürriyetçilik hareketini beraberce bastırmak hususunda da anlaşmışlardı.⁵

Avrupa'nın mutlakiyetçi hükümdarları, yapılan ittifakın getirdiği rahavetle, 1815'ten sonra da idaredeki eski alışkanlıklarını devam ettirmişlerdi.⁶ Bu durum, değişen toplum değerleriyle ciddi bir çatışma anlamına gelmekteydi.⁷ Zira, bir süre sonra Avrupa; 1818-22, 1830 ve 1848 yıllarında olmak üzere, bir dizi ihtilallere sahne

¹ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara 1975, s. 71.

² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I*, Ankara 1992, s. 6.

³ H. J. Morgenthau, *Uluslararası Politika II*, (çev.: Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Ankara 1970, s. 497.

⁴ A. Haluk Ülman, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol*, Ankara 1972, s. 19.

⁵ Armaoğlu, *age.*, s. 7.

⁶ Vladimir Potyemkin ve Diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi I*, İstanbul 1977, s. 478.

⁷ Ülman, *age.*, s. 21.; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Ankara 2000, s. 117.

olmuştu.⁸ Bu ihtilallerin sonuçları, sadece hürriyetçilik anlamında değil, aynı zamanda milliyetçilik anlamında da kendini göstermişti. Ortaya çıkan milliyetçilik anlayışı da hürriyet fikirleri gibi kaynağını Fransız Devrimi'nden almaktaydı.⁹

Fransız Devrimi sonucunda yeşeren milliyetçilik akımının en önemli yansıması, Alman ve İtalyan millî birliklerinin ortaya çıkışıdır.¹⁰ Zira, milliyetçilik rüzgârları, Avusturya gibi büyük ve güçlü bir devletin sınırları içinden iki yeni siyasi oluşum yaratacaktı. Bunun da ötesinde biri batısında diğeri de güneyinde iki güçlü devlet kurulmuş olacaktı. Mevcut durumdaki bu değişim, Avusturya Avrupa'daki konumunu bir hayli zayıflayacaktı. İşte; Avusturya, böyle bir ihtimalin gerçekleşmesini önlemek için 1815 Viyana Kongresi kararlarına sıkı sıkıya bağlı kalmış ve Almanya ile İtalya'nın millî birliklerini oluşturmalarını mümkün olduğunca engellemeye çalışmıştı.¹¹

Avusturya'nın ilk mücadelesi İtalya ile olmuştu. İtalya'da Piyemonte, milliyetçi hareketleri destekleyen III. Napolyon ile 1858 yılında bir ittifak yapmıştı.¹² Fransa'yı ittifakına alan Piyemonte, 1859 yılında Avusturya'ya savaş açmıştı. Sonuçta, Fransa'nın yardımlarıyla Avusturya'yı iki defa savaş meydanlarında yenilgiye uğrattı. Bu zafer üzerine diğeri İtalyan devletçikleri, Piyemonte'ye katılarak İtalyan millî birliğini oluşturmuşlardı.¹³ Avusturya'ya karşı kazanılan başarıların ardından 1861 Şubatında Torino'da ilk İtalyan Parlamentosu açılmış ve İtalya Krallığı ilan edilmişti.¹⁴

İtalyan millî birliğinin kuruluşunu Alman birliğinin kuruluşu takip etmişti. Bu birliğin ortaya çıkışında Bismarck'ın katkısı büyük olmuştu. Alman birliği üç safhada gerçekleşmişti. İlk etapta; 1864 Prusya-Danimarka savaşı ile Prusya, Danimarka'nın elindeki bazı Alman topraklarını geri alıp Germen Konfederasyonu'na dahil etmişti. 1866 Prusya-Avusturya savaşıyla da Avusturya'nın Almanya üzerindeki kontrolü sona ermişti. Buna rağmen, Bismarck için Alman millî birliğini kurmak hemen

⁸ Armaoğlu, **age.**, s. 7 vd.; Ülman, **age.**, s. 21 vd.; Ahmet Eyicil, **Siyasi Tarih (1789-1939)**, Ankara 2005, s. 48.

⁹ Armaoğlu, **age.**, s. 10.

¹⁰ Ülman, **age.**, s. 25.

¹¹ Armaoğlu, **age.**, s. 11.

¹² Ahmet Şükrü Esmer, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1944, s. 200.

¹³ Ülman, **age.**, s. 25.; Uçarol, **age.**, s. 235 vd.

¹⁴ Armaoğlu, **age.**, s. 12.; Uçarol, **age.**, s. 238.; Eyicil, **age.**, s. 61.

mümkün olmadı. Çünkü, Fransa'nın nüfuzu altında bulunan Katolik Güney Alman devletçikleri birliğe sıcak bakmıyorlardı. Ayrıca, kuzeyinde kuvvetli bir Almanya'nın ortaya çıkmasından endişe duyan Fransa'nın, Prusya'ya karşı durumu sertleşmişti. Bismarck, Alman birliği yolundaki engel olan Fransa'yı 1870 tarihinde Sedan Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratmıştı.¹⁵ Savaşın sonunda Almanya Alsace ve Lorraine'i ilhak etmiş ve Fransa'yı ağır bir savaş tazminatı ödemeye zorlamıştı.¹⁶

Bismarck, 18 Ocak 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunu ilan ettiğinde, Fransa'nın intikam için bir savaşa girme ihtimali başlıca endişesi, hatta kâbusu olmuştu. Dolayısıyla Bismarck, Fransa'nın Almanya'ya karşı bir intikam savaşı açmasını önlemeliydi. Fransa, tek başına Almanya'ya karşı savaşamazdı. Muhakkak surette bir devleti yanına çekerek savaşı göze alabilirdi. Fransa'nın Almanya'ya karşı yanına çekebileceği iki devlet ön plana çıkmaktaydı: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu¹⁷ ve Rusya. Bismarck, Fransa'nın hareket ve stratejisini boşa çıkartmak için bu iki devleti daima göz önünde bulundurmalıydı. Zira, Fransa'yı etkisiz hale getirebilmek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya'nın daima Almanya'nın yanında yer almalarını sağlamakla mümkün olabilirdi. Bundan dolayı Bismarck, başbakanlıktan ayrıldığı 1890 yılına kadar bu iki devleti Almanya'nın yanında tutmak için çaba harcamıştı. Bu konuda da çeşitli siyasi ittifak arayışları içine girmişti.¹⁸

Bu arayışların ilki **Birinci Üç İmparator Ligidir**. 1872 Eylülünde Alman, Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorları bir araya gelerek toplantı yapmışlardı. Bu toplantıda bir anlaşma imzalanmamıştı. Anlaşma sözlü olmuştu. Bu sözlü anlaşmanın esasını da üç devletin Avrupa'da ortak politika izleme kararı teşkil etmişti. Yani Almanya, bir taraftan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ve diğer

¹⁵ Armaoğlu, **age.**, s. 13 vd.; Ülman, **age.**, s. 26 vd.; Süleyman Kocabaş, **Tarihte Türkler ve Almanlar**, İstanbul 1988, s. 25 vd.

¹⁶ Ülman, **age.**, s. 28.; Murat Özyüksel, **Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, İstanbul 1988, s. 33.; Kocabaş, **age.**, s. 27.

¹⁷ 1866'da Prusya karşısında yenilmesi üzerine Avusturya, Macar sorununu çözmek için 1867'de Macarlara bağımsızlık vermişti. Ancak Macaristan Avusturya'dan tamamen kopmamıştı. Bundan sonra Avusturya ve Macaristan'ın; Maliye, Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları ortak olarak yürütülmüştü. Fakat her iki devlet içişlerinde bağımsız hale gelmişti. Ayrıca Avusturya İmparatoru, Macaristan Kralı olmuş ve devletin resmi adı da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adını almıştı. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Armaoğlu, **age.**, s. 21.

¹⁸ Armaoğlu, **age.**, s. 20 vd.; Ülman, **age.**, s. 93 vd.; Özyüksel, **age.**, s. 33 vd.

tarafından Rusya'yı yanına çekmiş oluyordu. Avrupa'nın bu üç büyük devleti arasındaki yakın ilişkiler ve ortak politika dolayısıyla Fransa yalnız kalıyordu.¹⁹

Oluşturulan **Birinci Üç İmparatorlar Ligi** uzun ömürlü olmamıştı. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını paylaşma konusunda anlaşamamışlardı. Osmanlı Devleti üzerine yapılan hesaplar, İki devletin ittifak ilişkisini bozmuştu. Böylece **Birinci Üç İmparatorlar Ligi** kısa süre içinde dağılmış oldu.²⁰

İkinci deneme ise 1879 yılında gerçekleşti. Bismarck, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya'nın Balkanlar üzerindeki mücadelesi dolayısıyla bu iki devleti bir arada tutmanın güçlüğüne görmüştü. Bu iki devleti bir ittifak içinde tutamayınca ikisinden birisini tercih etmek zorunda kaldı. Tercihini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu lehine yaptı. Çünkü, Pan-Cermen bloğunun muhafaza ve devam ettirilmesi politik bakımdan çok daha önemliydi. Bu nedenle, 1879 Ekiminde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile bir ittifak antlaşması imzaladı. Bu bir savunma ittifakıydı. Yani taraflardan birine, Rusya veya Fransa saldıracak olursa, birbirlerine bütün güçleriyle yardım edeceklerdi.²¹

Son deneme de 1881 yılında Alman, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rus İmparatorları arasında gerçekleştirilen **İkinci Üç İmparator Ligi**dir. 1879 ittifakı ile Almanya tercihini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için yapmakla birlikte, Rusya'yı da büsbütün gözden çıkarmış değildi. Bismarck Rusya'yı da kendi yanından ayırmak istemiyordu. Bir bakıma, 1879 ittifakını, Rusya'yı kendi yanına çekmek için bir vasıta olarak kullanmak istiyordu. Nitekim, gizli olan bu ittifakı, bir şekilde Rusya'ya duyurdu. Rusya, bir Alman-Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ittifakından çok telaşlandı. Çünkü Pan-Cermen bloğu sadece siyasal ilişkiler alanında kalmayıp, askeri bir ittifak haline geliyordu. İngiltere ve Fransa ile Almanya'ya karşı bir birleşme imkânı olmadığına göre, Rusya'nın yapabileceği tek şey yine Pan-Cermen bloğu ile ilişkilerini düzeltmekti. Bunun

¹⁹ Armaoğlu, **age.**, s. 23 vd.; Coşkun Üçok, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara 1975, s. 164 vd.; Ülman, **age.**, s. 94.; İlhan Akın, **Siyasi Tarih (1870-1914)**, İstanbul 1983, s. 29 vd.; Özyüksel, **age.**, s. 34.; Eyicil, **age.**, s. 75 vd.

²⁰ Armaoğlu, **age.**, s. 24.; Ülman, **age.**, s. 94.; Akın, **age.**, s. 35.; Özyüksel, **age.**, s. 34.; Eyicil, **age.**, s. 76.

²¹ Armaoğlu, **age.**, s. 25.; Ülman, **age.**, s. 94 vd. ; Üçok, **age.**, s. 165.; Özyüksel, **age.**, s. 34.; Eyicil, **age.**, s. 76.

üzerine Rusya'nın başvurusuyla 1881 Haziranında üç devlet arasında **İkinci Üç İmparator Ligi** anlaşması yapıldı. Bu seferki anlaşma yazılı hale getirilmişti. Anlaşmada yine ortak politika ilkeleri tespit ediyordu. Bu ortak politikanın temel ilkesi de Avrupa'da barışın korunmasıydı. Diğer bir ifadeyle Fransa'nın, bir intikam savaşına girme arzusuna karşı bir ikaz niteliği taşımaktaydı.²²

İkinci Üç İmparatorlar Ligi de uzun ömürlü olmamıştı. Balkanlar'daki mücadele Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya'nın ilişkilerini yine bozdu. Bulgaristan'da 1885-1886'da olayların çıkmasıyla, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya Bulgaristan'ı kendi kontrolleri altına almak istemişlerdi. Bu durum iki devleti yine karşı karşıya getirmişti. İlişkilerin tekrar kötüleşmesiyle **İkinci Üç İmparatorlar Ligi** de dağılmıştı.²³

Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu bir arada tutamayınca başka bir çıkar yol aramıştı. Her defasında olumsuz sonuç veren ittifak arayışlarına bundan böyle Rusya'sız devam etme kararı almıştı. Fakat, bu Rusya'yı gözden çıkarttığı anlamına gelmiyordu.²⁴

1882 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile birlikte o zamana kadar düşünmediği İtalya'yı dahil ederek **Üçlü İttifak Antlaşmasını** hayata geçirdi. Böylece, Bismarck Avrupa'da Almanya'nın tartışmasız üstünlüğünü kurmuştu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya ile **Üçlü İttifak Antlaşmasını** imzalayan Almanya, bölgedeki denge politikalarının bir gereği olarak Rusya ile de 1887 yılında ikili bir anlaşma yaparak kendisine bağlı bir Rusya görmek istemişti.²⁵

1888 yılından itibaren Almanya'nın yönetiminde meydana gelen bir değişme, hem Bismarck'ın iktidardan uzaklaşmasına hem de Avrupa'daki Alman üstünlüğüne son vermişti. 1888 yılında Alman İmparatoru III. Friedrich'in ölmesi üzerine oğlu II. Wilhelm iktidara gelmişti.²⁶ II. Wilhelm'in genç ve tecrübesiz oluşu yanında Alman dış politikasında meydana gelen ciddi değişim Bismarck'ın görevden ayrılmasına

²² Armaoğlu, **age.**, s. 25.; Ülman, **age.**, s. 96 vd.; Eyicil, **age.**, s. 76.

²³ Armaoğlu, **age.**, s. 23 vd.; Ülman, **age.**, s. 97.; Uçarol, **age.**, s. 291 vd.; Özyüksel, **age.**, s. 34 vd.

²⁴ Üçok, **age.**, s. 165 vd.

²⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi I/1**, Ankara 1991, s. 36 vd.; Armaoğlu, **age.**, s. 26 vd.; Ülman, **age.**, s. 99 vd.; Kocabaş, **age.**, s. 30 vd.; Uçarol, **age.**, s. 294 vd.; Eyicil, **age.**, s. 76 vd.

²⁶ Armaoğlu, **age.**, s. 28.; Ülman, **age.**, s. 105.; Uçarol, **age.**, s. 296.

neden olmuştu. Bismarck'ın ayrılması ile dış politikanın sevk ve idaresi II. Wilhelm ve onun atadığı Başbakan Capinvi'nin eline geçti.²⁷

Ancak II. Wilhelm, benimsediği dış politikayı istediği gibi tatbik edemedi. Öncelikle, 1890 yılında süresi biten 1887 Alman-Rus Anlaşması'nı, Rusya'nın isteğine rağmen yenilemedi. Bu durum, Rusya'nın Almanya'dan koparak Fransa'ya yanaşmasına sebep oldu. İkinci olarak, Wilhelm'in İngiltere'yi Almanya'nın yanına çekmek için harcadığı çabalar da hiç bir sonuç vermedi.²⁸ Son olarak; II. Wilhelm, Bismarck'ın uyguladığı ihtiyatlı politikayı gereksiz bulmuş ve diğer emperyalist devletler gibi yayılmacı bir politika izlemeyi amaçlamıştı.²⁹ Kısacası, Alman dış politikası radikal bir değişim geçirdi. Bunun sonunda da **Üçlü İtilaf** dediğimiz İngiltere, Fransa ve Rusya bloğu, **Üçlü İttifak** karşısında bir denge unsuru olarak ortaya çıktı.

Üçlü İttifak bloğunda olduğu gibi, **Üçlü İtilaf** bloğu da birdenbire ortaya çıkmamıştı. Alman politikalarında meydana gelen değişime paralel olarak Fransa, Rusya ve İngiltere arasındaki uzlaşma sonucunda **Üçlü İtilaf** bloğu oluşmuştu. **Üçlü İtilaf** bloğunu oluşturan şartlar, üç anlaşma sonucunda ortaya çıkmıştı.³⁰

Bunlardan ilki Fransız-Rus ittifakıdır. II. Wilhelm'in Rusya'ya önem vermemesi, onu yalnızlığa itmisti. Bu durumda Rusya, başlangıçtaki düşüncesine dönmüştü. Yani Pan-Cermen bloğu karşısında bir denge unsuru aramaya başlamıştı. Fransa bu durumdan yararlanmakta gecikmemişti. Rusya'nın yalnız kalması üzerine Fransa, Rusya'ya yakınlaşmaya başlamıştı. 1894 yılında Fransa ve Rusya Almanya'ya karşı askerî bir ittifak antlaşması imzaladı.³¹

Üçlü İtilafın ikinci halkasını, İngiltere ve Fransa arasında sömürgeler konusunda 1904 yılında imzalanmış olan bir anlaşma meydana getirmişti. Bu bir ittifak değildi. Bu anlaşma ile İngiliz-Fransa arasında yıllardan beri devam eden deniz aşırı memleketlerdeki sömürge yarışı ve bundan kaynaklanan mücadelelerle çatışmalar sona eriyordu.³²

²⁷ Uçarol, **age.**, s. 297.; Kocabaş, **age.**, s. 105.; Eyicil, **age.**, s. 79.

²⁸ Armaoğlu, **age.**, s. 29.; Ülman, **age.**, s. 107.

²⁹ Özyüksel, **age.**, s. 37.

³⁰ Bayur, **age.**, s. 80 vd.; Armaoğlu, **age.**, s. 29.; Ülman, **age.**, s. 108 vd.; Uçarol, **age.**, s. 298 vd.

³¹ Armaoğlu, **age.**, s. 30.; Akın, **age.**, s. 81 vd.

³² Armaoğlu, **age.**, s. 30 vd.; Akın, **age.**, s. 86 vd.

Üçlü İtilafın son halkasını meydana getiren 1907 İngiliz-Rus Anlaşması oldu. Bu anlaşma ile Ortadoğu ve İran, Afganistan ve Tibet üzerindeki nüfuz mücadelesi tatlıya bağlanıyordu. İran'ın kuzeyi Rusya'ya, güneyi ise İngiltere'ye bırakılıyordu. Ortada da tampon bölgeyi oluşturan bir İran Devleti'nden söz ediliyordu. Rusya Afganistan üzerindeki iddialarından vazgeçiyor ve her iki devlet, Tibet'in Çin toprak bütünlüğü içinde kaldığını kabul ediyorlardı.³³

Böylece Avrupa'daki büyük devletler bu şekilde iki büyük bloğa bölünmüş oluyordu. Avrupa'nın; 1870'lerden başlayıp 1904-1907'ye gelinceye kadar geçen devrede iki bloğa ayrılmış olması, Birinci Dünya Harbi'nin en önemli sebeplerden birini teşkil etmişti. 1904 tarihli İngiliz-Fransız Anlaşması'nın imzalanmasından itibaren **Üçlü İttifak** ve **Üçlü İtilaf** bloğunu oluşturan devletler tam bir çatışma içine girmişlerdi. Sömürge arayışı hızlanmıştı. On yıl süren bu çatışma devresi sonunda da Birinci Dünya Harbi patlak vermişti.³⁴

Birinci Dünya Harbi, görünürde 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Arşidük François Ferdinand ile karısının Saraybosna'da Princip adlı bir Sırp öğrenci tarafından öldürülmesiyle başlamıştı.³⁵ Hakikatte, o zamana kadar gelişen olayların son kıvılcımını oluşturmuş, bundan sonra taraflar hızla büyük bir batağın içine gömülmüşlerdi. Suikast, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak etmesinin Sırbistan'da ve Bosna-Hersek Sırları arasında uyandırdığı tepkinin bir sonucu idi. Suikast olayı karşısında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tepkisi gayet sert oldu.³⁶ Almanya'nın desteğini sağlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 23 Temmuz 1914 de Sırbistan'a 48 saat süreli sert bir ultimatö vermişti.³⁷ Sırbistan, 25 Temmuzda verdiği cevapta bu isteklerin bir kısmını kabul etmemişti. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu aynı gün Sırbistanla diplomatik ilişkilerini kesti. 26

³³ Ülman, **age.**, s. 164 vd

³⁴ Armaoğlu, **age.**, s. 30.

³⁵ Louis Dollot, **Siyasi Tarih**, (çev.: Oktay Akbal), İstanbul 1966, s. 57 vd.

³⁶ Armaoğlu, **age.**, s. 100 vd.; H. Berke Dilan, **Siyasi Tarih (1914-1939)**, İstanbul 1998, s. 13 vd.; Uçarol, **age.**, s. 463.; Eyicil, **age.**, s. 235.

³⁷ Ülman, **age.**, s. 205.; Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)**, Ankara 1973., s. XVI.; Akın, **age.**, s. 246.; Yücel Özkaya, "*(1914-1918) Yılları Arasında Birinci Dünya Savaşı*", **Milli Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (Yayına Hazırlayan (hızl.): Berna Türkoğan), Ankara 2002, s. 5.; Uçarol, **age.**, s. 463.

Temmuzda Sırbistan'ın seferberlik ilan etmesi üzerine, 28 Temmuzda Belgrad'ı bombalayarak Sırbistan'a karşı savaşa girişti.³⁸

Bu olay üzerine Rus Çarı, askerin baskısı ile 31 Temmuzda seferberlik ilan etti.³⁹ Bunu gören Almanya, Rusya'ya 31 Temmuzda bir ultiatom verip seferberliğini durdurmasını istedi. 12 saat süreli ultiatoma Rusya cevap vermeyince, Almanya 1 Ağustosta Rusya'ya savaş ilan etti. Rusya'nın seferberliği üzerine Fransa da seferberliğe geçmişti. Almanya, 31 Temmuzda Fransa'ya da bir ultiatom verip, seferberliğin durdurulmasını istedi. Fransa cevabını geciktirip, Almanya'ya kaçamaklı bir cevap verince, Almanya 3 Ağustosta Fransa'ya da savaş ilan etti.⁴⁰

Almanya, Bismarck'ın korktuğu gibi iki cephele savaş karşısında kalıyordu. Almanya; Fransa'ya karşı kısa sürede zafer kazanıp Rusya'ya dönmek isteğinden, Belçika'dan geçmesi gerekiyordu.⁴¹ Bu sebeple 2 Ağustosta Belçika'ya başvuru geçiş izni istedi.⁴² Belçika, İngiltere'ye danıştıktan sonra bu isteği reddedince Almanya, 4 Ağustosta Belçika'ya savaş ilan etti.⁴³

Almanya'nın Belçika'ya saldırması İngiltere'yi harekete geçirdi. Almanya'nın Belçika'ya girmesi, İngiltere için bir tehditti. İngiltere böyle bir tehlikeyi önlemek için 1839'da Belçika'nın tarafsızlığını milletlerarası teminat altına aldırılmıştı. Almanya şimdi bunu çiğniyor ve İngiltere'yi tehdit ediyordu.⁴⁴ Bundan dolayı İngiltere, 4 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etti.⁴⁵

Bu olaylar yumağı içinde son olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da 6 Ağustos 1914 tarihinde Rusya'ya savaş ilan etmişti.⁴⁶

Avrupa devletlerinin birbirine girmesi, Uzakdoğu ile ilgilerini de zayıflatıyordu. Japonya, Asya'daki yayılmasını hızlandırmak ve genişletmek için bunu iyi bir fırsat olarak gördü. 15 Ağustos 1914'te Almanya'ya bir nota vererek Çin

³⁸ Armaoğlu, *age.*, s. 103.; Uçarol, *age.*, s. 463.; Eyicil, *age.*, s. 235.

³⁹ Ülman, *age.*, s. 206.; Uçarol, *age.*, s. 463.

⁴⁰ Armaoğlu, *age.*, s. 104.; Uçarol, *age.*, s. 463.

⁴¹ Armaoğlu, *age.*, s. 104.

⁴² Ülman, *age.*, s. 207.; Burak Gülboy, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İstanbul 2004, s. 88.

⁴³ Armaoğlu, *age.*, s. 104.; Ülman, *age.*, s. 207.; Eyicil, *age.*, s. 236.

⁴⁴ Armaoğlu, *age.*, s. 104.

⁴⁵ Üçok, *age.*, s. 214.

⁴⁶ Armaoğlu, *age.*, s. 104.; Eyicil, *age.*, s. 237.

Denizi'ndeki donanmasını geri çekmesini istedi. Almanya, Japonya'nın bu isteğine cevap veremeyince, 23 Ağustosta Almanya'ya savaş ilan etti.⁴⁷

Tüm dünyayı saran savaş karşısında Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa ile ittifak arayışı içine girmişti. Fakat, o tarihe kadar yapılan gizli anlaşmaların hemen hepsi Osmanlı Devleti üzerine yapıldığı ve savaş sonrasında herkes payına düşeni alma konusunda anlaşığı için Osmanlı Devleti'nin 1902-1914 tarihleri arasındaki ittifak talepleri geri çevrilmişti. Osmanlı Devleti, daha sonra yaşanan birtakım olaylar ve Almanya'nın çabaları ile savaşa sürüklenmiş ve 2 Ağustos 1914 tarihinde gerçekleştirilen bir ittifak antlaşmasıyla İttifak bloğu içinde yer almıştı. Osmanlı Devleti'nin savaşa sürüklenmesini hızlandıran olayların ilkinin, İngiliz takibinden kaçan iki Alman savaş gemisinin Boğazlara sığınması teşkil eder.⁴⁸ Almanya'nın Akdeniz Donanma Komutanı Souchon komutasındaki Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisi, 10 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale'ye sığındı. Savaş Bakanı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Goeben ve Breslau'nun boğazdan içeri alınması emrini vermesinden sonra iki Alman zırhlısı Marmara'ya girdi.⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin tarafsız devlet olarak bu gemilerin silahlarını sökmesi ve personelini de gözaltına alması gerekirdi. Ancak, Almanya buna şiddetle itiraz etti. Bunun üzerine, gemilere Türk bayrağı çekilerek, tayfalara fes giydirildi. Goeben'e “*Yavuz*” ve Breslau'a da “*Midilli*” adları verilerek gemiler Osmanlı donanmasına katıldı.⁵⁰

Eylül ayına gelindiğinde; Marne Muharebeleri, Almanya'nın Fransa'yı 6 haftada yere serme planını suya düşürmüştü. Bu nedenle Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni de savaşa sokmak için baskıları artmıştı. Diğer taraftan Almanya, Rusya ile esaslı bir mücadeleye girmişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da Rusya karşısında pek bir şey yapamıyordu. Bundan dolayı Almanya, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya bir cephe açmasını istiyordu. Osmanlı Devleti, seferberliğini tamamlamasına rağmen savaşa katılmamak için yeni bir bahane arayışı içine girmiş, devletin mali durumunun iyi olmadığını ve savaşın yükünü kaldırabilmek için borç

⁴⁷ Uçarol, *age.*, s. 465.

⁴⁸ Armaoğlu, *age.*, s. 109.; Eyicil, *age.*, s. 244 vd.

⁴⁹ Yavuz Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)*, Ankara 1993, s. 26.

⁵⁰ Uçarol, *age.*, s. 468.; Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, İstanbul 1983, s. 374.; Yavuz Özgüldür, “*Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'na Girişi Goeben ve Breslau Olayı*”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, S. 4, (Ağustos 2004), Ankara 2004, s. 116.; Eyicil, *age.*, s. 245.

paraya ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştü. Almanya bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne borç vermiş ve O'nu savaşa sokmanın yollarını aramıştı.⁵¹

Almanya bu şekilde Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını artırırken, diğer taraftan da İstanbul'da Liman Von Sanders ve Baron Von Wagenheim gibi nüfuz sahibi Almanlar, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmak için çabalıyorlardı.⁵² Başta Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere, kabinenin bazı üyeleri de devletin savaşa girmesini istiyorlardı. Bunun sonucu olarak, Enver Paşa'nın emriyle Amiral Souchon Osmanlı donanmasını alarak 29-30 Ekim 1914 gecesi Karadeniz'e çıktı. Odesa ve Sivastopol gibi Rus limanlarını topa tuttu. Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Böylece Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Harbi'ne girmiş oldu.⁵³

Dünyanın değişik yerlerinde açılan cephelerde, yaklaşık dört yıl süren bu büyük harbin sonunda İtilaf Devletleri olarak bildiğimiz İngiltere, Fransa ve sonradan bu gruba dahil olan İtalya, savaşın galipleri olarak Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'ne karşı üstünlük sağlamışlardı. Sonuçları itibariyle çok yıkıcı olan bu harbin sonunda Bulgaristan, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve son olarak da Almanya birer birer mütareke talebinde bulunarak savaştan çekilmişlerdi.

⁵¹ Armaoğlu, **age.**, s. 110.

⁵² E. Mead Earle, **Bağdat Demiryolu Savaşı**, (Türkçesi: Kasım Yargıcı), İstanbul 1972, s. 304.

⁵³ Armaoğlu, **age.**, s. 110.; Uçarol, **age.**, s. 469.; Eyicil, **age.**, s. 246.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLETLER CEMİYETİNİN KURULUŞU

I-BARIŞ ARAYIŞLARI ve SAVAŞIN SONU

28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Ferdinand'ın bir Sırlı genç tarafından öldürülmesiyle başlayan Birinci Dünya Harbi; siyasi, sosyal, iktisadi ve psikolojik sonuçlarıyla yıllarca tartışılmaya devam etti.

Harbin en önemli sonuçlarından biri, yeni rejim arayışları olmuştu. 1917 yılında savaştan çekilen Rusya'da ihtilal olmuş ve çarlık rejimi yıkılmış, yerine batı yanlısı menşevik bir hükümet kurulmuştu.¹ Kısa bir süre sonra Lenin ve arkadaşları Ekim Devrimi ile Bolşevikliği iktidara getirerek dünyayı bu yeni rejimle tanıştırmışlardı.² Diğer taraftan harbin sonucunda Almanya ve İtalya'da da yeni rejim ve lider arayışı ön plana çıkmış, Mussolini ile Hitler bu arayışların bir tezahürü olarak çağa damgalarını vurmuşlardı.

Çarlık Rusya'nın yıkılmasından sonra iktidarı ele geçiren Bolşevik Hükümet, daha ilk günden itibaren barış yapacağını vaat eden açıklamalarda bulunmuştu. Dışişleri Komiseri Trotsky, 21 Kasım 1917'de İttifak Devletlerinin elçilerine verdiği notalarda bütün cephelerde mütareke yapılmasını istemişti.³ Lenin de **“Dünya halklarına”** başlığını taşıyan dekretinde Çarlık Rusya da dahil olmak üzere savaşa giren batılı devletlerin hepsini emperyalist olarak nitelemiş ve savaş içinde yapılan bütün gizli anlaşmaları geçersiz saymıştı.⁴

¹ 12 Mart 1917 tarihinde Duma reisi Rodzyanko başkanlığında geçici bir komite kurulmuştu. Kurulan komitenin yerine de 15 Mart 1917 tarihinde de Knez L'vov'un başkanlığında geçici hükümet teşkil edilmişti. Bunun üzerine Çar II. Nikola kardeşi Michail'i kendi yerine halef tayin ederek 15 Mart 1917 tarihinde tahttan çekilmişti. Ancak durumun vahametinden haberdar olan Michail de 16 Mart 1917 tarihinde tahttan çekilerek, yeni bir **“Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”** hazırlayacak olan Meclisin toplanmasına kadar Rusya'da hakimiyetin **“Muvakkat Hükümete”** ait olduğunu bildirmişti. Böylece Çarlık Rusya yıkılıyor ve Romanof Hanedanının sonu geliyordu. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, Ankara 1987, s. 433 vd.

² Lenin'in idare ettiği Komünist-Bolşevik Partisi, 25 Ekim / 7 Kasım 1917 tarihinde Petrograd'da yaptıkları bir hükümet darbesi ile **“Geçici Hükümeti” (Kerensky Hükümetini)** devirerek iktidarı ele geçirmişti. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990, s. 325.

³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I**, Ankara 1992, s. 139.

⁴ Stefanos Yerasimos, **Türk-Sovyet İlişkileri (Ekim Devrimi'nden Millî Mücadele'ye)**, İstanbul 1977, s. 35 vd.; Suat Bilge, **(Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964) Güç Komşuluk**, Ankara 1992, s. 17.; Mesut Aydın, **Misâk-ı Milli ve Yeni Türk Devleti'nin Sınırları**, Malatya 1998, s. 40.; Enis Şahin, **Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)**, Ankara 2002, s. 84.

Sovyet Rusya'nın bu tutumu ile başlayan süreçte 26 Kasım 1917 tarihinde Almanya'ya yaptığı müracaatla mütareke talebinde bulunmuştu.⁵ Almanya 27 Kasımda cevap vererek mütarekeye hazır olduğunu bildirmişti. Mütareke 15 Aralık 1917'de yapılmış ve barış görüşmeleri 22 Aralıkta Brest-Litovsk'da başlamıştı. Bu görüşmelere Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan da katıldı. Görüşmeler uzun sürmüştü. Bunda, Sovyet Rusya tarafından Alman isteklerinin aşırı bulması kadar Almanya'da da bir komünist ihtilalinin çıkmasını ümit eden Trotsky'nin görüşmeleri bilerek uzatması da rol oynamıştı.⁶

Barış, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk'da imzalandı.⁷ Buna göre, Sovyetler, Polonya, Litvanya, Courlande, ve Estonya'dan çekiliyordu. Buraların geleceğini İttifak Devletleri tayin edecekti.⁸ Rusya; Kars, Ardahan ve Batum'u da Osmanlı Devleti'ne geri verdi. Böylece Rusya bütün Doğu Anadolu'dan çekiliyordu.⁹ Hatta; Osmanlı Devleti, 1812 Osmanlı-Rus sınırına ulaşmış ve büyük toprak kazancına sahip olmuştu. Rusya, Ukrayna ve Finlandiya'dan da askerlerini çekmiş ve bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanımıştı.¹⁰

Brest-Litovsk barışı İttifak Devletleri için büyük bir başarı ve kazançtı. Ancak 1918 yazından itibaren olayların gelişimi İttifak Devletlerinin ve özellikle Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlamıştı.

1918'e gelindiğinde, bütün ülkelerde olduğu gibi Bulgaristan'da da savaşa karşı bir bıkkınlık başlamıştı.¹¹ Bulgaristan'ın iç durumu da çok kötüydü. Almanya'ya devamlı olarak gıda maddesi göndermesi, halkı yiyecek sıkıntısı içine sokmuştu. Üretici zümrenin silah altına alınmış olması, tarıma dayanan ekonomiyi adamakıllı sarsmış ve tarım üretimi çok düşmüştü. Bulgaristan savaşa katıldıktan

⁵ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 331.; Kâmuran Gürün, **Türk Sovyet İlişkileri 1920-1953**, Ankara 1991, s. 1.; Veli Yılmaz, **Birinci Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar**, İstanbul 1993, s. 215.; Aydın, **age.**, s. 44.; Şahin, **age.**, s. 147.

⁶ Armaoğlu, **age.**, s. 140.

⁷ Antlaşmanın maddeleri için bk. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları) I**, Ankara 1953, s. 503 vd.; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi III/4**, Ankara 1983, s. 135 vd.; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Ankara 2000, s. 479.

⁸ Armaoğlu, **age.**, s. 140.

⁹ Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 384 vd.; Tefik Bıyıklıoğlu, **Osmanlı ve Türk Doğu Hudut Politikası**, İstanbul 1958 s. 16 vd.; Aydın, **age.**, s. 51.; Yücel Özkaya, "1919'un Siyasi Olayları", **Milli Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (hızl.: Berna Türkdöğen), Ankara 2002, s. 24.; Uçarol, **age.**, s. 479.

¹⁰ Ahmet Eyicil, **Siyasi Tarih (1789-1939)**, Ankara 2005, s. 266.

¹¹ Uçarol, **age.**, s. 508.

sonra Almanya'dan hem mali ve hem de askeri yardım alıyordu. Almanya, 1918 Ocak ayından itibaren mali yardımı ve Martta da cephane yardımını kesmek zorunda kalmıştı. Bu da askerler arasında hoşnutsuzluğu arttırmıştı.

Bulgaristan adına ortaya çıkan en önemli güçlüklerden biri de 1917 Haziranında Yunanistan'ın savaşa katılması olmuştu. 1918 sonbaharına doğru İtilaf Devletlerinin bütün cephelerde taarruza geçmesi, Bulgaristan'la beraber İttifak Devletlerinin de sonunu getirmişti.¹² Fransız ve Sırp kuvvetleri de Bulgarlara karşı genel bir taarruza geçince, Bulgaristan 29 Eylül 1918'de Selanik'te mütarekeyi kabul ederek savaştan çekilmişti.¹³

Bulgaristan'ın mütareke imzalaması, Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkilemişti. Osmanlı Hükümeti, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesiyle Almanya ile olan bağlantısını sağlayamamıştı. Filistin'de Osmanlı ordusu bozguna uğramıştı. İngilizler, Irak cephesine ağırlık vererek Bağdat'ı ele geçirmiş ve kuzeye doğru ilerlemişlerdi. 1918 Ekim ayı sonlarında Musul'a kadar gelmişlerdi.¹⁴

Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, Filistin ve Irak cephelerindeki yenilgiler üzerine, 1918 Şubatında iktidara gelen Talat Paşa kabinesi, Ekim ayında istifa etmişti. Böylece, İttihat ve Terakki'nin on yıllık iktidarı sona ermişti. Yeni kabineyi İzzet Paşa kurmuştu.¹⁵

¹² Armaoğlu, **age.**, s. 141.

¹³ Mütarekeye göre; Bulgaristan, Sırp ve Yunanlılardan aldığı yerleri hemen boşaltacaktı. Bulgaristan, dört hafta içinde bütün Alman ve Avusturya-Macaristan uyruklu kimseleri sınır dışı edecek, İtilaf devletleri tarafından Bulgaristan'da stratejik yönden önemli görülen yerler işgal olunabilecekti. Ordu, üç tümene indirilecekti. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Bayur, **age.**, s. 679.; Eyicil, **age.**, s. 268; Uçarol, **age.**, s. 508.

¹⁴ Eyicil, **age.**, s. 268.

¹⁵ Armaoğlu, **age.**, s. 142.

Yeni hükümet ilk iş olarak mütarekenin yapılması için girişimlerde bulunmuştu. Osmanlı Devleti, müttefiklerinin yenilgiyi kabul etmeleri üzerine, İstanbul ve boğazların işgalini önlemek veya geciktirmek için 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştı.¹⁶

Osmanlı Devleti'nin mütarekeyi imzalamasından sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da mütareke aşamasına gelmişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise daha 1916-1917'den itibaren barış aramaya başlamıştı. Almanya'nın yardımı ve barış girişimlerinin sonuçsuz kalması dolayısıyla da savaşa devam etmek zorunda kalmıştı. Fakat, 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun durumu daha da kötüleşti.¹⁷ İçerdeki ekonomik sıkıntıların üstüne, 1918 yazında Çeklerin, Sırp-Hırvat-Slovenlerin bağımsızlık hareketleri başlamıştı. İmparator Kari, 18 Ekimde azınlıkların federal bir sistem kuracağını ilan ettiyse de durumu kurtaramamıştı. Transilvanya Romenleri de millî birlik hareketine geçmişlerdi. 18 Ekim'de Paris'teki geçici Çek Hükümeti, Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ilan etmişti. Arkasından 24 Ekimde Macarlar da ayrı bir devlet kurduklarını ilan etmişlerdi. Kısacası, İmparatorluk dağılıyordu. Bu olumsuz gelişmelere paralel olarak İtalyanlar da 1918 Ekiminin sonlarında taarruza geçmişlerdi. İtalyan saldırısı karşısında Avusturya-Macaristan cephesi yarılmıştı. Asker silahını bırakıp kaçmaya başlamıştı.¹⁸

¹⁶ Yirmi beş maddeden oluşan Mondros Mütarekesi'ne göre; Sınırların denetlenmesi ve iç düzenin korunması için gerekli olan birlikler dışında ordu derhal terhis edilecekti. (5. md.) Türk karasularında ya da Türkiye'nin işgalindeki sularda bulunan bütün savaş gemileri teslim edilecekti. (6. md.) İtilaf Devletlerinin, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı bulunacaktı. (7. md.) Altı Ermeni ilinde karışıklık çıkarsa, İtilaf Devletleri bu illerin herhangi bir bölümünü işgal etme hakkını ellerinde tutacaklardı. (24. md.) Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Erim, *age.*, s. 519 vd.; Seha L. Meray-Osman Olcay, **Osmanlı Devletinin Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara 1977, s. 1 vd.; Bayur, *age.*, s. 742 vd.; Ali Fuad Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi**, Ankara 1948, s. 40 vd.; Baskın Oran ve Diğerleri, **Türk Dış Politikası I Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, İstanbul 2002, s. 110 vd.; Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Ankara 1995, s. 7.; Aydın, *age.*, s. 57 vd.; Eyicil, *age.*, s. 269.; Uçarol, *age.*, s. 508 vd.; Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (çev.: Yasemin Saner Gönen), İstanbul 1995, s. 194.

¹⁷ Uçarol, *age.*, s. 509.

¹⁸ Armaoğlu, *age.*, s. 142.

Bu gelişmeler üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 3 Kasım 1918'de İtalyanlarla Villa Gusti'de mütareke imzalamak zorunda kalmıştı.¹⁹

Almanya'ya gelince, batı cephesinde işler, Eylül ayına kadar iyi gitti. 1918 Mart ayından itibaren Alman kuvvetleri, bu cephede taarruza geçmiş ve Temmuz ortalarına kadar da taarruza devam ederek bazı başarılar elde etmişlerdi. Fakat bu başarılar, sonucu etkileyecek nitelikte değildi. Buna karşılık, Eylül ayından itibaren İtilaf Devletlerinin ağır taarruzları karşısında Almanya, gerilemeye başlamıştı. 3 Ekimden itibaren İsviçre aracılığıyla İtilaf Devletleri ile barış girişimlerinde bulunmuş fakat bu girişimleri hemen sonuç vermemişti.²⁰ Bu arada Almanya'nın iç durumu karışmıştı. Sosyalistler, memleketin birçok yerlerine ayaklanmalar çıkartmışlardı. 3 Kasım'da Kiel'de donanma askerleri sosyalistlerin kışkırtması ile ayaklanarak Bahriyeliler Konseyini kurmuşlardı. Hemen devamında da 7-8 Kasım gecesi de Münich'de İşçi ve Askerler Konseyi kurulmuştu. 9 Kasım sabahı da Berlin'de bir sosyalist ayaklanması çıkmıştı. Aynı gün, Başbakan Max de Bade, İmparatora danışmadan II Wilhelm'in tahttan çekildiğini ilan etmişti. Başbakanlığı da sosyalistlerden Ebert'e bırakmıştı.²¹ 9 Kasım akşamı Ebert, Reichstag'da Alman Cumhuriyeti'ni ilan etmişti. İkinci Reich'in tarihi bu şekilde kapanıyordu.²² 11 Kasım 1918 tarihinde ise Almanya, Rethondes'da mütarekeyi kabul ederek imzalamıştı.²³

Yapılan bu mütarekelerle Birinci Dünya Harbi'nin sonu gelmiş ve Milletler Cemiyeti fikrinin şekilleneceği Paris barış görüşmelerine başlanmıştı.

¹⁹ Mütarekeye göre; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ordusu derhal terhis edilecekti. Ordunun teçhizatının yarısı bırakılacaktı. Tutsaklar bırakılacaktı. Londra Antlaşması'yla İtalya'ya verilmiş olan topraklar boşaltılacaktı. Almanya'ya hücum edebilmek için müttefik ordularına Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarından geçme ve düzeni sağlamak için gereken yerleri işgal hakkı tanınacaktı. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Pierre Renouvin, **Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye (1914-1918)**, İstanbul 2004, s. 728 vd.; Uçarol, **age.**, s. 509.

²⁰ Armaoğlu, **age.**, s. 143.

²¹ Eyicil, **age.**, s. 270 vd.

²² Armaoğlu, **age.**, s. 143.

²³ Mütarekeye göre; Almanlar 15 gün içinde Fransa, Belçika ve Lüksemburg'ta işgal ettikleri topraklarla Alsace-Lorraine'i ve Ren Nehri'nin sol kıyısını boşaltacaklardı. Silahların bir kısmını, savaş gemilerini ve denizatılarını İtilaf Devletlerine teslim edecek ve donanmasını Batlık limanlarına çekecekti. Brest-Litovsk ve Bükreş Antlaşmaları'ndan vazgeçecek ve Doğu cephesinde bulunan birliklerini 1914 yılındaki sınırlarına geri çekecekti. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Bayur, **age.**, s. 696 vd.; Uçarol, **age.**, s. 509.; Eyicil, **age.**, s. 271.

II-PARİS BARIŞ KONFERANSI ve MİLLETLER CEMİYETİNİN KURULUŞ ÇALIŞMALARI

Milletler Cemiyeti, devlet adamlarının birdenbire düşündükleri bir teşkilat değildi. Bu teşkilatla ilgili süreç Viyana Kongresi ile başlamış ve La Haye Konferansları ile devam etmişti.²⁴

Milletler Cemiyeti'nin oluşumunda başlangıç sayılabilecek olan La Haye Konferanslarından ilki 1899 yılında yapılmıştı. Bu konferansa yirmi altı devlet katılmış ve silahların sınırlandırılması konusu ele alınmıştı. Konferansta pek bir başarı sağlanamamışsa da çatışmaların barışçı yollarla çözümü çabaları çerçevesinde Daimi Hakemlik Mahkemesinin kurulması, kara ve deniz savaşı hukukuna ilişkin bazı konularda anlaşmaya varılabilmesi mümkün olmuştu. 1907 yılında yapılan ve başta Latin Amerika devletleri olmak üzere Avrupa dışı bazı ülkelerin de temsil edilmesiyle katılan devlet sayısının kırk dört olduğu ikinci toplantıda da tarafsızlık hukuku ile kara ve deniz savaşı hukukuna ilişkin yeni bazı sözleşmeler imzalanmıştı.²⁵

1914 yılında Avrupa'nın Londra, Paris, Berlin, Viyana ve St. Petersburg gibi önemli merkezlerinde yapılan görüşmelerin trajedi ile sonuçlanması, devletler arasında daha yakın işbirliğini sağlayacak, daha geliştirilmiş organlarla donatılmış yeni bir teşkilatlanma yoluna gidilmesi gereğini ortaya koymuştu. Bunun sonucu olarak da barışın devamını sağlayacak milletlerarası bir teşkilatın kurulması için savaş içinde dünyanın bir çok yerinde çalışmalar yapılmıştı.

Devamlı bir barış sisteminin kurulması için çalışmaların yapıldığı yerlerin başında Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gelmekteydi. İngiltere'de Başbakan, Asquith ve Dışişleri Bakanı Grey, 1915 yılında kurulan The British League of Nations Society adındaki kuruluşun çalışmalarını desteklemişlerdi. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde Cumhurbaşkanı William H. Taft başkanlığında, tanınmış bir çok Amerikan vatandaşlarının katılımıyla The League to Enforce Peace isimli bir teşkilat kurulmuştu. Bu teşkilat kısa süre içerisinde Amerika'nın bir çok yerinde şube açmıştı. Ayrıca teşkilat, Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson tarafından da devamlı olarak desteklenmişti. Wilson 1916'da cumhurbaşkanlığı seçimini tekrar kazandıktan

²⁴ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara 1975, s. 71.

²⁵ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul 1989, s. 584.

sonra Amerika'da olduğu gibi bütün dünyada da bir barış teşkilatı kurulması hususundaki çalışmalarda lider durumuna gelmişti.²⁶ Kurulacak bu yeni teşkilat **Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam)** olacaktı. Milletler Cemiyetinin amacı da anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözmek, uluslararası işbirliğini geliştirmek ve dünya üzerinde barışı tesis ederek yeni savaşların çıkmasına engellemek olacaktı.

A-ABD Başkanı Wilson ve Milletler Cemiyeti Fikri

Birinci Dünya Harbi'nde yaşanan felaketler, özellikle Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde barışçı özlemleri artırmıştı. Nitekim ABD başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan Kongresinde on dört maddeden oluşan bir söylevde bulundu.²⁷

Bu söylevin ilk dört maddesi milletlerarası bir teşkilat kurulması ile yakından ilgili idi. Bu maddelerde açık diplomasi, denizlerin serbestliği, ticaret engellerinin kaldırılması ve silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi savunulmakta idi. Söylevin on dördüncü maddesinde de Wilson, büyük devletlere olduğu kadar küçüklere de karşılıklı siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü güvencesi vermek üzere bir Milletler Cemiyeti kurulmasını istiyordu.²⁸ Bu on dört madde zaman içerisinde İtilaf Devletleri tarafından savaş ve barış hedefleri olarak kabul edilmiş ve böylece Wilson da Milletler Cemiyetinin kurucusu durumuna gelmişti.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Wilson'un milletlerarası bir teşkilat kurulması hakkındaki fikri benimsenmeye başlandıktan sonra, Fransa ve İngiltere Hükümetleri de kurulması düşünülen teşkilatla ilgili olarak çalışmalar yapmak üzere birer komisyon kurmuşlardı. Her iki komisyon da birbirinden bağımsız olarak çalışmış ve fikir alışverişinde bulunmamışlardı. İngiliz Hükümetinin kurduğu komisyon, raporunu Mart 1918'de, Fransız Hükümetinin kurduğu komisyon da raporunu üç ay sonra tamamlamıştı. Daha sonra söz konusu raporlar, Washington'a gönderilmiş ve Wilson'un yakın arkadaşı ve müşaviri bulunan Albay House tarafından 16 Temmuz 1918'de tamamlanan bir önsöz ve üç maddeden oluşan

²⁶ Gönübol, **age.**, s. 71 vd.

²⁷ Melih Kürkçüer, **Siyasi Tarih (1789-1945)**, Ankara 1964, s. 159.; Ahmet Şükrü Esmer, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1944, s. 518.

²⁸ Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Armaoğlu, **age.**, s. 138 vd. ; Kürkçüer, **age.**, s. 158 vd.; Esmer, **age.**, s. 518 vd.; Baskın Oran ve Diğerleri, **age.**, s. 100.

tasarının hazırlanmasında dikkate alınmıştı. Albay House tarafından hazırlanan tasarıya, İngiliz raporundaki bazı hükümler, aynen konulmuştu.²⁹

Milletler Cemiyetinin kuruluşu için yapılan bu çalışmaların sonucunda da Paris Barış Konferansı'nın toplanması kararlaştırılmıştı.

B-Paris Barış Konferansı'nın Toplanması ve Yüksek Savaş Meclisinin Teşkili

Paris Barış Konferansı, otuz iki devletin ve yetmiş temsilcinin katılımıyla³⁰ 18 Ocak 1919'da çalışmalarına başlamıştı.³¹

Toplantılara, yüzlerce temsilci, sekreter ve müşavir katılmıştı. Konferansın sevk ve idaresini **Onlar Meclisi** üstlenmişti. Onlar Meclisi, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dan kurulu **Yüksek Savaş Meclisi** üyelerinin her birinin ikişer temsilci göndermesiyle teşkil edilmişti.³²

1919'da Paris'te yalnız yedi Genel Kurul toplantısı yapılmış, işlerin büyük bir çoğunluğu komite ve komisyonlarda görüşülmüştü. Konferansta ülke sınırlarındaki değişiklikler, tazminat, savaş suçluları, milletlerarası çalışma teşkilatının kurulması, milletlerarası nehirlerde seyrüsefer gibi çeşitli konuların görüşülmesi için elli sekiz komisyon, komite ve alt komite teşkil edilmiş ve bu organlar bin altı yüz kırk altı toplantı yapmışlardı. Bütün bu konular üzerindeki çalışmalar son şeklini almak üzere **Onlar Meclisine, Beş Büyüklere** ya da yalnız Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'dan kurulu **üçlü gruba** havale edilmekteydi.³³

C-Milletler Cemiyeti Komisyonunun Kuruluşu

25 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nın yaptığı ikinci Genel Kurul toplantısında Yüksek Meclisin teklifi üzerine, bir Milletler Cemiyeti kurulması ve bunun yapılacak olan barış antlaşmalarının bir parçası haline getirilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca, teşkilatın anayasasını hazırlamak üzere Yüksek Meclis üyelerinin ikişer, beş küçük devletin de birer temsilci ile katılacakları bir komisyon kurulmuştu.

²⁹ Gönübol, *age.*, s. 73 vd.

³⁰ Uçarol, *age.*, s. 511.; Eyicil, *age.*, s. 275.

³¹ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi I (İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe)**, Ankara 1991, s. 94.; Yücel Özkaya, "*Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da*", **Milli Mücadele Tarihi - Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2002, s. 158.; Aydın, *age.*, s. 142.

³² İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara 1989, s. 21.

³³ Gönübol, *age.*, s. 74 vd.

Wilson'un başkanlık ettiği bu komisyonda şu temsilciler bulunuyordu; Amerika Birleşik Devletleri'nden Woodrow Wilson ve Albay House, İngiltere ve sömürgeleri adına (Commonwealth³⁴) Abluka Vekili ve Hukukçusu Sir Cecil Hurst ve Güney Afrika Başbakanı Jan Christian Smuts, Fransa adına Leon Bourgeois ve Devletler Hukukçusu Ferdinand Larnaude, İtalya'dan Başbakan Vittorio Orlando, hukukçu ve diplomat Vittorio Scialoja, Japonya'dan Dışişleri Bakanı Baron Makino, Japonya'nın Londra Elçisi Viskont Chida, Belçika'dan Dışişleri Bakanı Paul Hymans, Brezilya'dan Eptacio Pessaa, Çin'den Wellington Koo, Portekiz'den Batalha Reis ve Sırbistan'dan Vesnie.

Komisyunun ilk toplantısında küçük devletlerin temsilcileri, azınlıkta kaldıklarını ileri sürerek **“küçük devletler”** adına gelen temsilcilerin sayısının dokuza yükselmesini teklif etmişlerdi. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiliz temsilcilerinin itirazına rağmen bu teklif kabul edilmiş ve dört yeni devletin temsilcileri komisyona dahil edilmişti. Bu devletler ile toplantılara katılan temsilcileri şunlardı: Yunanistan Başbakanı Venizelos, Polonya millî Komisyonu Başkanı Dmowski, Çekoslovakya Başbakanı Kramar ve Romanyalı diplomat Diamandy.

Komisyon, Amerikalı hukukçu David Hunter Miller ve Cecil Hurst'un kaleme aldıkları yeni bir tasarıyı çalışmalarına esas olarak almıştı. Zira, bu tasarı da House, Wilson, Smuts Phillimore ve Bourgeois komiteleri tarafından hazırlanmış tasarıları göz önünde bulundurarak oluşturulmuştu. Komisyon çalışmalarına bütün üyeler önemli katkılarda bulunmuşlardı. Yine de önemli konularda kararlar Woodrow Wilson, Lloyd George ve Georges Clemenceau'nun düşünceleri doğrultusunda alınmıştı.³⁵

Konferansta, komisyon çalışmalarının tamamlanmasıyla Birinci Dünya Harbi sonunda yenilen devletler ile barış antlaşmalarının imzalanmasına geçilmişti.

³⁴ Commonwealth; İngiltere dahil olmak üzere bağımsız, yarı bağımsız ve hala İngiltere'ye bağımlı 43 devletten meydana gelmiş ekonomik, siyasal ve kültürel işbirliğini amaçlayan bir İngiliz Uluslararası topluluğudur. Daha geniş bilgi için bk. Kamil Günel, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, İstanbul 1997, s. 162 vd.

³⁵ Gönlübol, **age.**, s. 75.

Ç- Birinci Dünya Harbi Sonunda Yapılan Barış Antlaşmaları

Birinci Dünya Harbi sonunda; Almanya ile 28 Haziran 1919 tarihinde Versailles Antlaşması, Avusturya ile 10 Eylül 1919 tarihinde Saint-Germain Antlaşması, Bulgaristan ile 27 Kasım 1919 tarihinde Neuilly Antlaşması, Macaristan ile 4 Haziran 1920 tarihinde Trianon Antlaşması ve son olarak Osmanlı Devleti ile 10 Ağustos 1920 tarihli Sevres Antlaşması imzalanmıştı.

1-Versailles Barış Antlaşması

Almanya ile İtilaf Devletleri arasında dört yüz kırk maddelik barış antlaşması 28 Haziran 1919'da Versailles Sarayı'nın "*Aynalı Salonunda*" imzalandı.³⁶ Antlaşmaya göre Almanya; Belçika'ya, Eupen, Malmedy ve Moresnet'yi, Fransa'ya Alsace ve Lorraine'i veriyordu. On beş yıl sonra seçimle durumu tayin edilmek üzere, Saar bölgesi de Fransa'ya terk ediliyordu. Polonya'ya Poznan ile Batı Prusya veriliyor ve Polonya denize çıkıyordu. Burada Dantzig serbest şehir oluyor ve Milletler Cemiyetinin himayesi veriliyordu. Yukarı Silezya'da seçim yapılacaktı. Seçim sonunda, buranın kuzey kısmı Danimarka'ya, güney kısmı Almanya'ya geçiyordu.³⁷ Belçika'nın tarafsızlığı kaldırılıyor ve Almanya da bunu kabul ediyordu. Bundan başka, Almanya Avusturya ile birleşmemeyi taahhüt ediyor ve Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıyordu.³⁸ Almanya bütün denizaşırı topraklarından vazgeçiyordu. Bu sömürgelerde Manda Rejimi adı altında Milletler Cemiyetinin kontrolü altında yeni sömürgecilik rejimleri kuruluyordu. Almanya'da mecburi askerlik kaldırılıyordu. Alman ordusu 100.000 kişiye indiriliyordu. Deniz kuvvetleri çok sınırlandırılıyordu. Almanya denizaltı ve uçak yapamayacaktı. Bütün gemilerini İtilaf Devletlerine teslim edecekti. Almanya'ya tamirat borcu adı altında savaş tazminatı da yükletildi. Bu miktar 1921'de 56.000.000.000 dolar olarak tespit edilmiş iken, aynı yıl içinde bir süre sonra 33.000.000.000 dolara indirildi. Bu miktar

³⁶ Uçarol, *age.*, s. 512.; Prusya orduları Paris kuşatmasını sürdürürken 18 Ocak 1919 tarihinde Versailles Sarayı'nın görkemli "*Aynalı Salonunda*" Bavyera Kralı II. Ludwig, büyük bir törenle Alman İmparatorluk tacını Prusya Kralı I. Wilhem'e sunmuştu. Böylece I. Wilhem Alman İmparatoru olmuş ve Almanya'nın ulusal birliği de resmen ilan ediliyordu. Birinci Dünya Harbi sonunda da Fransa Aynı yerde barış antlaşmasını Almanya'ya imzalatarak intikamını almış oluyordu. Daha geniş bilgi için bk. İlhan Akin, *Siyasi Tarih (1870-1914)*, İstanbul 1983, s. 20.; Eyicil, *age.*, s. 71.

³⁷ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara 1975, s. 233.; Armaoğlu, *age.*, s. 146.; Eyicil, *age.*, s. 275 vd.

³⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan-1918'e Kadar)*, Ankara 1994, s. 293.

Almanya'nın ödeme kabiliyetinin çok üstündeydi ve Almanya'yı ekonomik yıkıntıya mahkum ediyordu.³⁹

2-Saint-Germain Barış Antlaşması

Avusturya ile üç yüz seksen bir maddelik barış antlaşması, 10 Eylül 1919'da St. Germain'de imzalandı.⁴⁰ Antlaşmaya göre Avusturya; Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın bağımsızlığını tanıyordu. Galiçya'yı Polonya'ya, Hırvatistan'ı Yugoslavya'ya, Tirol ile Trieste'yi İtalya'ya ve Bukovina'yı Romanya'ya bırakıyordu. Milletler Cemiyetinin rızası olmadıkça Almanya ile birleşemeyecekti. Mecburi askerlik kaldırılıyor ve Avusturya ordusu 30.000 kişiye indiriliyordu. Ayrıca tamirat borcu ödeyecekti. St. Germain barışı ile Avusturya'nın toprakları 576.000 km. kareden 84.000 km. kareye ve nüfusu da 50.000.000'dan 7.000.000'a düşüyordu. Bu nüfusun 2.000.000'u Viyana'da bulunuyordu ki bu ekonomik bakımdan son derece garipti. Zengin tarım ve endüstri bölgeleri olan Bohemya ve Tirolleri kaybeden Avusturya ekonomik bakımdan güç duruma düşüyordu.⁴¹

3-Neuilly Barış Antlaşması

Bulgaristan ile iki yüz doksan altı maddelik barış antlaşması, 27 Kasım 1919'da Neuilly'de imzalandı.⁴² Antlaşmaya göre Bulgaristan; Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a ve Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini Yugoslavya'ya terketti. Böylece Bulgaristan'ın Ege Denizi ile bağlantısı kalmıyordu. Ordusu 25.000 kişi olacaktı. Deniz ve hava kuvveti bulunmayacaktı. Mecburi askerlik kaldırılacaktı. 1920 yılından başlamak üzere, otuz yedi yılda 2.250.000.000 altın frank tamirat borcu ödeyecekti.⁴³

4-Trianon Barış Antlaşması

Üç yüz altmış dört maddelik barış antlaşması, 6 Haziran 1920'de Trianon'da imzalandı.⁴⁴ Antlaşmaya göre Macaristan; Presburg bölgesini Çekoslovakya'ya, Bosna Hersek'i Yugoslavya'ya, Transilvanya'yı Romanya'ya ve Burgerland'ı Avusturya'ya terk ediyordu. Toprakları 330.000 km. kareden 92.000 km. kareye,

³⁹ Armaoğlu, **age.**, s. 146 vd.

⁴⁰ Uçarol, **age.**, s. 513.

⁴¹ Armaoğlu, **age.**, s. 147 vd.; Eyicil, **age.**, s. 278 vd.

⁴² Uçarol, **age.**, s. 513.

⁴³ Armaoğlu, **age.**, s. 148.; Eyicil, **age.**, s. 279.

⁴⁴ Uçarol, **age.**, s. 514.

nüfusu da 22.000.000'dan 7,5.000.000'a düşüyordu. Endüstrisinin % 80'ini, buğdayının % 6'sını, şeker pancarının % 85'ini ve ormanlarının % 83'ünü kaybetmiş oluyordu. Macaristan ordusu, 35.000 kişiye indiriliyor ve mecburi askerlik kaldırılıyordu. Tuna'daki donanmasını İtilaf Devletlerine teslim edecek ve deniz ve hava kuvvetleri bulunmayacaktı. Macaristan'a da tamirat borcu ile bir takım ekonomik ve mali yükler de yüklenmekteydi.⁴⁵

5-Sevr Barış Antlaşması

Sevr Barış Antlaşması San Remo Konferansı sonunda 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanmıştı.⁴⁶ İmzalan bu antlaşma Türk Hükümeti tarafından hiçbir zaman tanınmamış ve uygulamamıştı. Bu antlaşmanın yerine, Kurtuluş Savaşı sonrası İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmaya ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.⁴⁷

⁴⁵ Armaoğlu, **age.**, s. 148.; Eyicil, **age.**, s. 280.

⁴⁶ Uçarol, **age.**, s. 517.

⁴⁷ Bk. II. Bölüm, s. 37.

III-MİLLETLER CEMİYETİNİN KURULUŞU ve MİSAKI

Bilindiği gibi Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Harbini kazanan devletlerce savaştan hemen sonra uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmek, uluslararası işbirliğini geliştirmek, böylece barış ve güvenliği koruyarak yeni savaşları önlemek amacıyla kurulması düşünülmüştü.

A- Milletler Cemiyetinin Kuruluşu

Kurulması düşünülen Milletler Cemiyeti Misakının son şekli, 28 Nisan 1919 tarihinde konferansın genel kurulu tarafından kabul edilmişti. Misakın kabulünden sonra konferansta Cemiyet ile ilgili diğer bazı kararlar alınmıştı. Bu kararlar şu şekilde sıralanabilir:

1-On üç tarafsız devlet, İtilaf Devletleri ile eşit statüye sahip olmak üzere Cemiyetin asli üyesi seçilmişlerdi.

2-Cemiyetin Genel Kurulu toplanıp seçimler yapılincaya kadar Belçika, Brezilya, Yunanistan ve İspanya Cemiyet Meclisinin üyesi olacaklardı.

3-Sir James Eric Drummond Cemiyetin Genel Sekreterliğine seçilmişti.

4-Cemiyet merkezinin Cenevre'de kurulması ve genel kurulun ilk toplantısı için gerekli hazırlıkları yapmak üzere bir komite oluşturulmuştu. Bu komitenin üyeleri, Drummond'un başkanlığında Milletler Cemiyeti Meclisini teşkil eden dokuz devletin temsilcilerinden seçileceklerdi. Gerek Milletler Cemiyeti Misakı, gerekse alınan bu kararlar, konferansta oybirliği ile kabul edilmişti.⁴⁸

Misakın, Birinci Dünya Harbi'ni sona erdiren 28 Haziran 1919 tarihli Versailles Antlaşması, 10 Eylül 1919 tarihli Saint-Germain Antlaşması, 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Antlaşması, 4 Haziran 1920 tarihli Trianon Antlaşması ile Türkiye'nin onaylamadığı 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'nın ilk yirmi altı maddesini oluşturacak şekilde yer alması kararlaştırılmıştı.⁴⁹ Sonuçta, Milletler Cemiyeti Misakı, Versailles Barış Antlaşması'nın 10 Ocak 1920 tarihinde yürürlüğe girmesiyle onaylanmış ve böylece Milletler Cemiyeti teşkilatı da kurulmuştu.⁵⁰

⁴⁸ Gönübol, *age.*, s. 76.

⁴⁹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri I*, Ankara 1985, s. 52.

⁵⁰ Gönübol, *age.*, s. 76.; Sönmezoğlu, *age.*, s. 586.; Pazarcı, *age.*, 52.

Tevfik Rüştü Aras Milletler Cemiyetinin kurulmasıyla ilgili olarak şunları söylemişti: *“Birinci Dünya Harbi’nden sonra 1919’da akt edilen muahede ile bir Milletler Cemiyeti kuruldu. Bu Cemiyeti kuranların fikrinde, Milletler Cemiyeti değil yalnız Avrupa devletlerinin, fakat bütün dünya milletlerinin istekle tabi olacakları yüksek bir kaza müessesesi olacaktı. Cemiyetin kuruluşu esnasında büyük küçük birçok devletler bu teşekkülün dışında kaldılar.”*⁵¹

B-Milletler Cemiyetinin Hüviyeti

Milletler Cemiyeti, eski devlet sisteminde kalıcı bir değişikliğe neden olmamıştı. Cemiyet, aynı sorumlulukları kabul eden ve belli amaçlara ulaşmak isteyen devletlerin kendi istekleri ile meydana getirdikleri ortak bir teşkilattı. Bu teşkilat, üye devletlerin irâdesi dışında bu devletleri bağlayacak kurallar koymak ve bu devletlere sorumluluk yüklemek yetkisine sahip değildi. Geleneksel devlet sisteminin ana ilkesi olan egemenlik, Milletler Cemiyetinin de temel ilkesini teşkil ediyordu.⁵²

Teşkilatın kuruluş amaçlarının başında savaşı önleme çabası geliyordu.⁵³ Savaşın önlenmesi için saldırgana karşı misakta ortak zorlama tedbirlerin alınmasını sağlayacak hükümler yer almış fakat bu hükümler gerektiği şekilde uygulanamamıştı. Yeni teşkilatın özelliklerinden biri de evrensel değerleri taşıyor olmasıydı. Birinci Dünya Harbi’nde yenilen devletlerin Cemiyete kabul edilmesinden sonra, sınırlanmış üyelik sistemi sona ermiş, zamanla bağımsızlığını kazanmış olan devletlerin çoğu teşkilata kabul edilmişlerdi. Bununla beraber, Milletler Cemiyetinin tarihinde hiç bir zaman bütün devletler, hatta bütün büyük devletler, aynı zamanda teşkilatın üyesi olmamışlardı.⁵⁴

C- Milletler Cemiyeti Misakı

Milletler Cemiyeti Misakı, yirmi altı maddeden oluşan kısa bir belge idi. Misakın başlangıcında üyelerin yüklendikleri sorumluluklar şöyle belirtiliyordu:

“Milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve bu milletlere barış ve güvenliği sağlamak için;

⁵¹ Tevfik Rüştü Aras, *Atatürk’ün Dış Politikası*, İstanbul 2003, s. 73.

⁵² Gönlübol, *age.*, s. 78.

⁵³ Sönmezoğlu, *age.*, s. 585.

⁵⁴ Gönlübol, *age.*, s. 78 vd.

1. *Harbe başyurmamak hususunda bazı vecibeleri kabul etmek,*
2. *Adalet ve şeref esaslarına dayanan aleni milletlerarası münasebetleri idame ettirmek,*
3. *Hükümetlerce bundan böyle fiili hareket hattı kaidesi olarak kabul edilmiş devletler hukuku hükümlerine tamamen uymak,*
4. *Teşkilatlanmış halkların karşılıklı münasebetlerinde adaleti hükümran kılmak ve antlaşmalardan doğan bütün vecibelere titiz bir şekilde riayet etmek.”⁵⁵*

Misakın ilk maddesinde kurucu üye olan devletler ve üyelikle ilgili diğer hükümler yer alıyordu. 2-6. maddelerde teşkilatın yapısı ve bu husustaki uygulamalara yer veriliyordu. 7. maddede Cemiyetin merkezinin Cenevre'de olduğu belirtiliyordu. 8. maddede ise barışın korunması için bir silahsızlanma öngörülmekteydi. 9. madde ile sürekli bir komisyon kurulacaktı. Komisyon, 1 ve 8. maddelerin hükümleri gereğince kara, deniz ve hava kuvvetleriyle ilgili sorunlarda Konseye görüş bildirecekti. 10-17. maddelerde Cemiyet üyeleri, tüm üyelerin toprak bütünlüklerine ve siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi taahhüt etmişler ve herhangi bir dış saldırıya karşı birbirlerini korumayı kabul etmişlerdi. Üyelerden birine yapılacak bir saldırı karşısında, Cemiyet üyelerinden herhangi birinin isteği üzerine, Genel Sekreter Konseyi gecikmeksizin toplantıya çağıracaktı. Cemiyetin tüm üyeleri, aralarındaki ilişkilerin kesilmesini doğurabilecek bir uyuşmazlık çıkınca, bunu hakem yöntemine başvurmak veya yargısal bir çözüm biçimine bağlamak konusunda anlaşmışlardı. Bu konularda anlaşmazlık çıkması durumunda ise uyuşmazlıklar Konsey tarafından incelenecekti. Sorunlar bu sefer de çözülemediği takdirde Uluslararası Sürekli Adalet Divanına veya tarafların aralarında daha önce yapılmış sözleşmelerle öngörülen herhangi bir yargı makamına sunulacaktı. 18-20. maddeler antlaşmalar ile ilgili hükümleri, 21. maddede ise misakın hiç bir hükmünün, barışın sürdürülmesini sağlayan hakemlik antlaşmaları ve Monroe Doktrini gibi bölgesel anlaşmalara aykırı olmayacağı belirtiliyordu.

22. maddede çağdaş dünyanın zor koşulları içinde henüz kendi kendilerini yönetemeyen halkların bulunduğu ve söz konusu halkların korunması gerektiği

⁵⁵ Erim, *age.*, s. 528.; Meray-Olcay, *age.*, s. 47.; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I*, Ankara 1983, s. 404.; Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar İle İlgili Temel Metinler*, İstanbul 1987, s. 7.; *Milletler Cemiyeti Misakı*, Ankara 1957, s. 11.

belirtildi. Bu koruma şekli, Cemiyet adına ileri medeniyet düzeyine çıkmış uluslar tarafından kurulacak olan “*manda*” yönetimi idi. Eskiden Osmanlı Devleti’ne bağlı olan önemli stratejik yerler ve burada yaşayan halklar, manda idaresine verilecekti. 23-25. maddelerde de uluslararası işbirliği öngörülmekteydi. Misakın son maddesinde ise değişikliklerin, üyelerin çoğunluğu onaylayınca yürürlüğe gireceği belirtiliyordu. Ayrıca maddede Cemiyetin her üyesinin yapılan değişiklikleri kabul edip etmemekte serbest olduğu ve üyelerin kabul etmedikleri takdirde Cemiyet üyeliğinden çıkabilecekleri hükmü yer alıyordu.⁵⁶

⁵⁶ Misak maddelerinin tam metni için bk. **Ek-1**; Erim, **age.**, s. 528 vd.; Meray-Olcay, **age.** s. 47 vd.; Soysal, **age.** s. 404 vd.; Gündüz, **age.**, s. 7 vd.; **Milletler Cemiyeti Misakı**, s. 13 vd.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLETLER CEMİYETİ ve TÜRKİYE

I-SİLAHSIZLANMA KONFERANSI ve TÜRKİYE

Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi Milletler Cemiyeti Misakının sekizinci maddesi silahsızlanmayı emrediyordu. Bu maddenin uygulanması için de bir genel konferansın toplanması gerekiyordu. Söz konusu gelişmeler, Milletler Cemiyeti Genel Kurulunu harekete geçirmişti. Meclisten, bir Silahsızlanma Konferansı toplanabilmesi için hazırlık çalışmaları yapılmasını istemişti.¹ Tevfik Rüştü Aras Silahsızlanma Konferansının toplanması hususunda şunları söylemişti: *“Hususile dünyada silahların azaltılmasına gidileceği, Versay sulh muahedesi ve Milletler Cemiyeti Misâkıyla dünyaya vaat ve ilan edilmişti.”*² Böylece Locarno Antlaşmalarının imzalanmasından sonra, 1925 yılında **Silahsızlanmaya Hazırlık Komisyonu** kurulmuştu.³ Komisyon, Milletler Cemiyeti Meclisi üyeleriyle stratejik özellikleri olan ve Cemiyet Meclisinde temsilcileri bulunmayan ülkelerden oluşmuştu. Özellikle iki devlet dikkat çekiyordu ki, bunlar Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya idi. Cemiyete üye olmayan devletlerden biri de Türkiye idi. Cemiyet tarafından hazırlanan tasarı Türkiye’ye de gönderilmişti. Türk Dışişleri Bakanlığı da bu konuda inceleme yapmak ve Türk tezini hazırlamak üzere bir komisyon oluşturmuştu. Komisyon; Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey’in başkanlığında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik **(BIYIKLIOĞLU)** Bey, Siirt Milletvekili Mahmut **(SOYDAN)**, Sivas Milletvekili Necmettin Sadık, Artvin Milletvekili Asım **(US)** Bey ile Dışişleri Bakanlığı Milletler Cemiyeti işlerinden sorumlu dairenin başkanı olan Abdülhalat **(AKŞİN)** Bey, Genel Kurmaydan Yarbay **(daha sonra general)** Fahri **(BELEN)**, Yarbay **(daha sonra general)** Nuri **(BERKÖZ)**, Dışişleri Bakanlığı Siyasi Danışmanı Suphi Ziya Bey ve Dışişleri Özel Kalem Müdürü Kemal Aziz Beylerden oluşmuştu.⁴ Aynı heyet, Milletler Cemiyeti tarafından komisyon çalışmalarına katılmak üzere Cenevre’ye davet edilmişti.

¹ Abdülhalat Akşin, **Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, İstanbul 1964, s. 25.

² Tevfik Rüştü Aras, **Atatürk’ün Dış Politikası**, İstanbul 2003, s. 98.

³ Akşin, **age.**, s. 25.

⁴ Akşin, **age.**, s. 26; **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Kasım 1930; **Hürriyet Gazetesi**, 6 Kasım 1930.

A-Silahsızlanmaya Hazırlık Komisyonunun Çalışmalarında Türkiye

Cenevre'de yapılması planlanan Silahsızlanma Hazırlık Konferansına katılacak heyet, trenle Ankara'dan İstanbul'a gelmişti.⁵ 6 Kasım 1930 tarihli gazeteler; *“Heyet-i Murahhasamız Gitti”*, *“Hariciye Vekili, Dünya Sulhu Yolunda”* başlıklarıyla haberi duyururken, Askeri Şura üyesi Cevat (ÇOBANLI) Paşa'nın da heyete İstanbul'dan katılacağını bildiriliyorlardı. Yine, aynı gazetelerde Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Mehmet Münir (ERTEGÜN⁶) Bey'in Paris'ten Cenevre'ye geçerek heyete katılacağı ve Bern Elçisi Cemal Hüsnü Bey'in de çalışmalarda bulunacağı haberleri yer almıştı.⁷ Silahsızlanma komisyon çalışmalarında Türkiye'yi temsil edecek olan heyet, daha sonra Semplon Ekspresi ile Cenevre'ye gitmişti.⁸

Gelişmeler Türk kamuoyu tarafından da yakından takip edilmekteydi. 10 Kasım 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesi; *“Tahdid-i Teslihat Konferansı ve Türkiye”* başlıklı haberinde, Cenevre'deki komisyon çalışmalarının, askerlik süresinin kısıtlanmasıyla ilgili görüşmelerle başladığını duyurmuştu. Türk heyeti başkanı ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Bey de bu toplantıda hazır bulunmuştu.⁹

24 Kasım 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesi, *“Tahdid-i Teslihat Konferansında”*, başlıklı haberinde ise Tefik Rüştü Bey'in Milletler Cemiyetine henüz üye olmamış devletler lehine önemli mesajlar içeren konuşmasına yer vermişti. Tefik Rüştü Bey konuşmasında; *“Eğer daimî terk-i teslihat komisyonunda yalnız Cemiyet-i Akvâma dahil devletler temsil edilerek diğer devletlerin komisyonun bahşedeceği hukuka bile malik olmaksızın bazı taahhüdün icrasını kabul edecekleri farz ediliyorsa Türk murahhas heyeti müsavi millet muamelesi yapılmadıkça bu mecburiyetlerden hiçbirini memleketi namına kabul etmeyecektir.”*demişti.

Yine aynı gazete, **Silahsızlanmaya Hazırlık Komisyonunun**, daimi bir silahsızlanma komisyonu oluşturulması amacıyla görüşmelere başladığı haberine yer

⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Kasım 1930; Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 1930.

⁶ Bilal Şimşir, Münir Bey'in bundan önce de 1928 Cenevre Silahsızlanma Konferansına *“Mütehasıs Murahhas”* sıfatıyla katıldığını belirtmektedir. Bk. Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar**, Ankara 1996, s. 297.

⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Kasım 1930.

⁸ Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 1930.

⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1930.

vermişti. Görüşmeler esnasında, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey söz alarak, komisyonun teşkilat ve yetki meselesini incelemesi gerektiğini ve bu yapılmadıkça ilgili konuda fikir beyan edemeyeceğini belirtmişti. Haberde ayrıca, Tevfik Rüştü Bey'in **“öncelikli olarak bu teşkilatın tanınması gerektiği”** görüşüne yer verilmişti.¹⁰

B- Türkiye'nin Silahsızlanma Konferansına Daveti

Silahsızlanmaya Hazırlık Komisyonu çalışmalarından sonra Türkiye, Silahsızlanma Konferansına davet edilmişti.

21 Eylül 1931 tarihli gazeteler; **“Teslihat Mütarekesine Biz de Davet Edildik”**, **“Teslihat Mütarekesi İçin Yapılacak Müzakerata Davet Edildik”** başlıklarıyla haberi duyururken, Milletler Cemiyeti Bürosu tarafından, Silahsızlanma Konferansına Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Arjantin, Brezilya, Mısır, Ekvator, Afganistan ve Kostarika Hükümetlerinin de davet edilmesi için Milletler Cemiyeti Büyük Meclis Başkanı Nicolae Titulesco'ya (Romanya Dışişleri Bakanı) vekalet verildiğini bildiriyorlardı. Bunun üzerine Titulesco tarafından yukarıda adı geçen hükümetlere davet telgrafları çekilmişti.

Aynı gazetelerde, Türkiye'de Bakanlar Kurulu toplantısında Milletler Cemiyeti tarafından yapılan bu davetin görüşüldüğü ve Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in de bu konuda bir açıklama yaptığı haberi yer almıştı.¹¹ 29 Eylül 1931 tarihli gazetelerde ise; **“Bern Sefirimize Talimat Verildi”**, **“Teslihat Mütarekesi”** başlıklarıyla yayınlanan haberlerde, yapılan davete Türkiye'nin olumlu yanıt verdiği ve Hükümetin Bern elçisi Cemal Hüsnü (TARAY) Bey'e bu hususta bir talimat gönderdiği bildiriliyordu. Söz konusu talimatta; **“Vuku bulan istişari davete sürat ve memnuniyetle icabet ettik ve sonuna kadar müzakere esnasında hazır bulunduk. Bu hareketimiz Cemiyet-i Akvâm ile davet olduğumuz her işte memnuniyetle mesai teşriki arzumuzu gösterdiğimiz gibi hususiyetle tahdid-i teslihat işine atfettiğimiz ehemmiyeti ve bu husustaki her münasebetle beyan ettiğimiz sarih ve iyi niyetimizi gösterir. Ancak Türkiye'yi bir taahhüde sevk edecek her işte ve tahsis ile tahdid-i teslihat işinde müsavi şartlar ile iştirak ederek müspet reyimiz inzımmam**

¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Kasım 1930.

¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Eylül 1931.; Milliyet Gazetesi, 21 Eylül 1931.

*etmediği hiç bir karar ile Türkiye bağlı olamaz. Kati cevap hakkındaki serbestimizi mahfuz tutuyoruz. Yakın bir atide toplanacak olan tahdid-i teslihat konferansı için hali hazırta idameye bir yol açmamalıdır ve biz mezkûr konferansta her halde bir tenkis fikrini ve ne kadar tedrici olursa olsun müsavata doğru giden bir sistemi müdafaa edeceğiz.”*¹² denilmekte ve karşılıklılık (mütakabiliyet) ilkesine ne denli riayet edildiği ortaya konulmaktaydı.

C-Silahsızlanma Konferansı ve Gündemdeki Tezler

Silahsızlanma Konferansı, 2 Şubat 1932 tarihinde saat 16.35'te konferans başkanı ve İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Henderson'un açış konuşmasıyla Cenevre'de başlamıştı.¹³ 3 Şubat 1932 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, *“Tahdid-i Teslihat Konferansı Dün Açıldı”* başlığıyla verilen habere göre, konferansa altmış bir devlet katılmıştı. Konferansa dünya kamuoyunun da ilgisi büyük olmuştu. Konferans, beş yüz kadar gazeteci ve davetlinin huzurunda başlamıştı.

Henderson, konferansın açılış konuşmasında Uzak Doğu'daki durumun vehametinden bahsederek Milletler Cemiyeti Misakına sıkı bir surette uyulmasını istemişti. 1.700.000.000 kişinin temsilcilerini bünyesinde bulunduran bu konferansın, savaştan sonra toplanan konferansların en önemlisi olduğunu belirtmişti. Daha sonra konferansta silahsızlanmayla ilgili olarak etkili bir program yapılmasını ve herhangi bir şekilde ileride yapılacak olan silahların, genel silahsızlanmanın dışında tutulmaması gerektiğini ifade etmişti. Son olarak da silahsızlanma işine yakın aralıklarla yapılacak benzer konferanslarla devam edilmesini tavsiye etmişti.¹⁴

4 Şubat 1932 tarihli gazete de ise, *“Tahdid-i Teslihat Konferansı Açılırken”* başlığıyla verilen haberde; açış konuşmasından sonra Giuseppe Motta'nın (İsviçre Federasyonu Başkanı) onursal başkanlığa seçildiği, devamında ise yetkilerin incelenmesine memur ve 5 üyeden oluşan bir tasfiye komitesi teşkil edildiği yer alıyordu. Bu ikinci komitede Yugoslavya, Polonya ve Türkiye temsilcileri de yer almaktaydı. Üçüncü bir komite de bütün memleketlerin siyasi ve dini teşkilatları

¹² Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1931.; Milliyet Gazetesi, 29 Eylül 1931.

¹³ Melih Kürkçüer, *Siyasi Tarih (1789-1945)*, Ankara 1964, s. 188; Cumhuriyet Gazetesi, 03 Şubat 1932.

¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 03 Şubat 1932.

tarafından dünya barışı adına yapılacak başvuruları inceleyerek değerlendirmeye tabi tutacaktı.¹⁵

1-Türk Tezi

17 Şubat 1932 tarihli gazeteler, “*Cenevre’de Fikrimizi Söyledik*”, “*Bizim Tezimiz*” başlıklarıyla verdikleri haberlerde; Silahsızlanma Konferansında söz alan Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey’in Türk tezini açıkladığını bildiriyorlardı. Ona göre savaşlar, kuvvetler arasındaki eşitsizlikten ileri gelmekteydi. Her devletin amacı eşit miktarda kuvvet indirimi yaparak silahsızlanma olmalıydı.¹⁶

Tevfik Rüştü Bey, konferansın ilerleyen günlerinde Türkiye’nin görüşünü bir kez daha vurgulamış, 14-15 Nisan 1932 tarihli gazeteler “*Tahdid-i Teslihat ve Türkiye*”, “*Tahdid-i Teslihat Konferansında*” başlıklarıyla verdikleri haberlerde yapılan bu açıklamalara yer vermişlerdi. Tevfik Rüştü Bey’in ifadesine göre eşitlik siyaseti ancak Briand-Kellog Misakının ruhuna sıkı sıkıya bağlı kalmakla sağlanabilecekti. Bu da tüm devletler tarafından samimiyetle takip edilecek bir barış ve tarafsızlık siyasetiyle uygulanabilirdi. Ayrıca Tevfik Rüştü Bey cumhuriyetin sağlamış olduğu tarafsız politikaları ve barış için sağlanan uzlaşmaları hatırlatarak, Türkiye’nin hiçbir gizli taahhüt altına girmediğini ifade etmişti. Son olarak Türkiye’nin konuya ne kadar önem verdiğini ve hassasiyetle durduğunu ifade eden şu hatırlatmada bulunmuştu: “*Eğer Cemiyet-i Akvâm’ın mefkuresi düşündüğüm gibi ise sizi temin edebilirim ki, Türkiye Cumhuriyeti bu asil davaya iltihakla hiç bir mani görmeyecektir.*”¹⁷

2-Fransız Projesi

21 Nisan 1932 tarihli Cumhuriyet gazetesi; “*Fransız Projesi*” başlığıyla duyurduğu haberde, Fransız tezine geniş yer veriyordu. Fransız tezi, Silahsızlanma Konferansında hava silahlarının kısıtlanmasını, sivil havacılığın askeri amaçlarla kullanılmasının önüne geçilmesi için bir takım tedbirler almayı öngörüyordu. Söz konusu tez, devletlerin egemenliklerine dokunmaksızın, mevcut uluslararası hava

¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 04 Şubat 1932.

¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Şubat 1932.; Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 17 Şubat 1932.; Ahmet İhsan, “*Dünya Parlamentolarında Sulh ve Müsalemeye Çalışan Gruplar ve TBMM’nin Bu Beynelmîlel Çalışmaya İştiraki*”, *Serveti Fünûn Dergisi*, 71/7, I, (02 Haziran 1932), İstanbul 1932, s. 3.

¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Nisan 1932.; Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 15 Nisan 1932.

sözleşmelerinde uygulanmış olan prensiplerin genelleştirilmesini ve mümkün olduğu takdirde bütün dünyaya uygulanmasını gündeme getiriyordu.¹⁸

3-Amerikan Tezi

Amerikan tezi, Türk kamuoyunda 24 Haziran 1932 tarihli Hakimiyet-i Millîye gazetesinde yayınlanan **“Tahdid-i Teslihat”** başlıklı haberle duyurulmuştu. Adı geçen gazeteye göre, Amerikan temsilcisi Herbert Hoover (**A.B.D. Cumhurbaşkanı**) konferansta, dünya silahlarının üçte birinin indirilmesini teklif etmişti.¹⁹

9 Temmuz 1932 tarihli Hakimiyet-i Millîye gazetesinde de **“Tahdid-i Teslihat Konferansında”** başlığıyla manşetlere taşınan haberde Kanada temsilcisi Dupre'nin, Amerikan teklifinden övgüyle söz ettiği, fakat bu teklifin özel hallerini dikkate almadığını bildirmekteydi. Ayrıca, Belçika temsilcisi de ülkesinin Hoover teklifine katıldığını bildirmiş, fakat özel silah üretimi sorununun çözümünde ısrar etmişti. İngiltere Hükümeti ise Hoover'in tezine karşı olmadığı yönünde görüş bildirmişti.²⁰

11 Temmuz 1932 tarihinde **“Tahdid-i Teslihat Konferansında”** başlığıyla verilen gazete haberinde Amerikan tezi hakkında ayrıntılarıyla bilgi bulmak mümkündür. Haberde, Hoover'in, yaptığı teklifle ilgili bir cetvel hazırladığı ifade edilmişti. Bu cetvele göre müzakerelere, Milletler Cemiyetine dahil elli altı devletten kırk altı tanesi katılmış ve bunların otuz dört tanesi prensip itibariyle teklifi kabul etmişti. Konferansa katılan devletlerden Lehistan, Çekoslovakya, İsveç, Avustralya, Güney Afrika ve Yunanistan herhangi bir görüş ileri sürmemiş, Fransa, Romanya, Yugoslavya, Portekiz, Arjantin ve Japonya ise daha sonra görüşlerini bildireceklerini ifade etmişlerdi.²¹

9 ve 18 Temmuz tarihlerinde **“Amerika Teklifleri ve Türk Nokta-i Nazarı”**, **“Tahdid-i Teslihat Konferansında”** başlıklarını taşıyan gazetelerde de bu konuyla ilgili olarak Cemal Hüsnü Bey'in açıklamalarına yer verilmişti. Cemal Hüsnü Bey, Türk heyetinin bu teklifi muhabbetle karşıladığını ve Hoover beyannamesindeki

¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Nisan 1932.

¹⁹ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 24 Haziran 1932.

²⁰ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 09 Temmuz 1932.

²¹ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

prensiplerin esas itibariyle Türk görüşüne uygun olduğunu söylemişti. Kellog Misakının Türk dış politikasında önemli bir yer işgal ettiğini bunu da Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Bey'in nutkunda açıkladığını ifade ederek silahlardan tasarruf usulünün Türkiye açısından getirisini de açıklamıştı. Silahsızlanma veya silahlanmada indirimle gidilmesi Türkiye bütçesine iki senede otuz milyon liralık bir rahatlama sağlayacaktı.²²

Cemal Hünü Bey, bazı silahların tamamen kaldırılması hakkındaki Hoover teklifinin Türk tezinde mevcut olduğunu da ifade etmişti. İstihkâmlar ve sömürge kuvvetleri hakkında bazı itirazları olduğunu, fakat bunu atılmış bir adım olarak kabul ettiklerini ve bu teklifin de müzakeresine taraftar olduklarını söylemişti. Hatta, söz konusu teklifin, Sovyet teklifiyle bir araya getirilirse başarılı sonuçlar vereceğini de ifade etmişti. Konuşmasının sonunda da Türk heyetinin kendi tezine yakın olan Sovyet, İtalyan ve Amerikan tekliflerini gerek müştereken gerek münferiden müzakereye hazır olduğunu açıklamıştı. Bu açıklama konferansa katılan devletlerce, özellikle Amerika heyeti nezdinde memnuniyetle karşılanmıştı.²³

4-Sovyet Rusya Tezi

18 ve 22 Temmuz 1932 tarihlerinde Hakimiyet-i Millîye, Cumhuriyet, ve Son Posta gazeteleri, "*Terk-i Teslihatta*", "*Cenevre'de Mühim Bir Hadise*", "*Sovyet Rusya'nın Son Sözü*" başlıklarıyla verilen haberlerde, Sovyet heyetinin silahların kısmi olarak azaltılmasına dair daha önce vermiş oldukları teklife esas olarak silahların tedrici ve nispi olarak yüzde elli indirimini teklif ettiklerine yer vermişlerdi. Bu tekliflerinin dikkate alınmaması durumunda hiç bir kararı kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdi.²⁴ Ancak konferansa katılan devletler üçte birden fazla indirimin mümkün olmadığını bildirmişlerdi. Bunun üzerine Sovyet heyeti, ilk aşamada silahların üçte birinin azaltılmasının ve bunun asgari olarak kabulünün mümkün olduğunu açıklamıştı. Sovyet teklifine göre antlaşmalar gereğince silahtan arındırılmış bulunan ülkeler ayrı tutulursa, küçük memleketlerde her çeşit silah, ilk aşamada asgari % 33 azaltılacaktı. Bombardıman uçaklarının tamamı ve tanklar kaldırılacaktı. Kara ve deniz toplarının çapı düşürülecekti. Bazı gemiler ve bunlara

²² **Akşam Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 09 Temmuz 1932.

²³ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 09 Temmuz 1932.

²⁴ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 22 Temmuz 1932.

ait silahlar, üçte bir oranında azaltılacaktı. Sovyet Rusya'nın ileri sürdüğü bu teklifin, Konferans Meclisinde ciddi bir heyecan uyandırdığı ifade edilmişti.²⁵

5-İngiliz Tezi

Konferansta İngiltere Dışişleri Bakanı bir tasarı okumuştur. Bu tasarıya göre emniyet, silahsızlanmayla sağlanabilirdi. Bunun için hazırlık komisyonunda yapılan düzenleme, tartışma için iyi bir zemin oluşturabilirdi. Kara kuvvetleri tarafından kullanılan topların çapı ve savaş gemilerinin sayılarıyla bunların toplarının çapı sınırlandırılmıyordu.²⁶ Denizaltı filoları, kimyasal silahlar ve zorunlu askerlik hizmeti kaldırılmıyordu. Silahları denetlemekle yükümlü sürekli bir komisyon kurulması da gerekiyordu.²⁷

Konferans öncesinde sezilen gerginlik ortadan kalkmıştı. Zira, Son Posta gazetesi, 18 Temmuz 1932 tarihinde *“Tahdid-i Teslihat İtilâfa Doğru Gidiyor”* başlığıyla verdiği haberde, konferanstaki gerginliğin ortadan kalktığını bildiriyordu. Aynı haberde; Fransa, İngiltere, İtalya ve Amerika arasında cereyan eden müzakerelerde elde edilen sonuçların, bir anlaşma için zemin hazırladığına işaret edilmişti. Özellikle, ordu mevcutları hakkında yapılan karşılıklı görüşmelerde Amerikalıları memnun edecek bir formülün bulunduğu, İngiliz ve Fransız heyetleri tarafından ileri sürülen tezlerle de ters düşmediği ifade edilmekteydi. Buna karşın Amerikalıların da savaş bütçesinin kontrolü ve sınırlandırılması hakkında İngiliz ve Fransızlar tarafından ileri sürülen görüşlere olumlu baktığına yer verilmişti.²⁸

20 Temmuz 1932 tarihli ve *“Tahdid-i Teslihat Konferansında”* başlığını taşıyan habere göre de son kararın öncesinde anlaşma sağlanmıştı. Bu anlaşmada iki prensip mevcuttu. Kara, deniz, hava kuvvetleri bir arada esas itibarıyla azaltılacak ve taarruz araçları sınırlandırılacaktı. Konferans; tankların tonajının azaltılmasını, kimyasal ve biyolojik (mikrop) silahların kaldırılmasını ve yetki verilmiş bir komisyon tarafından silahlanmaların kontrol edilmesini karara bağlamıştı. Bununla beraber hava kuvvetlerine ve ağır toplara ait müzakereler devam ediyordu. Fransa, yalnız savaşta kullanılmak üzere bombardıman uçaklarının muhafazasını, sivil

²⁵ *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 18 Temmuz 1932.; *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1932.

²⁶ *T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, (28. 2. 1932), Fon Kodu : 030. 10, Yer No : 228. 532. 15.

²⁷ Vladimir Potyemkin ve Diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi IV*, İstanbul 1980, s. 139.; *T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, (28. 2. 1932), Fon Kodu : 030. 10, Yer No : 228. 532. 15.

²⁸ *Son Posta Gazetesi*, 18 Temmuz 1932.

uçakların askeri maksatla kullanılmasının yasaklanmasını istiyor ve kara toplarının çapının da ancak deniz topları oranında azaltılmasına sıcak bakıyordu.²⁹

Üzerinde anlaşılamayan önemli noktalar ve bunların çözümüne dayalı bir çok öneri de mevcuttu. Gelinek noktada son karar hükümet başkanlarına bırakılmıştı.³⁰

Hakimiyet-i Millîye gazetesinin, 22 Temmuz 1932 tarihinde **“Terk-i Teslihat Konferansında”** başlıklı haberinde ise Silahsızlanma Genel Komisyonun 21 Temmuz 1932 tarihinde saat 17.35’te Edward Benes’in (Çekoslovakya Cumhurbaşkanı) başkanlığında toplandığı bildiriliyordu. Habere göre Benes, bir karar sureti açıklamıştı. Silahsızlanma, daimî bir komisyon tarafından denetlenecek, sivil halkın ve tarihi eserlerin korunmasına özen gösterilecekti. Ayrıca, 1 Kasım 1932 tarihinden itibaren Silahsızlanma Mütarekesinin de dört ay süreyle yenilenmesi göz önünde bulundurulacaktı.³¹

Hakimiyet-i Millîye gazetesi, 24 Temmuz 1932 tarihinde **“Terk-i Teslihat Konferansında”** başlığıyla duyurduğu haberde ise karar projesinin müzakeresi sırasında Türk temsilcisi Cemal Hüsnü Bey’in açıklamasına yer vermişti. Açıklamaya göre Türk heyetinin ihtiyatlı bir tutum sergilediği ve mesafeli durduğu ifade edilmekteydi. Gazete; projede yer alan prensip ve vaatlerin gerçekleşmesine kadar Türkiye’nin oyunu açıklamaktan imtina ettiğini hatırlatmakta idi.³²

Yine aynı tarihli ve **“Sarahat Talep Ettik”** başlığıyla yer alan Son Posta gazetesine ait bir haberde ise Silahsızlanma Genel Komisyonunda karar sureti hakkında söz alan Yunan temsilcisi Nicolas Politis’in; karar suretinin biraz daha belirginlik kazanmasını istediğine değinilmişti. Böylece, Politis, Yunanistan’ın bunu daha kolay kabul edeceğini ifade etmişti.³³ Karar üzerine konferansa katılan devletlerin temsilcilerinin ileri sürdüğü görüş ve önerilerden sonra oylamaya geçilmiş, iki ret ve sekiz çekimser oya karşı kırk bir oyla silahsızlanma projesi aynen kabul edilmişti.

²⁹ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.

³⁰ **Son Posta Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.

³¹ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 22 Temmuz 1932.

³² **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

³³ **Son Posta Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

Ret oyu veren ülkeler, Almanya ve Sovyet Rusya idi. Çekimser oy veren ülkeler ise Afganistan, Arnavutluk, Avusturya, İtalya, Türkiye, Macaristan, Bulgaristan ve Çin idi.³⁴ Tevfik Rüştü Aras; Türkiye'nin Milletler Cemiyeti mesaisine katılması noktasında önemli bir yere sahip olan silahsızlanma konferansında, niçin çekimser oy verdiklerini şöyle açıklamıştı: “***Silahsızlanma Konferansında Doktor Benes raportör olmuştur. 1932 Şubatında açılan bu dünya konferansı, altı ay hiçbir müspet neticeye varmadan yaz tatiline yaklaşınca, hiç olmazsa zahiri kurtarmak için bir karar formülü bulması Doktor Benes'ten rica edilmişti. Benes, Silahsızlanma Konferansının muktedir fakat talihsiz reisi Henderson'un da yardımıyla istenilen karar formülünü buldu ve projesi çoklukla kabul edildi. Ne çare ki, zahiri kurtarmaya çalışmakla işin esası kurtarılmış olmadı. Benes projesini Almanya ile Sovyet Rusya'sı kabul etmemişlerdi. Türkiye de müstenkif kalmıştı.***”³⁵

Silahsızlanma Konferansı, 1932 Kasımında son bulacak olan Silah Mütarekesini dört ay müddetle uzatmış, bundan sonra mesaisini 1933 senesi sonuna kadar ertelemişti.³⁶

26 Temmuz 1932 tarihli Son Posta gazetesi, “***Henderson'un Beyânı***” başlığını taşıyan haberinde, Henderson'un bir değerlendirmesine yer vermişti. Silahsızlanma Konferansı Başkanı Henderson; konferans ile ilgili değerlendirmesinde, özellikle hava bombardımanı ve kimyasal muharebe konusunda konferansın faydalı bir iş gördüğünü fakat karar suretinde bazı noktaların hala açığa kavuşturulamadığını belirtmiş ve bu durumu da üzüntüyle karşıladığını ifade etmişti.³⁷

³⁴ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

³⁵ Aras, **Atatürk'ün Dış Politikası**, s. 68.

³⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

³⁷ **Son Posta Gazetesi**, 26 Temmuz 1932.

II- MİLLETLER CEMİYETİNİN ÜYELİK ÖNCESİ TÜRKİYE'YE YÖNELİK UYGULAMALARI

Türkiye, kuruluşundan itibaren oldukça uzun bir süre Milletler Cemiyetine sıcak bakmadı. Türk kamuoyunda da Milletler Cemiyetinin uygulamalarından kaynaklanan ciddi bir hayal kırıklığı kendini hissettiriyordu. Bu hayal kırıklığı ilkin Sevr Antlaşması'yla baş göstermişti.

A-Sevr Antlaşması ve Milletler Cemiyeti Misakı

Birinci Dünya Harbi'nin galipleri olarak bilinen Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya ve bunların güdümünde olan Ermenistan, Belçika, Yunanistan, Hicaz, Polonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, Çekoslovakya ile Osmanlı Devleti arasında 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan sözde barış antlaşması³⁸, Türk kamuoyunda **“ölü doğmuş bir antlaşma”** olarak nitelendirilmişti.³⁹ Zira; antlaşma, parlamento tarafından onaylanmamıştı. Osmanlı Devleti adına bu antlaşma, Saltanat Şûrasında 22 Temmuz 1920 tarihinde kabul edilmişti. Saltanat Şûrasında konunun nasıl ele alındığı ve antlaşmadan neler beklendiği oldukça manidardı. Hükümet ve saray, kendilerine dayatılan bu antlaşmayı kabul ettikleri takdirde iktidarlarını devam ettirebileceklerini düşünüyorlardı.

Saltanat Şûrasında antlaşma ile ilgili tartışmalar sürerken Abdurrahman Şeref, bazı küçük değişiklikler yapıp yapılamayacağını sorunca Damat Ferit şu ilginç yanıtı vermişti: **“İmza edersek Yunan askeri gelmeyecek. Hep birden elbirliği ile çalışarak Anadolu'da isyanı bastıralım ve hem de Cenabı haktan ümit ederim ki bastırırız. Hiç değilse böyle bir ümit kapısı açık bulunur...”**

Sadrazamdan sonra söz alan üst düzey yöneticilerden Mustafa Asım, Anadolu hareketinden korkmadığını, yani isyanın bastırılacağını belirtmişti. Başka da söz alan olmamıştı. Damat Ferit, yöntem olarak, tasarıyı kabul etmeyenlerin gerekçesini yazıp altını imzalamalarını önermişti. Fakat Padişah Vahdettin buna karşı çıkmış ve kabul edenlerin ayağa kalkmasını, kabul etmeyenlerin de yerlerinde oturmalarını istemişti. Damat Ferit'e de bunu uygulamak kalmıştı. Sonuç o günkü tutanakta şöyle

³⁸ Seha L. Meray-Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara 1977, s. 45.

³⁹ Mesut Aydın, **Misâk-ı Millî ve Yeni Türk Devleti'nin Sınırları**, Malatya 1998, s. 209.

saptanmıştı: *“Bütün heyet ayağa kalktı. Yalnız Topçu Feriki Rıza Paşa ayakta olduğu halde, çekimser olduğunu ifade etti. Meclis sona erdi.”*⁴⁰

Gerçekte bu antlaşmanın ne anlama geldiğini görebilmek çok da zor değildi. Zira; Atatürk, 17 Ocak 1921 tarihinde Damat Ferit Paşa gibi düşünen sığ kafalara ibret olabilecek veciz bir sözle bunu şu şekilde izah etmişti *“İstiklâl-i siyâsî, adlî, iktisâdî ve mâlimizi imhâya ve bi'n-netice hakk-ı hayatımızı inkâr ve iptâle mâtufl olan Sevres ahid-nâmesi bizce mevcut değildir. Levâzım-ı istiklâl ve hakimiyetimizi te'min edecek bir sulhun akdi nuhbe-i âmâlimizdir.”*⁴¹

Osmanlı ülkelerinin büyük bir çoğunluğu, daha savaş devam ederken İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli antlaşmalarla paylaşılmış⁴² ve bu durum Sevr Antlaşması'yla hayata geçirilmişti. Antlaşmanın ilk yirmi altı maddesini teşkil eden Milletler Cemiyeti Misakında yer alan 22. maddeyle de bu olup-bitti tescil edilmişti. Sömürge arayışlarına yeni bir ivme kazandıran bu durum kısa süre sonra Milletler Cemiyetinin iflasına neden olacak, dünya yeni olaylara gebe ve büyük bir savaşa sahne olacaktır.

Türk Milletine yaşama hakkı tanımayan *“sözde”* bir barış antlaşmasının hayata geçirilmesinde Milletler Cemiyetinin alet edilmesi, Türkler arasında yeni teşkilata karşı haklı olarak bir düşmanlık doğurmuştu.⁴³

1-Sevr Antlaşması'nın İçeriği

Barış antlaşması on üç bölüm ve dört yüz otuz üç maddeden oluşmaktaydı. Antlaşmanın birinci bölümü diğer barış antlaşmalarında olduğu gibi Milletler Cemiyeti Misakından oluşuyordu. Yirmi altı maddeden oluşan bu ilk bölüm, Milletler Cemiyetinin asıl üyeleri ve misaka katılmaya çağırılan devletlerin isimlerinin sıralanması ile son bulmaktaydı.⁴⁴

“Türkiye'nin Sınırları” başlığını taşıyan ikinci bölüm 27-35. madde arasını içermekteydi. Bu bölümde yeni Türkiye devletinin sınırları tespit edilmişti. Trakya

⁴⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, Ankara 1992, s. 189 vd.

⁴¹ *Düşünceleriyle Atatürk*, (Derleyen: Arı İnan, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1999, s. 60.

⁴² Osman Olcay, *Sevres Andlaşması'na Doğru -Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler-*, Ankara 1981, s. LVI vd.; Aydın, *Misâk-ı Millî*, 39 vd.

⁴³ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara 1975, s. 148 vd.

⁴⁴ Meray-Olcay, *age.*, s. 47 vd.

sınırı Karadeniz kıyısında Kıyıköy'den başlıyordu. Büyük Çekmece'nin hemen batısından Marmara'ya ulaşarak Silivri'yi sınırların dışında bırakıyordu. Güneyde ise Mardin, Urfa, Antep ve Osmaniye'yi Osmanlı topraklarının dışında bırakacak şekilde bu bölgenin kuzeyinden geçiyordu. Adana sınırların içinde kalırken, İskenderun dışında bırakılıyordu. İran sınırı eskisi gibi bırakılıyordu. Rusya sınırı ise Kars, Ardahan, Artvin ve Sarıkamış ile Iğdır dışarıda kalacak şekilde çizilmekteydi. Anadolu'da da İzmir, Ermenistan ve Kürdistan bölgeleri ile Boğazlar Komisyonu yetki alanları nedeniyle Osmanlı egemenliği sınırlı ölçüde idi.⁴⁵

Üçüncü Bölüm "**Siyasal Hükümler**" başlığıyla 36. madde ile 139. maddeler arasını kapsamaktaydı. Bu bölümde; İstanbul, Boğazlar, Kürdistan, İzmir, Yunanistan, Ermenistan, Hicaz, Suriye-Irak-Filistin, Mısır-Sudan ve Kıbrıs, Fas-Tunus, Libya ve Ege Denizi Adaları, Uyruluk gibi hükümler yer almaktaydı.⁴⁶

İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti ve Padişahın oturacağı yer olarak bırakılmıştı. Boğazlara, savaşta ve barışta tam geçiş serbestliği rejimi öngörülmüş⁴⁷ ve bu bölgede duruma hakim olmak üzere bir Boğazlar Komisyonu kurulmuştu.⁴⁸ Kürdistan ile ilgili olarak antlaşmada özerklik verilmekte idi. Bu özerklik daha sonra bağımsızlığa gidebilecek kadar muğlak bir çerçeveye sahipti. İzmir, Osmanlı egemenliği altında kalmakla beraber bölgenin kademeli olarak Yunanistan'ın hakimiyeti altına geçmesini sağlayan bir süreç başlatılmıştı. Bölge hukuken Yunanistan'a veriliyordu. Antlaşmada Ermenistan ise bağımsız ve özgür bir devlet olarak tanımlanmaktaydı.⁴⁹

Dördüncü bölüm "**Azınlıkların Korunması**" başlığını taşımaktaydı. 140 ila 151. maddeleri içermekteydi. Beşinci bölüm ise "**Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine İlişkin Hükümler**" başlığı adı altında 152 ila 207. maddeleri kapsamaktaydı. Altıncı bölüm "**Savaş Tutsakları ve Mezarlıklar**" başlığıyla 208 ila 225, yedinci bölüm de

⁴⁵ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927)**, Ankara 1997, s. 499 vd.; Baskın Oran ve Diğerleri, **Türk Dış Politikası I Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, İstanbul 2002, s. 125 vd.

⁴⁶ Antlaşma maddelerinin tam metni için bk. Meray-Olcay, **age.**, s. 57 vd.; Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları) I**, Ankara 1953, s. 544 vd.

⁴⁷ Oran ve Diğerleri, **age.**, 129.

⁴⁸ K. Mükerrer Su-Ahmet Mumcu, **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, İstanbul 1993, s. 117.; Yücel Özkaya, "**Güney, Güney-Doğu'da Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasi Olaylar**", **Milli Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (hzl. : Berna Türkdoğan), Ankara 2002, s. 285.

⁴⁹ Oran ve Diğerleri, **age.**, 129 vd.

“*Yaptırımlar*” başlığı altında 226 ila 230. maddeler arasını içermekteydi. Sekizinci bölümde ise “*Mali Hükümler*” başlığı altında 231 ila 260. maddeler yer almaktaydı. 261 ve 317. maddeler arasında “*Ekonomik Hükümler*” başlığını taşıyan dokuzuncu bölümde ise; uzun uzun ticari eylemler, ticari esaslar, mülkiyet, malların durumu, ticari sözleşmeler, sigorta ve ortaklıkların esasları gibi konularda hükümlere yer veriliyordu. Onuncu bölüm ise 318 ve 327. maddeler arasında “*Hava Ulaşımı*” başlığını taşımaktaydı. On birinci bölüm ise 328 ile 373. maddeler arasında “*Limanlar, Su Yolları ve Demiryolları*” başlığını taşımaktaydı. Bu bölümlerin ardından “*Çalışma*” başlığını taşıyan on ikinci bölüm ise 374 ile 414. maddeler arasında yer almaktaydı. Antlaşmanın metni “*Çeşitli Hükümler*” başlığını taşıyan on üçüncü bölüm ile sona ermekteydi.⁵⁰

2-Sevr Antlaşması'nın Milletler Cemiyeti ile İlgili Maddeleri

Antlaşma ile yapılan düzenlemelerin yerine getirilmesinde Milletler Cemiyetinin etkin bir rolü vardı. Öncelikle Antlaşmanın ilk bölümü Milletler Cemiyeti Misakından oluşmaktaydı. Bu da antlaşmanın ne kadar Cemiyetle ve Cemiyetin de İngiliz politikalarıyla ilişkili olduğunu göstermekteydi. Nitekim, 22. madde emperyalist politikaların nasıl gizlenmeye çalışıldığını ortaya konması açısından önem taşıyordu. Zira, bazı muğlak kavramlarla dünya kamuoyunun dikkatleri çekilmeye çalışılıyor ve kendilerine sömürge yapılmak istenen yerlerin halklarını “*medeni alem seviyesine yükseltme*” vaadinde bulunuyorlardı. Ayrıca, çağdaş dünyanın zor koşulları içinde henüz kendi kendilerini yönetemeyen halkların bulunduğunu ve söz konusu halkların korunması gerektiğini savunuyorlardı. Bu koruma şekli, Cemiyet adına ileri medeniyet düzeyine çıkmış uluslar tarafından kurulacak olan “*manda*” yönetimi idi. Eskiden Osmanlı Devleti'ne bağlı olan önemli stratejik yerler ve burada yaşayan halklar, manda idaresine verilecekti.

Antlaşmanın 37. maddesine göre boğazlar, bütün ticari ve askeri gemilerle uçaklara açık olacaktı. Milletler Cemiyeti Konseyinin bir kararının uygulanması dışında bu sular abluka edilemez, hiçbir savaş hakkı kullanılamaz ve düşmanca bir harekette bulunulamazdı. Diğer taraftan 38. madde ile boğazların denetimiyle görevlendirilecek olan Boğazlar Komisyonu belirleniyordu. Aynı zamanda 57 ila 61.

⁵⁰ Meray-Olcay, *age.*, s. 85 vd.; Erim, *age.*, s. 571 vd.

maddeler de Milletler Cemiyetinin, komisyon üzerinde tek etkili merci olduğunu ortaya koyuyordu.⁵¹

Milletler Cemiyeti “*Kürdistan*” meselesi hakkında da önemli yetkilere sahipti. Antlaşmanın 64. maddesine göre Kürtler, Milletler Cemiyeti Konseyine başvurlarsa, Konsey tarafından inceleme yapılacaktı. İncelemenin sonucunda nüfus yoğunluğu yeterli görüldüğü takdirde, “Kürdistan” kurulması kararı verilebilecekti. Türkiye de bunu antlaşma ile kabul ediyordu.

Sevr Antlaşmanın 72. maddesi ile de İzmir bölgesinde kurulması düşünülen yerel parlamento için, seçim tasarısının geçerliliği Milletler Cemiyeti Konseyine bırakılmıştı. Diğer taraftan Filistin bölgesinde de kurulacak olan Filistin Devleti'nin manda yönetimine bırakılacağı düşünülmüştü. Milletler Cemiyeti Konseyi, antlaşmanın 95 ve 96. maddesine göre bu Manda yönetiminin hangi ülke tarafından yapılacağını ve yönetimle ilgili hususları belirleyecekti.⁵²

Osmanlı Devleti, antlaşmanın uyrukluk ile ilgili kesiminde yer alan 127. maddesine göre, 125. maddede öngörülen kişilerin göç etmeleri kolaylaştıracaktı. Bu amaçla da Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından öngörülen bütün önlemleri almayı kabul etmişti. Sevr Antlaşması aynı zamanda azınlıkların hukukunu düzenleyen hükümlerde de Milletler Cemiyetine yetkiler vermektedir. 142. maddeye göre Osmanlı Hükümeti, azınlıklarla ilgili çalışmalarını kontrol etmek için Konseye kolaylık sağlamayı kabul etmişti. Azınlıklarla ilgili hakemlik komisyonlarını da kabul etmek zorundaydı. Bu komisyonlar 144. maddeye göre Konsey tarafından belirlenecekti. Yine, 151. madde ile bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ne gibi önlemler alınacağı Milletler Cemiyeti Konseyinin incelemelerine bırakılmıştı.⁵³

Antlaşmanın 257. maddesinde ise İtilaf Devletlerinin Osmanlı Hükümetinden talep ettiği mali yükümlülükler yerine getirildiği ve savaş öncesine ait Osmanlı borçlarının ödenmesi durumunda, mali komisyonun görevinin son bulacağı ifade ediliyordu.⁵⁴

⁵¹ Meray-Olcay, *age.*, s. 61 vd.; Erim, *age.*, s. 544 vd.

⁵² Meray-Olcay, *age.*, s. 70 vd.; Erim, *age.*, s. 552 vd.

⁵³ Meray-Olcay, *age.*, s. 82 vd.; Erim, *age.*, s. 568 vd.

⁵⁴ Meray-Olcay, *age.*, s. 120.; Erim, *age.*, s. 612.

“Kimi Devletlere Birtakım Limanları Kullanma Hakkını Tanıyan Hükümler” başlığını taşıyan alt kesimin 352. maddesi ise Ermenistan’a Trabzon limanı üzerinden Karadeniz’e özgür bir şekilde çıkış hakkı tanımıştı. Trabzon limanında serbest bölge genel rejimi uygulanacaktı. Bölgeyle ilgili tüm düzenlemeler Ermenistan, Türkiye ve Milletler Cemiyetinin atayacağı bir temsilciden kurulacak bir komisyon tarafından yapılacaktı.

Son bölümün 428. maddesinde Milletler Cemiyeti denetimi altında bir Hac Ziyaretleri Karantina Koordinasyon Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştı. İlgili bölümün 432. maddesinde; antlaşmanın doğrudan veya dolaylı olarak uygulanmasında Türkiye’nin, Milletler Cemiyeti Konseyinin yapacağı soruşturmaları kabul etmekle yükümlü olduğu belirtilmekteydi.⁵⁵

B-Musul Sorunu ve Milletler Cemiyetinin Hakemliği

Milletler Cemiyetinin Türkiye’ye yönelik uygulamalarından bir diğeri de Musul sorunudur. Musul sorunu, Türkiye’nin, Birinci Dünya Harbi’ni takip eden yıllarda uluslararası politikada tutumunu ve Milletler Cemiyetine karşı davranışını etkileyen en önemli olaylardan birisi olmuştur.⁵⁶

Sorunun temeli petrole dayanmaktadır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl savaşlarının en önemli nedeni, İngiltere ile Osmanlı Devletini de karşı karşıya getirmişti. İngiltere; savaşı sona erdiren Mondros Mütarekesi’nin yedinci maddesinde yer alan **“Müttefikler, kendi emniyetlerini tehlikede görünce her bir yeri işgale hakları olacaktır.”** hükmünden istifade ederek, savaş sırasında ele geçiremediği Musul’u, bu maddeye dayanarak 15 Kasım 1918’de işgal etmişti.⁵⁷

Musul, Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı tarihte düşman işgali altında değildi. Misak-ı Millî sınırları içinde yer alıyordu. Buna rağmen Musul, Sevr Antlaşması’nın 64. maddesi ile kurulması düşünülen “Kürdistan” a bırakılmıştı.⁵⁸

Sevr’e karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkan Türk İstiklal mücadelesinden sonra gerçekleştirilen Lozan barış görüşmelerinde Musul tekrar

⁵⁵ Meray-Olcay, **age.**, s. 149 vd.; Erim, **age.**, s. 648 vd.

⁵⁶ Gönlübol, **age.**, s. 152.; Oran ve Diğerleri, **age.**, 259.

⁵⁷ Aydın, **Misâk-ı Millî**, s. 201 vd.; Edip Çelik, **100 Soruda Türkiye’nin Dış Politika Tarihi**, İstanbul 1969, s. 72.

⁵⁸ O. Metin Öztürk, **“İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde (1919-1939) Stratejik Açıdan Türkiye”**, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1996, s. 334.; Gönlübol, **age.**, s. 152.

gündeme gelmişti. Hatta, üzerinde en fazla tartışılan ve bir ara konferansın kesintiye uğramasına neden olan konuların başında yer almıştı.⁵⁹

Lozan görüşmelerinde Türk temsilci heyeti başkanı İsmet İnönü, ırki, siyasi, askerî, kültürel ve ticari gerekçelerle Musul'un Türkiye'ye bırakılması teklifinde bulunmuştu. Halbuki, İngiltere için Musul “fetih hakkı”, “kılıç hakkı” olarak görülüyor, Lord Curzon tarafından da bu durum, açıkça ifade ediliyordu. Kısacası, Musul'un, İngiltere'nin fiili işgalinde bulunan Irak'ın sınırları içinde kalmasında ısrar ediliyordu.⁶⁰ Yine, Konferansta Musul'un geleceğinin tayin için halk oylamasına gidilmesi yönündeki Türk talebi, halkın “*cahil*” olduğu gerekçesiyle İngilizler tarafından kabul edilmemişti.⁶¹

Konferans, 4 Şubat 1923 tarihinde Lord Curzon'un tehditkâr tutumu ve Türkiye'yi Sevr politikalarına geri götürme anlayışı nedeniyle kesintiye uğramış ve 23 Nisan 1923 tarihine kadar görüşmelere ara verilmişti.

6 Mart 1923 tarihinde yapılan gizli celsenin üçüncü oturumunda Tevfik Rüştü Bey ve yüz yirmi dokuz arkadaşı mali, iktisadi ve idari konularda Türkiye'nin bağımsızlığını tam olarak güvence altına alacak olan barış antlaşmasının imzalanabilmesi için görüşmelere devam edilmesi konusunda bir önerge vermişlerdi. Bu önergede Musul sorununun geçici olarak ertelenmesi fikri kabul edilmişti. Tevfik Rüştü Bey ve Reşat Bey'in sunmuş olduğu bu önerge oybirliği ile kabul edilmişti.⁶²

Konferansın ikinci evresinde Musul sorunu konferansın çalışmalarını tehlikeye düşürecek bir hal almaya başlayınca taraflar bu sorunun çözümünün konferanstan sonraya bırakılmasını kabul etmişlerdi.⁶³ Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesinin 2.fıkrasına aşağıdaki hüküm konularak Lozan görüşmelerinden ayrı bir istikamet

⁵⁹ Konferansın kesintiye uğramasından sonra Meclisin gizli oturumunda 21 Şubat günü bir konuşma yapan İsmet Paşa, Konferansın bütün aşamaları hakkında geniş bir açıklama yapmıştı. Musul Meselesi ile ilgili olarak “*Bizi Musul Meselesinde ric'ate icbâr ettiler. Mukavemet ettik. Nokta-i nazarımızı muhafaza ettik*” diyerek konferansın niçin ve kimler yüzünden kesintiye uğradığını ifade etmişti. Bk. **TBMM Gizli Celse Zabıtları III**, Ankara 1985, s. 1292 vd.

⁶⁰ Enver Ziya Karal, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1953)**, İstanbul 1957, s. 197.; Gönübol, **age.**, s. 152.;

⁶¹ Karal, **age.**, s. 197.; Gönübol, **age.**, s. 152.

⁶² **TBMM Gizli Celse Zabıtları IV**, Ankara 1985, s. 180 vd.

⁶³ N. Bilal Şimşir, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, 2004, s. 55.; Karal, **age.**, s. 197.; Gönübol, **age.**, s. 152.; Mim Kemal Öke, **Musul Meselesi Kronolojisi**, İstanbul 1987, s. 93 vd.; Fahir Armaoğlu, “*Lozan Konferansı ve Musul Sorunu*”, **Misâk-ı Milli ve Türk Dış Politikası'nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu (28 Ocak 1977)**, Ankara 1998, s. 127 vd.

belirlenmiş oldu: *“Türkiye ile Irak arasındaki sınır dokuz ay zarfında Türkiye ile İngiltere arasında dostça bir çözüm yoluyla saptanacaktır. Öngörülen süre içinde iki hükümet arasında bir anlaşmaya varılamazsa, anlaşmazlık Milletler Cemiyetine götürülecektir. Sınır çizgisi konusunda alınacak kararı beklerken, Türk ve İngiliz Hükümetleri, kesin geleceği bu karara bağlı olan toprakların şimdiki durumunda herhangi bir değişiklik yapacak nitelikte hiçbir askeri ya da başka bir harekette bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler.”*⁶⁴

Konferanstan sonra Türkiye ile Irak arasındaki sınır sorununun halli için İngiltere ile yapılan görüşmeler, 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da başlamıştı. Konferansta, Türk heyetine Büyük Millet Meclis Başkanı Fethi Okyar Bey ve İngiliz heyetine de o sırada Irak Yüksek Komiseri Sir Percy Cox başkanlık etmişti. Konferansta taraflar Lozan'da ileri sürdükleri görüşler üzerinde ısrar etmişlerdi.⁶⁵ Bu yüzden de konferans olumlu bir sonuca varmadan çalışmalarına 5 Haziran 1924'te son vermişti.⁶⁶

İngiltere, sorunu Milletler Cemiyetine götürmeyi amaçlıyordu. İstanbul Konferansı'nda Hakkari'nin de yeni kurulan Irak Devleti'ne bırakılmasını talep etmeleri iplerin tamamen kopması ve Milletler Cemiyeti sürecinin başlaması anlamına geliyordu. İstanbul Konferansı'nın hemen akabinde her hangi bir uzlaşma ortamının yaratılamaması nedeniyle İngiltere, Lozan Konferansı'nın 3. maddesi 2. fıkrası gereğince, sorunu Milletler Cemiyetine götürmeyi önermişti.⁶⁷ Bunun üzerine sorun, sürenin bitinden hemen sonra Milletler Cemiyetinin hakemliğine havale edilmişti.⁶⁸

⁶⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara 1995, s. 164 vd.; Şimşir, *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler*, s. 55 vd.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 262.

⁶⁵ Kemal Melek, *Doğu Sorunu ve Milli Mücadele'nin Dış Politikası*, İstanbul 1985 s. 27.; Dışişleri Bakanlığı, *Türk Dış Politikasında 50. Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı, 1923-1934*, Ankara 1974, s. 80; Şimşir, *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler*, s. 56 vd.; Gönlübol, *age.*, s. 153; Mesut Aydın, *“Türk Basınında Haliç Konferansı (19 Mayıs-5 Haziran 1924)” Uluslararası İkinci Ortadoğu Semineri-Dünden Bugüne Irak*, (Elazığ 27-29 Mayıs 2004), (Baskıda), İlgili sayfalar.

⁶⁶ Öztürk, *agm.*, s. 334.; Gönlübol, *age.*, s. 153.; Dursun Gök, *“1924 Basınında Musul Meselesi”*, *Misâk-ı Milli ve Türk Dış Politikası'nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu (28 Ocak 1977)*, Ankara 1998, s. 71.

⁶⁷ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri*, Ankara 1978, s. 292.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 262 vd.

⁶⁸ Semih Yalçın, *“Misâk-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi”*, *Misâk-ı Milli ve Türk Dış Politikası'nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu (28 Ocak 1977)*, Ankara, 1998, s. 169.

Milletler Cemiyeti Meclisi, Musul sorununu 20 Eylül 1924 tarihinde görüşmeye başlamıştı. Görüşmeler sırasında Türk temsilcisi Fethi Bey, önce Lozan Konferansı'nda, sonra da İstanbul Konferansı'nda olduğu gibi Türkiye'nin Musul'da bir seçim yapılmasına taraftar olduğunu belirtmişti. İngiliz temsilcisi de İngiltere'nin önceki görüşlerinde ısrar ettiğini bildirmişti.

Musul sorunu İngiltere'ye göre sorun sadece Türkiye ile Irak arasında sınır hattının tespitinden ibaretti. Türkiye'ye göre ise sorun daha kapsamlıydı ve Musul'un geleceği ile ilgiliydi.⁶⁹ İngiltere, anlaşmazlığa konu olan bölgede yaşayan halkın cahil olduğu ve sınır işlerinden anlamadığı gerekçesi ile seçime itiraz etmişti.⁷⁰ İngiltere'nin sorunu sadece sınır sorunuymuş gibi göstermek istemesine karşılık Fethi Bey, *“Her hudut meselesinin bir arazi meselesi vazettiği gayri kabili inkârdır”* demişti.

Görüşmeler sırasında Meclis, tarafların bölgedeki durumun devamlılığını bozmamalarını öngören bir karar almıştı. Bundan sonra, Meclis, Musul halkının isteklerini tespit etmek, ilgili iki devletin resmi makamları ile görüşmek ve bunlara dayanarak kendisine rapor vermek üzere bir komisyon kurmuştu. Komisyon Macaristan'ın Eski Başbakanı Kont Paul Teleki, İsveç'in Bükreş Büyükelçisi De Wirsén ve Belçika Ordusu Emekli Albayı Paulis'den oluşmaktaydı.⁷¹

Bu sırada Cenevre'de görüşmeler devam ederken Musul bölgesinde İngiliz ve Türk Silahlı Kuvvetleri arasında mevzii çatışmaları başlamıştı. İngiltere, 9 Ekim 1924'te bir ultimatoma vermişti. Bu ultimatoma Türk kuvvetleri 48 saat içinde İngiltere tarafından kabul edilen sınır hattının gerisine çekilmezse zora başvuracağını bildirmişti. Bunun üzerine Türkiye, geçici bir sınır hattının tespiti için Milletler Cemiyeti Meclisine başvurmuştu. Brüksel'de özel bir toplantı yapan Milletler Cemiyeti Meclisi, 29 Ekim 1924'te *“Brüksel Hattı”* olarak bilinen geçici bir sınır hattı tespit etmiş ve taraflardan bu hatta uymalarını istemişti. Tarafların buna

⁶⁹ Gönlübol, *age.*, s. 153.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 263.

⁷⁰ Ali Naci Karacan, *Lozan*, İstanbul 1971, s. 252.; Öztürk, *agm.*, s. 335.; Gönlübol, *age.*, s. 153.

⁷¹ Mesut Aydın, *Türkiye ve Irak Hududu Mes'elesi*, Ankara 2001, s. 48.; Suphi Saatçi, *Irakta Türk Varlığı*, İstanbul 1996, s. 168 vd.

uyacaklarını bildirmeleri üzerine anlaşmazlık geçici bir süre için halledilmiş ve Tahkik Komisyonunun görevini yapabilmesi mümkün olmuştur.⁷²

Komisyon, öncelikle Londra'yı ziyaret ederek İngiliz yetkililer ile görüşmüş ve 4 Ocak 1925'te de Ankara'ya gelmişti. Ankara'daki temaslarını tamamlayan komisyon, Konya'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile de görüşerek Musul'a hareket etmişti.

Komisyon, 16 Ocak 1925'te Bağdat'ta çalışmalara başlamıştı. Bu sırada İngilizler, komisyon üyelerini, bölgenin kendi hakimiyetleri altında bulunmasından dolayı etkileme yoluna gitmişlerdi.⁷³ Çalışmalarını tamamlayan komisyon coğrafi, etnik, tarihi, iktisadi, strateji ve siyasi olmak üzere altı bölümden oluşan raporunu 16 Temmuz 1925 tarihinde Milletler Cemiyeti Meclisine sunmuştu.⁷⁴ Komisyon raporunda Musul halkının hiçbir tarafa katılmaksızın bağımsız kalmak istediğini bildirmişti. Buna rağmen Komisyon Meclise şu tavsiyede bulunmuştu :

1.Musul Irak'ın bir parçası sayılmalı ve Irak 25 yıl süre ile İngiliz Mandası altına konulmalıydı.

2.Eğer bu şart kabul edilirse, Türkiye ile Irak arasındaki hudut hattı Brüksel'de tespit edilen hat olacaktır. Eğer bu şart kabul edilmezse, küçük bir kısım müstesna, Musul bölgesi Türkiye'ye verilmeliydi.⁷⁵

Komisyonun bu tavsiyeleri, Türk halkının ve Cenevre'deki Türk temsilcilerinin şiddetli tepki ve itirazlarına sebep olmuştu. Fethi Bey'in yerine Cenevre'ye gelmiş bulunan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Cemiyet Meclisinin ancak misak ile çizilmiş sınırlar içinde karar verebileceğini ve sorunun 15. madde hükümleri gereğince incelenmesi gerektiğini savunmuştu.⁷⁶

⁷² Gönlübol, *age.*, s. 154.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 263.

⁷³ Aydın, *Türkiye ve Irak Hududu*, s. 52 vd.

⁷⁴ Raporun tamamı için bk. Aydın, *Türkiye ve Irak Hududu*, s. 57 vd.

⁷⁵ Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, İstanbul 2002, s. 207.; *League of Nations*, Question of the Frontier Between Turkey and Iraq (Report Submitted to the Council Resolution of September 1924) c. 400, 1925 VII, s. 31.; Gönlübol, *age.*, s. 154.; vd.; Kürkçüoğlu, *age.*, s. 256.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 264.; Saatçi, *age.* s. 172

⁷⁶ Gönlübol, *age.*, s. 154.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 264.

Türkiye'nin bu karara karşı çıkmasından sonra Milletler Cemiyeti Meclisi; 19 Eylül 1925 tarihinde, Milletlerarası Daimi Adalet Divanından şu sorulara cevap teşkil edecek bir görüş talebinde bulundu:

1- Milletler Cemiyeti Meclisinin Lozan antlaşmasının 3. maddesi gereğince vereceği kararın, hukuki durumu nedir? Bu bir hakem kararı mı, yoksa öneri mi ya da bir arabuluculuk mudur?

2- Böyle bir karar için oybirliği gerekli midir? Yoksa oy çoğunluğu yeterli midir?

3- İki taraf temsilcileri oylarını kullanabilirler mi?⁷⁷

Konu Adalet Divanının gündeminden geçti ve şu sonuca varıldı:

1- Lozan antlaşmasının 3. maddesi 2. fıkrası gereğince taraflar kesin çözümü sağlamak, diğer bir deyişle Türkiye ve Irak arasındaki sınır anlaşmazlığı çözümlenmek istemektedirler. Bu kararın iki tarafı da bağlayıcı niteliği olmalıdır.

2- Milletler Cemiyeti Meclisi alacağı kararı oybirliği ile elde etmelidir. Taraflar oya katılamazlar.⁷⁸

Milletlerarası Daimi Adalet Divanının görüşü bilgilendirme amaçlı olduğu için, Cemiyet Meclisi buna uymak zorunda değildi. Görüşün Meclise ait olması için Meclisin bu yolda bir karar vermesi gerekiyordu. Meclis böyle bir karar alırken Türkiye ve İngiltere'nin oylarının dikkate alınıp alınmayacağı tekrar bir tartışma konusu olmuştu. Fakat, Meclis ilgili tarafların oyları dikkate almayarak Divanın görüşünü onaylamıştı.

Bu karardan sonra Türkiye misak hükümlerinin ihlal edildiğini ileri sürerek Cenevre'deki temsilcilerini geri çekmişti. Sonuçta, Meclis 16 Aralık 1925'te Tahkik Komisyonunun tavsiyelerini, Türk temsilcisinin bulunmadığı bir ortamda ve İngiliz temsilcisinin oyunu dikkate almayarak oybirliği ile kabul etmişti. Bu karar, bir soruşturmada bulunmak üzere Musul bölgesine gönderilmiş bulunan Estonyalı General Laidoner'in Meclise bir rapor sunmasından kısa bir süre sonra alınmıştı.

⁷⁷Bayur, **age.**, s. 169.; Kürkçüoğlu, **age.**, s. 297.; Saatçi, **age.**, s. 174.; Melek, **age.**, s. 48.; Aydın, **Misâk-ı Millî**, s. 253.

⁷⁸Melek, **age.**, s. 49.; Bayur, **age.**, s. 168 vd.; Mehmet Gönlübol-Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara 1989, s. 73 vd.; Kürkçüoğlu, **age.**, s. 297.; Aydın, **Misâk-ı Millî**, s. 257.

Raporda Türklerin adı geçen bölgede Hristiyanlara kötü davrandıkları ileri sürülüyordu.⁷⁹ Söz konusu iddia hakkında Başbakan İsmet (İNÖNÜ) Paşa 12 Aralık 1925 tarihinde TBMM’nde yaptığı konuşmada şunları söylemişti: *“Muhterem arkadaşlarım, bizim aleyhimizdeki Hristiyanların tehciri propaganda ananesini derhatır buyurunuz. Türkiye aleyhine ne vakit diplomatlar siyasi ve fena bir karar vermek isterlerse, daha evvel Hristiyanlar hakkında bir propaganda yaparlar. Bu artık moda olmuştur.”*⁸⁰ Meclisin Türkiye aleyhine oybirliği ile karar vermesinde bu raporun etkisi olduğu anlaşılmaktaydı. Sonuç itibariyle; Ankara, Musul’u Misak-ı Millî sınırları içinde kabul etse de İngiltere bu bölgenin kendi mandası olan Irak’a bırakılmasını Milletler Cemiyeti aracılığıyla sağlamış oluyordu.⁸¹

Milletler Cemiyeti Meclisi, siyasi bir organ olduğu için burada alınan kararların siyasi çıkarların etkisi altında kalacağı tabii idi. Musul sorunu, Cemiyet Meclisinde görüşülürken İngiltere Cemiyetin en nüfuzlu üyelerinden biri ve Meclisin daimi üyesi bulunuyordu. Buna karşılık Türkiye, teşkilatın bir üyesi dahi değildi. Meclisin Türkiye aleyhine oybirliği ile karar almasında bu gerçeğin önemli bir rolü olduğunu kabul etmek gerekir. **Sonuç olarak Musul sorunu, Milletler Cemiyetinin Birinci Dünya Harbi’nden galip çıkan devletlerin bir teşkilatı olduğu gerçeğini bir defa daha ortaya koymuştu.**

Türkiye, Milletler Cemiyeti Meclisinin kararına uyararak, 5 Haziran 1926 tarihinde⁸² İngiltere ve Irak ile **Sınır ve İyi Komşuluk (Musul) Antlaşması** imzalamıştı.⁸³ Bu durum Türkiye’de *“üzüntüyle”* karşılanmış ve *“mantığın, hal ve gereklerin bir sonucu”* kabul edilmişti. Bundan Cumhuriyet Hükümetinin değil, İmparatorluk yönetiminin sorumlu olduğu düşünülmüştü. Ayrıca Türkiye, iç işleriyle uğraşmak zorunda olduğu için yeni bir maceraya sürüklenmek istememişti.⁸⁴ Tefrik Rüştü Aras da yapılan bu antlaşmayı şöyle değerlendirmişti: *“Lozan Barış*

⁷⁹ Gönlübol, *age.*, s. 156.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 265.

⁸⁰ Gönlübol-Sar, *Olaylarla*, s. 74.

⁸¹ Dilek Barlas, *“İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Türkiye’nin Balkanlar ve Avrupa’daki İşbirliği Arayışları”*, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1996, s. 262 vd.

⁸² Karal, *age.*, s. 197.; Gönlübol, *age.*, s. 157.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 267.

⁸³ İsmail Soysal, *“Atatürk’ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri”*, **AAMD II**, (Kasım 1985), Ankara 1985, s. 111.; Antlaşmanın metni için bk. Oran ve Diğerleri, *age.*, 267 vd.; Zekeriya Türkmen, **Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)**, Ankara 2003, s. 127 vd.

⁸⁴ Kürkçüoğlu, *age.*, s. 320 vd.

Anlaşması'ndan sonra Musul ihtilafı iki taraf arasında hayli gerginlik yaratmıştı. Bu gerginliği gidermek ve mümkünse İngiltere ile dostça ilişkiler kurmak için Milletler Cemiyetinde verilen Musul'un 25 yıl İngiltere mandasına konulması kararını kaldırmak ve Irak'ın bağımsızlığını sağlamak şartı ile Musul ihtilafının halli için iki devlet arasında İngiltere tarafından yapılan konuşma teklifini kabul ettik ve bu konuşmaya Irak'ın da iştirakini istedik. İşte bu suretle üç devlet arasında anlaşmaya varıldı ve İngiltere ile normal ilişkiler kurulmuş oldu. Irak'la da dostluk temaları böyle başlamıştı.”⁸⁵

Bu antlaşmayla Türkiye, aşağı yukarı mevcut sınır esasını almak üzere Musul Vilayeti'nin İngiltere'nin mandası altındaki Irak'a bırakılmasını kabul etmişti.⁸⁶ Irak Hükümeti de Türkiye'ye kendi payına düşen petrolün % 10'nunu vereceği taahhüt etmişti. Daha sonra Türkiye, 500.000 İngiliz lirası karşılığında petrol üzerindeki bu haklarından vazgeçmişti.⁸⁷

C-Nüfus Mübadelesi ve Milletler Cemiyeti

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine intikal eden sorunlarından birisi de Yunanistan ile yaşanan nüfus mübadelesidir.

İstiklal Harbi'nden sonra Yunan yenilgisinin şokuyla binlerce Rum Türkiye'den Yunanistan'a kaçmak zorunda kalmıştı. Bir anda yüz binlerce Rum'un Yunanistan'a gitmesi Yunanistan'da sıkıntı yaratmıştı. Yeni gelenlere yer bulma kaygısı, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sıkıntılara bir yenisini eklemiş oldu. Yunanistan'da özellikle Batı Trakya'da yaşayan Türk ve Müslüman unsurlara yapılan baskılar, onların da Türkiye'ye göç etmeleri sonucunu beraberinde getirmişti. Fakat, nasıl bir uygulama yapılacağı konusunda taraflar arasında bir görüş birliği söz konusu değildi. Hatta, karşılıklı nüfus boşaltması her iki ülke için de problem

⁸⁵ Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, s. 203.

⁸⁶ Mehmet Gönlübol, “*Atatürk ve Dış Politika*”, *AAMD VIII/24*, Ankara 1993, s. 441.; Gönlübol, *age.*, s. 157.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 267.

⁸⁷ Oktay Zaif, “*İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Dönemde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar (1923-1939)*”, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara 1998, s. 381 vd.; Öztürk, *agm.*, s. 335.

olmuştu. Milletler Cemiyeti, daha Lozan görüşmeleri başlamadan önce bu sorunu çözmek için Norveçli Dr. Friedtjof Nansen'i görevlendirmişti.⁸⁸

Dr. Nansen, bu göreve atandıktan sonra 1922 Ekiminde Yunanistan'ı ziyaret etmişti. Bu ziyarette Nansen, azınlıkların mübadelesini sağlamak için bir anlaşma yapılması konusunda Yunan Hükümetinin rızasını almıştı. Daha sonra 12 Ekim 1922 tarihinde İstanbul'da gelerek Ankara Hükümetinin temsilcisi Hamit Bey ile görüşmüştü. Bu görüşmede Nansen Anadolu'dan Makedonya'ya göçen Rumların oradaki Türklerin yaşamını olumsuz yönde etkilediğini ve Türkiye'de kalan Rumların da sürekli Türklerin kendilerine baskı yaptıklarından yakındıklarını ifade etmişti. Sonuçta, Türkiye'ye çözüm olarak gördüğü şu üç öneride bulunmuştu:

1-Yunanistan'daki Müslümanlarla, Anadolu'daki Rumların mübadele edilmesi.

2-İstanbul'daki Rumların mübadele dışı tutulmaları.

3-Mübadelelerin isteğe göre olması ve barış şartlarının belirlenmesine gerek kalmadan hemen başlanması.⁸⁹

Bu önerilere karşılık Türk görüşü farklı idi. Türkiye, mübadeleye olumlu bakmakla birlikte İstanbul'daki Rumları da anlaşma kapsamında değerlendirmek istiyordu. Buna karşılık Batı Trakya'daki Türkleri de bu çerçevede dışında bırakmak istiyordu.⁹⁰

1-Karma Mübadele Komisyonu

Türk-Yunan mübadelesinin ilk adımları yukarıda belirttiğimiz şekilde atılmışken, 20 Kasım'da Lozan Barış Konferansı'nın toplanması üzerine, mübadele sorunu Lozan'a aktarılmıştı.⁹¹ Konferans sırasında Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te *“Rum ve Türk Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavele”*

⁸⁸ Kemal Arı, *“1923 Türk-Rum Zorunlu Mübadelesi ve Türkiye'ye Etkileri”*, Türkiye Cumhuriyeti'ni İlgilendiren Genel Konular ile XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlar'daki Askeri, Siyasi, İktisadi ve Toplumsal İlişkileri (22-24 Ekim 2003- İstanbul), Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara 2005, s. 592.; Oran ve Diğerleri, *age.*, 330.; Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Ankara 1977, s. 578.

⁸⁹ Seçil Akgün, *“Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadele Sorunu”*, Tarih Boyunca Türk - Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (21-23 Mayıs 1986), Ankara 1986, s. 248.

⁹⁰ Arı, *agm.*, s. 594.; Akgün, *agm.*, s. 248.

⁹¹ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, 1/I-1*, Ankara 1969, s. 115.

imzalanmıştı.⁹² Bu mukavelede mübadeleye tabi tutulacak kimseler ve mübadelenin şartları hakkında hükümler vardı. Ayrıca, mukavelenin uygulanmasını sağlamak ve bundan çıkacak uyuşmazlıkları halletmek için bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon, tarafların tayin edecekleri dörder kişi ile Birinci Dünya Harbi'ne katılmamış olan hükümetlerin vatandaşları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince tayin edilecek üç üyeden oluşacaktı.⁹³

Mübadele Komisyonu, çalışmalarına Ekim 1923'te başlamıştı. Bunu takip eden bir yıl içinde önemli bir engelle karşılaşmadan bir kısım Türk ve Rum ahalinin mübadelesi sağlamıştı.⁹⁴ Atatürk, TBMM'nin 1 Mart 1924 tarihindeki açılış konuşmasında Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan mübadele sorunu ile ilgili olarak da bilgi verme gereği duymuş ve milletvekillerine hitaben şunları söylemişti: *“Uhut icabından olan mübadie-i ahali icraatı devam etmektedir. Hükümet-i cumhuriye bir çok müşkülât ile beraber mevsimin de şedaidiyle mücadele etmek mecburiyetinde kaldı. Buna rağmen memleket dâhilinde nakil ve iskân işleri mebzul vesaitin israfına mal olan geçmiş senelere nispetle kıyas kabul etmeyecek derecede hüsnü cereyan etmektedir. Yeni vatandaşlarımızdan bir kısmı mühimmi daha şimdiden maişetlerini bizzat tedarik edebilecek vaziyete getirilmişlerdir. Mübadele işlerinde daha iktiham etmek mecburiyetinde olduğumuz müşkülât büyüktür. Bu mesele ile milletimiz cidden ve yakından alakadardır.”*⁹⁵

Bununla beraber, kısa bir süre sonra mübadelenin yaratmış olduğu sosyal sorunlar ve mukavelenamenin ikinci maddesinin uygulanmasından çıkan uyuşmazlıklar iki devlet arasında savaş tehlikesi doğurabilecek bir hal almıştı.⁹⁶

⁹² Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, II/II**, Ankara 1973, s. 89 vd.; Bu mukavelename ve protokolü için bk. Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: Lozan (1922-1923)**, Ankara 1973, s. 272 vd.; Gönübol, **age.**, s. 150.; Gönübol-Sar, **Olaylarla**, s. 63.; Oral Sander, **Siyasi Tarih (Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar)**, Ankara 1980, s. 67.; Oran ve Diğerleri, **age.**, 331.; Nedim İpek, **Mübadele ve Samsun**, Ankara 2000, s. 29.

⁹³ Gönübol-Sar, **Olaylarla**, s. 63.; Gönübol, **age.**, s. 150.; Ö. Zeynep Alantar, *“Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi”*, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Derleyen: Faruk Sönmezoglu), İstanbul 1994, s. 50.; Arı, **agm.**, s. 595.

⁹⁴ Gönübol, **age.**, s. 150.; Gönübol-Sar, **Olaylarla**, s. 63.

⁹⁵ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919-1938)**, Ankara 1997, s. 345 vd.

⁹⁶ Türel Yılmaz, *“Türkiye Yunanistan Arasındaki Mübadele Sorunu ve Batı Trakya Türklerinin Azınlık Haklarını Koruyan Antlaşmalar (Lozan Barış Antlaşması ve Sonrası)”*, **Askeri Tarih Bülteni Yıl:24, S. 46, (Şubat 1999)**, Ankara 1999, s. 21.; Gönübol, **age.**, s. 150 vd.

Antlaşmanın ikinci maddesi şu hükümleri içermekteydi: **“Birinci maddede musarrah olan mübadele âtideki ahaliye şâmil değildir;**

a.Dersaadet Rum ahalisi

b.Garbî Trakya'nın Müslüman ahalisi

Dersaadet'in Rum ahalisi addedilecekler 1912 Kanunu mucibince tahdit edilmiş bulunan Dersaadet Şehremaneti havzasında 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden mukaddem sakin bulunmuş olan bilcümle Rumlar'dır. Garbî Trakya'nın Müslüman ahalisi addedilecekler, Bükreş muahedenamesiyle 1913'de tayin edilen hattı hududun şarkındaki havalide mütemekkin bilcümle Müslümanlardır.”⁹⁷

Antlaşmanın ikinci maddesi Türk ve Yunan komisyon üyelerince farklı algılanmış ve sonuç itibariyle farklı sonuçlara ulaşılmıştı. Komisyondaki Türk üyelere göre, İstanbul'da 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan Rumların Türk kanunlarına göre tespit edilmesi gerekiyordu. Komisyonun Yunan üyelerine göre ise, mukavelenamede Türk ve Yunan kanunlarına bu hususta bir atıf yapılmamıştı. Buna göre, **“yerleşmiş olanlar”** (etablis) kelimesinin herhangi bir kanuna bağlı olmaksızın mukavelenamenin metnine ve ruhuna uygun olarak yorumlanması gerekir diye düşünüyorlardı.⁹⁸

2-La Haye Adalet Divanı

Komisyonun bu konuda bir sonuca ulaşamaması üzerine, Milletler Cemiyeti Meclisinin kararı ile Milletlerarası Daimi Adalet Divanından öncelikli olarak Türk-Yunan Mübadele Mukavelesinin ikinci maddesindeki **“etablis”** kelimesinin manası hakkında görüşü istenmişti. Yine aynı maddede **“İstanbul'un Rum ahalisi”** şeklinde ifade edilen kimselerin Mübadele Mukavelesi gereğince **“etablis”** sayılabilmeleri ve mübadeleden istisna edilmeleri için yerine getirilmesi gereken şartların ne olduğu sorulmuştu.⁹⁹

Divan, 21 Şubat 1925 tarihinde aşağıda yer alan şöyle bir görüş açıklamıştı:

⁹⁷ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara 1997, s. 59.; Gönlübol-Sar, **Olaylarla**, s. 63.; Oran ve Diğerleri, **age.**, 332.

⁹⁸ Gönlübol, **age.**, s. 151.; Gönlübol-Sar, **Olaylarla**; s. 64.; Sander, **age.**, s. 67.

⁹⁹ Gönlübol, **age.**, s. 151.

“*Yerleşmiş olanlar*” kelimesi süreklilik özelliği taşımakta ve bir oturma ile beliren fiili durumu ifade etmektedir.

“*İstanbul'un Rum ahalisi*” kelimesi ile kastedilen kişilerin antlaşma gereğince “*Yerleşmiş olanlar*” statüsünde sayılmaları ve mübadele dışında bırakılmaları için İstanbul şehrinin 1912 tarihli kanunu ile tespit edilen belediye sınırları içinde bulunmaları ve ayrıca oraya her ne şekilde olursa olsun 30 Ekim 1918 tarihinden önce gelmeleri ve orada daimi olarak oturmak niyetinde bulunmaları gerekmektedir.¹⁰⁰

3-Atina Antlaşması

Mübadele sorunu, Divanın verdiği danışma görüşü ile hukuki yoldan çözülememişti.¹⁰¹ Divanın “*etablis*” sorunundaki görüşü, Yunan tezini haklı çıkarmış oluyordu. Zira; Yunanistan, Türkiye’de daha fazla Rum nüfusu bırakmak istiyor ve bu düşüncesini, takip ettiği Megali İdea ile bağlantılı bir şekilde gerçekleştirmek istiyordu. Yunanistan, mübadele kapsamında hem Türkiye’den gelecek Rumlara daha fazla yer açabilmek hem de Yunanistan’daki tüm Müslümanları(Türk, Boşnak, Arnavut ve Makedonyalı Müslümanlar) Türkiye’ye göndermek suretiyle dinî arındırma politikalarını uygulamak niyetinde idi.¹⁰²

Türk Hükümeti de Yunanistan’ın bu düşüncesini ve uygulamaya soktuğu politikasını dikkatle takip etmişti. Buna dayalı olarak Türk Hükümeti de Anadolu’nun muhtelif yerlerindeki Ortodoks Rumları Yunanistan’a göndermek suretiyle ileride çıkabilecek bir takım sorunları da ortadan kaldırmak istemişti. Zira; Rumlar içerisinde Rum milliyetçiliği hususunda en ateşli kesim Ortodoks Rumlardı. Daha önceki isyanlar ve Yunan Devleti’nin ortaya çıkışındaki çalışmaları dikkate alınırsa Ortodoks Rumlara ilgili bu politikanın ne kadar tutarlı olduğunu da görmek mümkündür.

Yunan Hükümeti, işe Batı Trakya’daki Müslüman Türk halkının mallarına el koymakla başlamış ve buralara Türkiye’den gelen mübadil Rumlara yerleştirmişti.

¹⁰⁰ Gönübol-Sar, *Olaylarla*, s. 64.; Gönübol, *age.*, s. 151.; Nihat Erim, “*Milletlerarası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye*”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi II/1*, Ankara 1944, s. 69 vd.; Yılmaz, *agm.*, s. 23.

¹⁰¹ Gönübol, *age.*, s. 152.

¹⁰² Oran ve Diğerleri, *age.*, 330.

Bunun üzerine, Türk Hükümeti de İstanbul'daki Rum ahalinin mallarına el koymuştu. Yunan Hükümetinin giriştiği bu teşebbüs, Türk Hükümetinin karşı tedbirler almasına yol açmış ve uyuşmazlık gittikçe büyümüştü.¹⁰³

Nihayet, mübadele sorunundan kaynaklanan pürüzler, Atina'da 1 Aralık 1926 tarihinde imzalanan bir antlaşma ile siyasi bir çözüme kavuşmuş ve mübadele konusunda önemli bir mesafe kat edilmişti.¹⁰⁴

Dönemin Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (ARAS) Bey; antlaşmanın onaylanması sebebiyle 5 Mart 1927 tarihinde TBMM'de bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmasında iki tarafa da önemli görevler düştüğünü hatırlatmış ve şunları ifade etmişti: *“Türkiye ile Yunanistan arasında iyi komşuluk ilişkilerinin sağlanması için Türk asıllı Yunan vatandaşlarının Yunanistan’da hukuken sahip oldukları fakat senelerden beri tasarruf edemedikleri emlak meselesinin bu antlaşma ile çözüme kavuşması gerekmektedir.”* Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti’nin antlaşma dolayısıyla üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getireceğini ve Yunan Hükümetinin de bu şekilde hareket edeceğini ümit ettiğini söylemişti.¹⁰⁵

4-Patrikhane ve Patriklik Seçimi

Türk-Yunan ilişkileri içinde sıkıntı yaratan konulardan biri de Patriklik sorunu idi. Bilindiği gibi Patrikhanenin, siyasi ve cismani faaliyetlerde bulunmamak şartıyla Türkiye’de kalmasına rıza gösterilmişti. Lozan sonrasında boşalan Patriklik makamına yapılan seçim, Türkiye ile Yunanistan’ı karşı karşıya getirmişti.¹⁰⁶ Patrik Meletios, 27 Haziran 1923’te sağlık durumunu bahane ederek Fener Patrikhanesinden ayrılacağını açıklamış ve Patriklik makamından istifa etmeksizin 10 Temmuz 1923 tarihinde Yunanistan’daki Aynaroz Manastırı’na gitmişti. Onun bu eyleminde Venizeleos’un baskısı etkili olmuştu. Patrikhanenin Aynaroz’a taşınması konusunda gayret içerisine girdiyse de başarılı olamamış ve 12 Ekim 1923’te istifa etmişti. Meletios’un istifası üzerine yeni Patrik’in seçimi gündeme gelmişti. 13 Aralık 1923’te Grigoryus’un Patrikliği Türk Hükümeti tarafından onaylandı. Bu arada Türk Hükümetinin Patriklik için desteklediği Papa Eftim’den vazgeçmesi

¹⁰³ Ümit Kurtuluş, **Batı Trakya'nın Dünü Bugünü**, Ankara 1979, s. 44.; Gönübol, **age.**, s. 152.

¹⁰⁴ Gönübol, **age.**, s. 152.; Akgün, **agm.**, s. 258.; Yılmaz, **agm.**, s. 26.

¹⁰⁵ Tevfik Rüştü Aras, **Lozan'ın İzlerinde On Yıl**, (Derleyen: N. Menemencioglu), İstanbul 1935, s. 43 vd.

¹⁰⁶ M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul 1996, s. 269 vd.

üzerine 6 Haziran 1924'te Papa Eftim Patrikhaneyle ilişkilerini keserek yeni bir kilise oluşturdu. Galata Kafatiani Kilisesi'nin baş rahibi olmasından da istifade ederek bu kiliseyi Türk Ortodoks Kilisesi olarak ilan etti. Böylece Fener Rum Patrikhanesinin tanımadığı yeni bir kilise kurulmuş oldu. Türk Hükümeti bu gelişmeler karşısında tarafsız kalmaya çalışmıştı. Fakat 16 Kasım 1924'te Patrik Grigorios'un ölümü üzerine 17 Aralık 1924'te 6. Konstantinos Patrikliğe seçilmişti. Bu seçim Türk Yunan ilişkilerinde yeni bir gerginliğe neden oldu.¹⁰⁷ Çünkü Türk Hükümeti Patrikliğe seçilen Arapoğlu Konstantin'in mübadeleye tabi bir kişi olması nedeniyle itiraz etmişti. Hatta Konstantin sınır dışı edilmiş fakat Yunan Hükümeti Patrikliğe seçilmiş olması nedeniyle onun mübadele dışında bırakılması gerektiğini savunmuştu. Karma Mübadele Komisyonu da Konstantin'in mübadeleye tabi tutulması gereken birisi olduğunu kabul etmişti. Fakat Patrik sıfatını taşıyor olması gerekçesiyle mübadele dışı tutulması gerekip gerekmediği konusunda karar verme yetkisinde olmadığını belirtmişti.¹⁰⁸

Bu belirsizlik üzerine, Yunan Hükümeti konuyu Milletler Cemiyeti ve La Haye Adalet Divanına götürmek istemişti. Buna karşın Türkiye söz konusu kurumların bu konuda yetkisi olmadığını ifade etmişti. Buna rağmen Konstantin kişisel memorandumunu Milletler Cemiyeti Konseyine sunarak Patriklikten vazgeçmeyeceği konusundaki ısrarını sürdürdü. Milletler Cemiyeti Konseyi ikili görüşmeler yoluyla sorunun çözülmesi gerektiği konusunda tavsiyelerde bulundu. Türk Hükümeti mübadil bir kimsenin Patrik seçilemeyeceği konusundaki ısrarını sürdürünce 22 Mayıs 1925'te Konstantin istifa etmiş ve yerine 13 Temmuz 1925'te Vasilios Yeorgiadis Patrik seçilmişti.¹⁰⁹ Bundan sonra Türk Yunan münasebetlerini tehlikeli bir yola sokan mübadele ve Patriklik sorunu bir tehlike olmaktan çıkmış iki devlet arasında normal diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 340 vd.

¹⁰⁸ Gönlübol-Sar, *Atatürk ve Türkiye*, s. 61.

¹⁰⁹ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 342.

¹¹⁰ Gönlübol-Sar, *Atatürk ve Türkiye*, s. 61.

Ç- Türk-Fransız İlişkileri ve Bozkurt-Lotus Davası

Türkiye'nin Fransa ile uluslararası arenada karşılaştığı sorunlardan birisi de Bozkurt-Lotus davasıdır. Söz konusu olay, Fransa'ya ait Lotus adlı ticaret gemisinin Türkiye'den Bozkurt isimli bir nakliye gemisiyle 2 Ağustos 1926 tarihinde Midilli adasının 5-6 mil açıklarında çarpışması sonucu ortaya çıkmıştı.¹¹¹ Çarpışma sonrası Bozkurt adındaki gemi batmış ve sekiz yolcu ve mürettebat boğulmuştu.¹¹² Bunun sonucunda Türkiye tarafından iki geminin kaptanı tedbirsizlik ve ihmâl nedeniyle ölüme sebebiyet vermektan tutuklanarak mahkemeye çıkarılmışlardı. Mahkeme sonucunda Türk kaptanı dört ay, Fransız kaptanı ise seksen gün hapse mahkum edilmişlerdi.(Eylül 1926)¹¹³

Fransa, Türk mahkemelerinin verdiği karara itiraz etmiş ve mahkemelerin yetkisiz olduğunu ileri sürmüştü. Fransız kaptanın tahliyesini isteyince de iki ülke arasındaki bir sorun yaşanmıştı. Ancak iki ülke sorunu Uluslararası Sürekli Adalet Divanına götürme konusunda anlaşmışlardı.¹¹⁴ Divan'dan Türkiye'nin Fransız kaptanı yargılamakla Lozan Antlaşması'nın İkamet ve Adli Yetki Sözleşmesinin 15. maddesini ihlal ve devletler hukuku ilkelerine aykırı hareket edip etmediği sorulmuştu. Fransa, Türkiye'nin ceza hukukunu değil, uluslararası hukuku temel alması gerektiğini ileri sürmüştü. Ayrıca denizlerin serbestliği ilkesi doğrultusunda, ticaret gemisinde işlenen suçların davasına geminin bayrağını taşıdığı ülkenin mahkemesinde bakılması gerektiğini savunmuştu.

Türkiye ise suç yerinin Türk bayrağı taşıyan Bozkurt gemisi olduğu ve Fransız kaptan aleyhindeki davanın ulaşım ile ilgili olmayıp bir kamu davası olduğu gerekçesiyle Türk mahkemelerinin yetki sahibi olduğunu ileri sürmüştü.¹¹⁵

Her iki ülkenin ileri sürdüğü görüşleri inceleyen Divan 7 Eylül 1927 tarihinde Türkiye'yi haklı bulan bir karar vermişti.¹¹⁶ Kararda Türkiye'nin devletler hukukuna aykırı hareket etmediği bildirilmiş ve ihmâl yüzünden ölüme neden olunduğu

¹¹¹ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 278.

¹¹² Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali I-II*, İstanbul 2003, s. 6.

¹¹³ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 278.

¹¹⁴ Bozkurt, *age.*, s. 6.

¹¹⁵ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 278.

¹¹⁶ La Haye'de Türk Hükümetini Mahmut Esat Bey temsil ederek yaptığı başarılı savunma ile davayı kazanarak dünya hukuk literatürüne "*Lotus-Bozkurt Davası*" olarak yerleşmesini sağlamıştı. Atatürk de başarısı nedeniyle Mahmut Esat Bey'e "*Bozkurt*" soyadını vermişti. Bu hususta geniş bilgi için bk. Bozkurt, *age.*, s. 6.

hükmüne varılmıştı. Kararın alınması sırasında altı üye Türkiye'nin lehine, altı üye de aleyhine oy kullanmıştı. Son olarak kararın Türkiye'nin lehine çıkması, ancak Divan Başkanının oyunu Türkiye'den yana kullanması sonucunda olmuştu.¹¹⁷

¹¹⁷ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 278.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE KATILIŞI ve TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

I- TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE BAKIŞI

1930 yılına gelindiğinde Türkiye, iç alanda önemli birçok reformu gerçekleştirmişti. Bunun yanı sıra Lozan Barış Antlaşması ile halledilemeyen çoğu sorunu da bir çözüm şekline bağlamıştı.¹ Gerçekten de 1930 yılına kadar kendi iç sorunlarıyla fazla meşgul olması sebebiyle uluslararası politikanın dışında kalan Türkiye, bu tarihten itibaren durumun devamlılığını isteyen Batılı demokrasilerin önem verdiği bir devlet olmaya başlamıştı.² Bunda hem Türkiye'nin coğrafi konumunun hem de takip ettiği politikanın rolü olmuştu.³

Türkiye de bu devletlerle Milletler Cemiyeti sistemi içinde işbirliği yapmayı kendi çıkarları bakımından uygun görmüştü.⁴ Türkiye, Milletler Cemiyetine girmeden önce 28 Ocak 1929 tarihinde Briand-Kellog Misakını imzalamak⁵ ve Silahsızlanma Konferansının hazırlık çalışmalarına katılmakla, uluslararası işbirliği çalışmalarında fiilen yer almaya başlamıştı.⁶

A-Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (ARAS) Bey’in Beyanatı

1930 yılından sonra Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi her an beklenen bir durumdu. 7 Aralık 1930 tarihli Vakit gazetesinde “*Hariciye Vekilimizin Beyanatı*” başlığını taşıyan bir haberde, Tefik Rüştü Bey’in görüşlerine yer verilmiş ve Türkiye’nin Milletler Cemiyetine karşı daima sempati ile yaklaştığının altı çizilmişti. Aynı haberde; Türkiye’nin herhangi bir uluslararası teşkilata katılmasının kendisine eşit muamelenin temini ile mümkün olabileceği yönündeki ifadeler, Tefik Rüştü Bey’in sözleri arasından seçilen önemli satır başları olarak yer almıştı.

Tefik Rüştü Bey, söz konusu beyanatında; Türkiye anayasasının ve coğrafi konumunun gerektirdiği hususlar temin edilinceye kadar Milletler Cemiyetine dahil

¹ İsmail Soysal, “*Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi*”, *Bulleten XLV/1-177*, (Ocak 1981), Ankara 1981, s. 152.

² Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara 1975, s. 157.

³ Soysal, “*Türkiye’nin Batı*”, s. 152.

⁴ Gönlübol, *age.*, 157 vd.

⁵ H. Berke Dilan, *Siyasi Tarih (1914-1939)*, İstanbul 1998, s. 172.

⁶ Gönlübol, *age.*, s. 158.

olmak için beklemede olduklarını belirtmişti. Bununla beraber, barış siyasetini savunan Cumhuriyet Hükümetinin davet olduğu taktirde buna olumlu yanıt vereceğini de ilave etmesi, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti fikrine sıcak baktığının sinyallerini vermekteydi. En azından, resmî bir ağızdan bu şekilde bir görüş beyan edilmesi, Türk dış politikasının nasıl bir vizyon değişikliği içinde olduğunu yansıtması bakımından önem taşıyordu.⁷

Bu tutum, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ile ilişkilerinde bir yumuşama sürecine girdiğini de yansıtıyordu. Fakat; bu tutum, Türkiye'nin kayıtsız şartsız Milletler Cemiyetine gireceği anlamına da gelmiyordu. Ortadan kalkması gereken bir takım tereddütleri de vardı. Nitekim, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, teşkilata girmek hususunda Türkiye'nin tereddütlerini 15 Temmuz 1931'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı bir konuşmada şöyle izah etmişti: *“Cemiyet-i Akvâm fikri, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk inkılabının pek hoşlandığı bir fikirdir. Adeta kendi fikrimizdir diyebiliriz. Bir de o fikri tatbik için yapılan bir müessese vardır. Fikir ile müesseseden ayrı ayrı bahsedişim, tatbikat ile nazariyat arasındaki mesafeyi işaret içindir. Yoksa bu müesseseye karşı da çok muhabbetli ve dostane hareket ediyoruz ve onun teşebbüs ettiği her işe memnuniyetle iştirak ediyoruz. Birçok noktalarda beraber, bir hava içinde, bir muhit dahilinde çalışıyoruz. Böyle iken niçin girmedik?”*

Dışişleri Bakanı aynı konuşmasında, Türkiye'ye Konseyde yer verilmemesi ihtimali bulunduğunu hatırlatarak, Konseyin alacağı engelleyeceği tedbirler karşısında Türkiye'nin tereddütlerini şu şekilde ifade etmişti: *“O kararın herhangi bir devlet aleyhine iktisadi bir karar olduğunu kabul edelim. Orada bizim ajanımız yoktur. Alınan kararın adaleti hakkında kanaatimiz de tekevün etmemiş bulunuyor. Size karşı mesul olmayan birtakım zevatın bu memlekette tatbiki nasıl olacak? Buna imkân var mı? İşte bu müşkilattan dolayı girmedik. Yalnız bu müşkilatın daimi surette gayri tabii hal olacağını zannetmiyorum. Hakikaten Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı çok iyi bir kabul, arzu gösteren bu müesseseye ve içinde şimdi pek çok dostlarımız bulunan ve herhalde hiç düşmanımız olmayan bu müesseseye karşı bizim de aynı hislerle mütehassis olduğumuzu bildiklerinden*

⁷ Vakıf Gazetesi, 07 Aralık 1930.

şüphe etmek istemem. Ancak o müessesenin bugünkü şekliyle bizim inkılabımızdan, yani müsavî muamele ve hukuk hakkındaki haklı zihniyetimizden doğan bu müşkülü iyi bir surette onların usulüne ve bizim halimize uyacak surette halledebileceğimiz gün bu teşekküle girebilmemiz mümkün olacaktır.”⁸

B- Halkın Görüşü

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ile ilgili olarak halkın üzerinde durduğu en önemli nokta; kalıcı bir barışın sağlanması yönünde Türkiye'nin de dünya devletleri ve milletleriyle yapacağı iş birliğinden duydukları memnuniyetti. Bu düşünceyi sokaktaki vatandaşın duygu ve düşünlerinden çıkartmak mümkündü. Zirâ, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine davet edilmesi sebebiyle vatandaşın konuyla ilgili düşüncelerine yer veren 8 Temmuz tarihli Son Posta gazetesi, onların görüşlerinden oluşan şu pasajları yayınlamıştı.

İstanbul Fatih'te Çarşamba Caddesinde 31 numarada ikamet eden Hakkı Bey isimli bir vatandaşla yapılan röportajda bilgisine müracaat edilmiş ve Milletler Cemiyeti ile ilgili görüşlerini açıklaması istenmiş ve adı geçen kişi gazete sütunlarına şu şekilde açıklamalarda bulunmuştur: *“Cemiyet-i Akvâma giriyoruz. Gayesi sulhu uzatmak ve yaşatmak olan bir cemiyete bizim de hararetle davet edilmemiz şimdiye kadar tuttuğumuz siyasetin mantıkî bir neticesidir. Beynelmilel siyaset alemi bizim sulhçu bir millet olduğumuzu geç de olsa anlamıştır. İnsanlar harpten çok zarar görmüş ve bıkmışlardır. İnşallah bu cemiyet arzusu gibi cihanşümûl bir sulh amili olur da beşeriyet de harp belasından kurtulur, yaralarını sarar ve refaha ulaşır.”*

Yine, Cinci Meydanı'nda Güngörmez Mahallesinde 5 numarada ikamet ettiği belirtilen Fazıl Bey de ;“ *Cemiyet-i Akvâma girmemiz teklifi kabul edilirken, murahhasların söyledikleri sözlerden memleketin hariçten iyi tanındığını anlıyoruz. Beynelmilel temasların bir kaynağı olan bu sulh cemiyetinde bizim de bir iskemlemizin bulunması çok hayırlı bir iştir.”* demek suretiyle Türkiye'nin Milletler Cemiyetine katılmasının adeta bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir.

Gedik Paşa'da Fırın Sokak 3 numarada oturan Mustafa Bey de *“İstiklalimize ve hudutlarımıza tecavüz edilmemek şartı ile biz sulhçu bir milletiz. Kendi*

⁸ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara 1989, s. 95 vd.; TBMM Zabıt Ceridesi IV/3, s. 133.

hudutlarımız içinde garp medeniyetini büyütme ve bunu şarka yaymak istiyoruz. İstilâda gözümüz yok. Yeter ki bizi rahat bıraksınlar. Kaybettiğimiz vakitleri telafi edelim.” şeklinde bir açıklama yaparak Türkiye'nin Milletler Cemiyetine vakit kaybetmeden girmesi gerektiğini dile getiriyordu.

Şehzadebaşı'nda Emin Nurettin Mahallesinde oturan Kemal Bey ise diğerlerinde farklı bir düşünce ifade etmemişti. O da; Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesinin, Cemiyet açısından bir kazanç olacağını vurgulayarak şunları söylemişti: *“Akvâma kabul münasebetiyle azanın lehimizde söyledikleri bizi sevindirecek bir şeydir. İnkılabımız kurulduğu günden beri daima ilerlemiş ve muvaffak olmuştur. Bu pürüzsüz ve fasılasız ilerleyiş bizim beynelmilel mevkiimizi sağlamlaştırmıştır. Şarkın kapısı ağzında bulunan medeni ve kuvvetli bir devleti içine almakla Cemiyet-i Akvâm çok mühim bir sulh unsuru kazanmıştır.”*⁹

⁹ Son Posta Gazetesi, 08 Temmuz 1932.

II-MİLLETLER CEMİYETİ ve ATATÜRK

Atatürk'ün arzu ettiği en büyük ideali; Türkiye'nin bağımsız devletler safında yer alması ve Milletler Cemiyetinin saygın bir üyesi olması idi. Türk'ün millî varlığı ile insanlık camiası arasında kurduğu bağ onun dış politikasına barışçılık ilkesini de kazandırmıştı. Barışçılık, Atatürk'ün bütün ömrü boyunca savunduğu önemli bir dış politika ilkesi olmuştu. İstilacılara karşı yürüttüğü mücadelenin en çetin günlerinde bile Atatürk, barışın ve barışçı vasıtaların hararetle bir savunucusu olmuştu. Çok çetin muharebelerden sonra düşmana ağır bir şamar indirdiği Sakarya Zaferi'nden sonra bile¹⁰ **“Biz cenkçi değiliz, sulhperveriz ve bir an evvel sulhun teessüsünü görmek ve ona yardım ve hizmet etmek isteriz.”**¹¹ demişti.

Atatürk'ün, özellikle Millî Mücadele sırasında savunduğu barışçılık fikrini, savaşın bir diplomatik taktiği olarak almak son derece yanlıştır. Atatürk, muharebe meydanlarının büyük komutanı ve askerlik sanatının dahisi olmasına rağmen, savaşa değil, barışa inanmıştı. Millî Mücadeleden yıllar sonra söylediği şu sözler, barışa olan inancının en samimi ve mantikî ifadesidir.¹² **“Harpci olmam. Çünkü harbin acıklı hallerini herkesten iyi bilirim.”**

Atatürk barışseverliğin Türk dış politikası bakımından da gerçekçi bir yol olduğuna inanmıştı. Onun içindir ki; Cumhuriyetin ilanından bir kaç ay sonra yaptığı bir konuşmada, Türkiye'nin dış politikasını şöyle nitelemiştir.¹³ **“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”**

Yurtta Sulh, Cihanda Sulh formülü gereğince daima barıştan yana olmak, milletlerarası barışın bütün dünyanın huzur ve sosyal adalet içinde yaşamasıyla mümkün olacağı görüşünü ön planda tutmak, Atatürk'ün gözettiği en önemli ilkelerden biri idi.¹⁴ Hiç şüphe yok ki; Atatürk, **“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”** düsturuyla, hür, temel ekonomik ve sosyal ihtiyaçları karşılanmış, ilerlemeye açık,

¹⁰Fahir Armaoğlu, *“Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri”*, **Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu**, (31 Ekim-1 Kasım 1988), Ankara 1988, s. 173.

¹¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919-1938)**, Ankara, 1997, s. 200.

¹² Armaoğlu, **agm.**, s. 173.

¹³ Mehmet Gönlübol-Ömer Kürkçüoğlu, *“Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”*, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hızl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 23.

¹⁴ Baskın Oran ve Diğerleri, **Türk Dış Politikası I Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, İstanbul 2002, s. 47.; Mehmet Ali Ekrem, *“Atatürk Dış Siyaset İlkelerinin Romen Kaynaklarındaki Etkileri”*, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hızl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 73.

aydın ve netice olarak huzur içerisinde yaşayacak olan toplumların varolacağı bir dünyada ancak genel barışın gerçekleşebileceği özlemini ve gerçeğini dile getirmişti.¹⁵

Atatürk'ün barışla ilgili bu sözlerinden bir başka husus daha ortaya çıkmaktadır. Atatürk, barışın sürekliliğinden, korunmasından da söz etmekteydi.¹⁶ Atatürk, milletlerarası teşkilat fikrini, barışın korunması noktasında en etkin tedbirlerden birisi olarak görmüştü. Bunun içindir ki; Birinci Dünya Harbi'nden sonra kurulan Milletler Cemiyetini daima savunmuş ve benimsemişti. Atatürk'e göre Milletler Cemiyeti, yeni bir milletlerarası teşkilat, bütün milletler için bir “*selâmet*”, bir kurtuluş aracıydı. Adı geçen teşkilat, barışın korunmasında ve devam ettirilmesinde etkili olabilmek için bir takım özelliklere sahip olmalıydı. Atatürk'ün, gerekli gördüğü özellikler şunlardı:

1-Milletler Cemiyeti, temiz ve iyi niyetli bir ideale dayanmalıdır. Böyle bir milletlerarası teşkilatın üyeleri, her şeyden önce iyi niyetli ve bu teşkilatın yararına çalışmalıdır.

2-Milletlerarası teşkilat, büyük ve kuvvetli devletlerin politikalarının aleti olmamalıdır. Büyük devletlerin kontrolü altına girmemeli ve onların politikaları için bir hükmetme ve üstünlük kurma aracı teşkil etmemelidir.¹⁷

Fakat, Atatürk'ün yukarıda tanımlamaya çalıştığı Milletler Cemiyeti düşüncesi, hayata geçirilememiş ve hemen tamamen aksi bir durum oluşmuştu. Başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerin çıkarlarının gözetildiği bir kurum haline getirilmiş ve büyük bir hayal kırıklığının ötesine gitmemişti. Türkiye, özellikle Musul sorununda bunun acısını çekmişti.¹⁸ Konuya bu açıdan bakılınca, Milletler Cemiyetinin iyi bir sınav verdiğini söylemek mümkün değildi. Atatürk, Milletler Cemiyetinden sorunun hak ve adalet ilkesine göre çözümlenmesini beklemişti. Fakat,

¹⁵ Ü. Haluk Bayülken, “*Atatürk İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi*”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hızl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 45.

¹⁶ Gönübol-Kürkçüoğlu, **agm.**, s. 22.

¹⁷ Armaoğlu, **agm.**, s. 173 vd.

¹⁸ Aptülaha Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, İstanbul 1964, s. 30.

ne yazık ki; Milletler Cemiyeti, hak ve adalet çerçevesinde değil, politik bir davranışla, İngiltere'nin lehine karar almıştı.¹⁹

3-Milletlerarası teşkilat, uluslararası alandaki sorunları çözümleyerek, bunlar arasında yakınlaşma ve uyum sağlamalıdır.

4-Milletlerarası teşkilat, sorunları hak ve adalet çerçevesinde çözümlenmelidir.

5-Milletlerarası teşkilatın kalıcı ve caydırıcı yaptırımları olmalıdır.²⁰ Atatürk bu konuda hala geçerliliğini koruyan bir vecizesinde şunları söylemişti: **“Muhtemel bir mütearrıza, taarruzun yanına kâr kalmayacağını açıkça anlatacak beynelmilel teşkilatın kurulmasıdır.”**²¹

Böyle bir teşkilatın barışın korunmasındaki esas görevi de saldırganların niyet ve hevesini kırabilecek bir güce sahip olmasıydı. Bir milletlerarası teşkilat, saldırganlara, saldırılarının karşılıksız ve cezasız kalmayacağını anlatabilmeli ve gösterebilmeliydi. Atatürk bu noktaya, özellikle barışın korunması açısından, çok önem vermişti. Atatürk, hararetli bir barış taraftarı olmakla beraber, barış konusunda hiç de hayalci olmamıştı.²² Atatürk'ün barış politikası, güvenlik kavramı ile iç içeydi. Barış politikası, Türkiye'nin güvenliği politikası ile daima beraber yürümüştü. Barış, Türkiye'nin güvenliğine hizmet etmeliydi.²³ Atatürk'ün 1 Kasım 1931'de TBMM'ni açarken söylemiş olduğu şu sözler, takip edilen barış politikasının Türkiye'nin güvenliğini sağlamaya yönelik en önemli ilkelerinden biri haline getirildiğini ortaya koymaktaydı.: **“Türkiye'nin emniyetini gâye tutan, hiç bir milletin aleyhinde olmayan bir sulh istikameti, bizim daima düstûrumuz olacaktır.”**²⁴

Atatürk'e göre, uluslararası ilişkilerde barış ve güvenlik geniş kapsamlı olmalıydı.²⁵ Atatürk 1 Kasım 1925 tarihinde TBMM açılış konuşmasında bu noktayı da şöyle belirtmekteydi: **“Siyâsi alemde bir müddetten beri mütekâbil emn ü selâmet mevzuu üzerinde sarf olunan faaliyetler calib-i dikkattir. Mütekâbil emn ü**

¹⁹ Yılmaz Altuğ, “Atatürk'ün Dış Politikası”, **Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı**, (10-11 Kasım 1980), İstanbul 1980, s. 8.

²⁰ Armaoğlu, **agm.**, s. 176.

²¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937)**, Ankara 1997, s. 138.

²² Armaoğlu, **agm.**, s. 176 vd.; Bayülken, **agm.**, s. 46.

²³ İsmail Soysal, “Atatürk'ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri”, **AAMD II**, (Kasım 1985), Ankara 1985, s. 112.

²⁴ **Söylev ve Demeçler I**, s. 388.

²⁵ Armaoğlu, **agm.**, s. 177 vd.

*selâmet, bütün dünya milletlerinin temenni eylemesi lazım olan bir esas-ı saadettir. Ancak emn ü selâmet bütün milletlere teşmil edilmedikçe, umumi bir sulhu temine matûf olmaktan ziyade, saha-i faaliyet tasdim olunan bir kısım milletlere karşı diğer bir kısım milletlerin iktisab-ı serbestisini temin mahiyetinde telakki olunmak zaruridir.”*²⁶

Yine, Atatürk'ün üzerinde titizlikle durduğu konulardan biri de barış ve güvenliğin **“karşılıklılık”** esasına dayanmasıydı. Burada söz konusu olan özellikle Türkiye'nin üzerine aldığı taahhütlerdi.²⁷ Atatürk, 1 Kasım 1926 tarihinde TBMM açılış konuşmasında bu gibi düzenleme ve yükümlülüklerin, karşılıklı olarak yerine getirilmesi üzerinde durmakta ve karşılıklı olarak yerine getirilmemesi halinde ortaya çıkacak durumdan duyduğu endişe ve düşüncesini ise şu şekilde dile getirmekteydi: **“Biz beynelmilel münasebatla müteakabil emniyet ve riayet istihdaf eden açık ve samimi politikanın en hâr taraftarıyız. Hassasiyetimiz bu vadide tezahür eden tertibat ve tekellüfata karşı bunların bizim için de fiili ve hakiki bir emniyet vücuda getirip getirmeyeceği noktasındadır.”**²⁸

Barış ve güvenlik arasındaki bağlantı konusunda belirtilmesi gereken diğer bir nokta da Atatürk'ün **“kollektif barış”** ve **“kollektif güvenlik”** kavramlarını Türk dış politikasının ağırlıklı unsurları haline getirmesi idi.²⁹

Gerçekten de Atatürk'ün dış politikasının iki önemli ayağından birincisi bağımsızlıksa, ikincisi de ortak güvenlidir. Bağımsızlıktan hiçbir koşulda taviz verilmeyecektir. Ancak, bağımsızlığın korunmasında, ortak tehditlerle karşı karşıya olan müttefiklerle birlikte hareket etmek gerekir. **“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”** soyut bir barış taraftarlığının çok ötesinde, barışa yönelik tehditlere karşı ortak örgütlenmeyi öngörür. Tevfik Rüştü Aras bir yazısında, Atatürk'ün **“Yurtta Sulh Cihanda Sulh”** ilkesini nasıl kavradığını şöyle anlatmıştı: **“Atatürk cihanda sulh demekle de harici sulhumuzun ancak cihanda sulh ile temin edilebileceğini öğretti ve sevgili Türkiye'mizi daima dünya içinde mütalaa etmek lüzumunu anlatmış oldu. Gerçektir ki, cihanda sulh olmayınca istesek de tek başımıza harici sulhumuzu kesin bir emniyet altında bulunduramayız. Şu halde dahilde**

²⁶ Söylev ve Demeçler I, s. 360.

²⁷ Armaoğlu, **agm.**, s. 178.; Bayülken, **agm.**, s. 46.

²⁸ Söylev ve Demeçler I, s. 367.

²⁹ Armaoğlu, **agm.**, s. 178.

*sulhumuzu korumak için hürriyet ve haklarda müsavat şartları içinde ahenkli bir işbirliği yapılması tabii olduğu gibi, sulhu korumak ve kurmak için de bizim gibi sulhu isteyenlerle, yani hürriyet ve istiklalleri esasında işbirliği taraflısı olanlarla gücümüzün yettiği kadar işbirliği yapmalıyız.”*³⁰

Atatürk'ün düşünce sisteminde, en sağlam barış genel barışı. Lakin bunun sağlanmasındaki güçlük dolayısıyla, Atatürk, dış politikada bölgesel barışa da Türkiye'nin güvenliği açısından birinci derecede önem vermişti. Başka bir ifade ile Atatürk, bütün kusurlarına rağmen, Milletler Cemiyetinin sağlayacağı genel bir barışın taraftarı olmuştu. Genel bir barışın daha sağlam ve istikrarlı olacağını öngörmüştü. Lakin, Milletler Cemiyetinin böyle bir barışı sağlamadaki imkânsızlığını da gördüğü içindir ki daha dar çerçeveli kolektif barışı, yani bölgesel barışı güvenlik açısından yararlı ve gerekli görmüştü.³¹ Atatürk, bu konuyu şöyle dile getirmişti:³² *“Komşuları ile ve bütün devletlerle iyi geçinmek, Türkiye siyasetidir.”*

Son olarak, Atatürk'ün barış ve güvenlik politikasında önem verdiği konulardan biri de silahsızlanma olmuştu. Atatürk, silahsızlanmayı kolektif barış ve güvenliğin temel niteliklerinden biri olarak gördüğü içindir ki, 1926'da Milletler Cemiyeti çerçevesinde başlayan Silahsızlanma Konferanslarına yakın bir ilgi göstermişti. Türkiye de katıldığı bu konferanslarda etkin bir silahsızlanma için samimi bir gayret göstermişti. Şunu da belirtelim ki; Türkiye, Silahsızlanma Konferanslarına katıldığında, daha Milletler Cemiyetinin üyesi bile değildi.³³

³⁰ Tefik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul 2003, s. 8 vd.

³¹ Armaoğlu, *agm.*, s. 178.

³² Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1999, s. 367.

³³ Armaoğlu, *agm.*, s. 179.

III-TÜRKİYE’İN MİLLETLER CEMİYETİNE DAVETİ

Türkiye’nin batılı devletlerle ilişkilerini düzeltmesi ve aralarındaki pürüzlerin ortadan kalkmasından sonra uluslararası ilişkilerde daha ılımlı bir hava oluşmaya başlamıştı. Bu durum sadece Ankara’da gözlenmiyor, Avrupa başkentlerinde de hissediliyordu. Nitekim; 21 Nisan 1932 tarihli Türk gazetelerinde; **“Türkiye Cemiyet-i Akvâma Giriyor Mu?”**, **“Bizim İçin Bir Teklif Yapılacak”** başlıklarıyla yayımlanan haberlerde, bazı Avrupa gazetelerinin yorumlarına yer verilmişti. Söz konusu yorumlarda Türk Dışişleri Bakanının Silahsızlanma Konferansındaki açıklamalarıyla Türkiye’nin Milletler Cemiyetine gireceği intibamı uyandırdığı yer alıyordu. Aynı yorumlarda Silahsızlanma Konferansının başarısı vurgulandıktan sonra Milletler Cemiyeti üyesi olan büyük devletlerin, Türkiye ve Sovyet Rusya’nın teşkilata girmelerinin gerekliliği konusundaki görüşlerine yer verildiği gözlenmekteydi. Yine bu yorumlara göre Türkiye, Milletler Cemiyeti tarafından davet edilmek suretiyle bu teşkilata girmeyi kabul edecekti. Milletler Cemiyeti Başkanı da Türkiye’nin teşkilata girmesinin bu örgüte dahil bütün milletler tarafından arzu edildiğini beyan edecekti. Son olarak da bu davet merasimi üzerine Türkiye’nin Milletler Cemiyetine girmeyi talep edeceği haberlerde bildiriliyordu.³⁴

Türk resmî belgelerinde de Türkiye’nin Milletler Cemiyetine daveti hususunda gerekli bilgilere tesadüf etmek mümkündür. Türk resmî belgelerinden birinde; Türkiye temsilcisi Cemal Hüsnü (**TARAY**) Bey’in Milletler Cemiyeti Genel Sekreterlik Siyasi Büro yetkilileriyle bir görüşme yaptığı ve bu görüşmede Türkiye’nin, misakın birinci maddesindeki şartları haiz olduğu için Milletler Cemiyetine davet edileceği belirtiliyordu.³⁵

26 Haziran 1932 tarihinde ve **“Cemiyet-i Akvâma Davet Ediliyoruz”**, **“Türkiye’nin Akvâm Cemiyetine Girmesi Teklif Edilecek”** başlıklı gazete haberlerinde Cemiyet Meclisinin 29 Haziran Çarşamba günü toplantıya çağrıldığı, bu toplantıda Meclise dahil olacak yeni üyenin belirleneceği ve muhtemelen yeni üyenin de Türkiye olacağı ifade ediliyordu. Anadolu Ajansı vasıtasıyla Cenevre’den ulaştırılan haberde; **“Cemiyet-i Akvâm Meclisi, çarşamba günü fevkalade bir içtima**

³⁴ **Yeni Asır Gazetesi**, 21 Nisan 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Nisan 1932.

³⁵ **T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, (30. 4. 1932), Fon Kodu : 030. 10, Yer No : 222. 497. 20.

akt edecektir. Bu içtimada bir çok devletler Türkiye'nin Cemiyet-i Akvâma girmeye davet edilmesini teklif edeceklerdir.

Meclis bu teklifi ittifakla kabul edecek ve Türkiye Hükümeti resmen Cemiyet-i Akvâma girmeye davet olunacaktır.” şeklinde bilgiler yer almaktaydı.

Yine aynı günkü gazetelerde, Anadolu Ajansının Havas Ajansından aldığı bilgiler doğrultusunda Yunan Dışişleri Bakanı Mihalokopulos'un Türkiye'nin Eylül toplantısına katılabilmesi için Milletler Cemiyetine davet edilmesini teklif edeceği belirtilmekteydi.³⁶

“Cemiyet-i Akvâma Giriyoruz”, “Cemiyet-i Akvâma Duhulümüz İçin”, “Cemiyet-i Akvâma Girmemize Dair” başlıklarıyla 28 Haziran 1932 tarihinde verilen gazete haberlerinde de Daily Telgraf gazetesinin bir yorumuna yer verilmişti. Buna göre, Sovyet Rusya Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliğine itiraz etmiyordu. Çünkü Sovyet Rusya, Türkiye'den Çanakkale bölgesi üzerindeki uluslararası kontrolün kaldırılması veya yeniden düzenleme yapılması yolunda uluslararası camiadan talepte bulunmasını istiyordu.³⁷ Diğer taraftan, Türkiye'nin 17 Aralık 1925 tarihli **Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması** hükümlerine sıkı sıkıya bağlı olduğu konusunda Rusya'ya verdiği güvencenin de bunda etkili olduğu bilinmektedir.

29 Haziran 1932 tarihli Milliyet gazetesinde *“Türkiye'nin Cemiyet-i Akvâma Girmesini 40 Devlet Teklif Edecek”* başlığını taşıyan haberde ise Cumhuriyet Halk Fırkası Grubunda Türkiye'nin Milletler Cemiyetine davetinin görüşüldüğü hatırlatıldıktan sonra Türkiye'nin davet edildiği takdirde bu davete olumlu yanıt verileceğinin kararlaştırıldığı bildiriliyordu. Aynı haberde, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi için kırk devlet temsilcisinin teklifte bulunacağı ifade ediliyordu. Böylece Meksika'dan sonra davetle Milletler Cemiyetine giren bir diğer devlet de Türkiye Cumhuriyeti olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Milletler Cemiyetine katılımı için davet edilmesi maksadıyla başta Yunanistan olmak üzere bazı devletler teklif hazırlamışlardı. Hazırlanan teklif, Meclis Divanına verilecekti. Ayrıca; Meclis, Temmuz ayı zarfında özel bir toplantı yapacaktı. Toplantıda Türkiye'nin 1931

³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1932.; Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 26 Haziran 1932.

³⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1932.; Milliyet Gazetesi, 28 Haziran 1932.; Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 28 Haziran 1932.

senesinde Meksika'nın Meclise kabulü sırasında icra edilmiş olan aynı merasim ve şartlarla üyeliğe kabul edileceği haberleri yer almaktaydı.³⁸

A- Davet Teklifinin Yapılması

2-6 Temmuz tarihleri arasında “*Akvâm Cemiyetinde*”, “*Yunan Hariciye Nazırı Türkiye’yi Akvâm Cemiyetine Davet Ediyor*”, “*Cemiyet-i Akvâma Davet Edileceğiz*”, “*Türkiye’nin Cemiyet-i Akvâma Girmesi İçin*”, “*Cemiyet-i Akvâma Davetimiz*” başlıklarıyla yer alan gazete haberlerinde Türkiye’nin Milletler Cemiyetine daveti konusunun görüşülmeye başlandığı bildiriliyordu. Haberlerde görüşmeler esnasında yirmi sekiz devlet tarafından verilen teklif sebebiyle Başkan Paul Hymans’ın (Belçika Dışişleri Bakanı) oturumu açarak sözü İspanya temsilcisi Salvador de Madariaga’ya verdiği de yer almıştı.³⁹

İspanya Temsilcisi Madariaga da başkana teşekkür ettikten sonra Meclise bir belge sunmuştu. Bu belgede; Arnavutluk, Almanya, Avusturya, Avustralya, İngiltere, Bulgaristan, Kolombiya, Küba, Danimarka, İspanya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Guatelama, Macaristan, İtalya, Japonya, Yeni Zelanda, Panama, Hollanda, İran, Polonya, Romanya, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya ve Yugoslavya temsilcileri tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin “*bir devletin Milletler Cemiyetine üye olabilmesi için misâkın birinci maddesinde bulunan şartları yerine getirmiş olduğunu*” gözlemlendiği ifade ediliyordu. Bunun üzerine adı geçen devletler, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine girmesini teklif etmişlerdi.⁴⁰

İspanya temsilcisi, yapılan bu davetin kabul göreceği hususunda şüphesi olmadığını söylemişti. Yaşanılan krizin Milletler Cemiyetinin geleceğine etki etmeyeceğini düşündüğünü ifade etmişti. Milletler Cemiyetinin insanlığın ilerlemesinde zorunlu bir yeri olduğu kanaatini taşıdığını belirtmişti. Türkiye’nin Milletler Cemiyetine girişinin zihinlerden Cemiyetin kriz geçirdiği düşüncesini sileceğini söylemişti. Son olarak dünyanın krizde olmasının Milletler Cemiyetinin daha da güçlü olmasını gerekli kıldığını beyan etmişti.⁴¹

³⁸ *Milliyet Gazetesi*, 29 Haziran 1932.

³⁹ *Son Posta Gazetesi* , 02 Temmuz 1932.; *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 03 Temmuz 1932.; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 04 Temmuz 1932.; *Akşam Gazetesi*, 06 Temmuz 1932.

⁴⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Temmuz 1932.; *Son Posta Gazetesi* , 02 Temmuz 1932.

⁴¹ *Milliyet Gazetesi*, 03 Temmuz 1932.; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 04 Temmuz 1932.

Bu konuşmanın üzerine Başkan Hymans, sözü Mihalakopulos'a vermişti. Mihalakopulos Başkana teşekkür ettikten sonra İspanya temsilcisinin sözlerine, Türkiye, İspanya, ve Yunanistan'ın Milletler Cemiyetinin yüksek idealinde sıkı sıkıya birleşmiş olduklarını görmekten duyduğu sevinçten kaynaklanan birkaç kelime ilave edeceğini söylemişti. İspanya'nın barış adına yapmış olduğu hizmetin yanında, Yunanistan'ın da imkanları ölçüsünde Cemiyetin prensiplerine bağlı kaldığını ifade etmişti. Türkiye'nin her ülkenin amaç edindiği yüksek ideallere erişmek için yapılmış olan çalışmalara katıldığını beyan etmişti. Türkiye'nin Silahsızlanma Konferansına katılmaktan imtina etmediğini belirttiikten sonra Türkiye'nin daima barış için çalıştığını ve insanlığa daha iyi hizmet adına daveti hak ettiğini açıklamıştı. Son olarak şu sözleri söyleyerek konuşmasını bitirmişti: ***“Şayet birisi bu kürsüden Yunanistan'ın bir gün Türkiye ile el ele vererek müşterek ideale doğru yürüyeceğini söylemiş olsaydı bu adam kehanetlerinde çok ileriye giden bir hayalperest gibi tebessümlerle karşılanırdı. Bunun içindir ki Yunan heyeti murahhasası Türkiye'nin Cemiyet-i Akvâma girmesini bilhassa selamlayacaktır, ben ve dostum Tevfik Rüştü'yü aramızda göreceğimizden dolayı bahtiyarım.*”**⁴²

Başkan yukarıdaki teklifin metnini okuduktan sonra bu teklifin Genel Kurulun takviminde yer almadığını dolayısıyla yapılacak ilk işin bu teklifin takvime alınması gerektiğini söylemişti. Konuşmadan sonra Başkan sorunun takvime konulduğunu ifade etmişti.⁴³

6 Temmuz 1932 tarihinde ***“Cemiyet-i Akvâma Davetimiz”***, ***“Bugün Akvâm Cemiyetine Resmen Çağırılacağız”*** başlıklarını taşıyan gazete haberlerinde ise Genel Sekreterin ***“teklifin takvime alınması”*** kararının derhal Türk Dışişleri Bakanlığına iletileceği bildiriliyordu.⁴⁴

“Cemiyet-i Akvâm Meclisi Dün Toplandı”, ***“Cemiyet-i Akvâma Davet Edildik”***, ***“Türkiye En Mühim Sulh ve Müsalemetsi Unsurudur”***, ***“Akvâm Cemiyetine Çağırıldık”***, ***“Akvâm Cemiyeti Büyük Meclisinde”***, ***“Cemiyet-i Akvâma***

⁴² **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 04 Temmuz 1932.; **Akşam Gazetesi**, 06 Temmuz 1932.

⁴³ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 04 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 02 Temmuz 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 03 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 03 Temmuz 1932.; **Akşam Gazetesi**, 06 Temmuz 1932.

⁴⁴ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 06 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 06 Temmuz 1932.

Cevabımız” başlıklarıyla 7-8 Temmuz 1932 tarihinde verilen haberlerde de Milletler Cemiyetinin yaptığı özel bir toplantıyla Türkiye'nin Milletler Cemiyetine davet edilmesine karar verildiği yer alıyordu. Bu toplantıda Türkiye'nin Milletler Cemiyetine daveti hakkında Yunan ve İspanya heyetleri tarafından verilen teklifi destekleyen ve kabul eden on altı hükümet temsilcisi de hazır bulunmuştu. Hymans başkanlığındaki toplantıda Türkiye'nin daveti hakkında ilk sözü Avustralya temsilcisi almıştı.⁴⁵

Avustralya temsilcisi, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine daveti için yapılan teklife Avustralya Hükümetinin katıldığını söylemişti. Kendisinin Birinci Dünya Harbi esnasında Gelibolu, Filistin, Sina ve Suriye'de çeşitli cephelerde bulunduğunu belirttikten sonra, Türk askerinin savunmadaki eşsiz kahramanlığını ve hücumdaki kudret ve kabiliyetini gördüğünü ifade etmişti. Gelibolu'da arkadaşlarıyla beraber Türklerin cesaret ve dayanıklılıkları karşısında birçok kez hayretler içinde kaldıklarını belirtmişti. Türklerin savaş faciasını bu kadar yakından görmüş bir millet olarak, gelecekte doğabilecek çatışmalara engel olacakları düşüncesine daha o zaman sahip olduğunu söylemişti. Türkiye'nin de Milletler Cemiyetine girişinin ileride doğabilecek sorunların çözümüne önemli katkı sağlayacağını beyan etmişti. Son olarak karar suretine katıldığını söylemişti.⁴⁶

Avustralya temsilcisinden sonra söz alan İtalya temsilcisi Vittorio Scialoja da İtalya Hükümeti namına karar suretine samimiyetle katıldığını beyan etmişti. Aynı zamanda Atatürk'ün idaresi altındaki genç Akdeniz Devleti'nin doğuşunu, milletin güven dolu hislerle karşıladığını ve İtalyan siyasetinin de bu hislerden etkilendiğini söylemişti. Son olarak Türkiye Cumhuriyeti temsilcisini yakında aralarında görmek istediğini iyi niyet dilekleriyle birlikte ifade etmişti.⁴⁷

Fransa temsilcisi Jean Louis Paul Boncour ise Avrupa ile Asya arasında bir köprü teşkil eden Türkiye'nin Milletler Cemiyetine katılımının, takip edilmekte olan dünya siyasetinin olumlu bir işareti olduğunu açıklamıştı. Fransa'nın Türkiye ile dostluklarının çok eskiye dayandığını ifade eden konuşmasında şu sözlere yer

⁴⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.; *Son Posta Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 08 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 08 Temmuz 1932.

⁴⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.

⁴⁷ *Son Posta Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 07 Temmuz 1932.

vermişti: *“Bu dostluk haşmetli Hristiyanlık Kralı’nın Müminler Reisini selamladığı zamana kadar çıkmaktadır. Bu Cemiyet-i Akvâmın bir müjdecisi idi. Bugün medeniyetlerin, itikat ve dinlerini sulh ve müspet teşkilat vücuda getirmek arzusuyla mezrediyoruz.”*⁴⁸

İngiltere temsilcisi Lord London Derry de Türkiye’nin Milletler Cemiyetine kabulünün dünya çapında bir memnuniyet uyandırdığı söylemişti. İngiltere Hükümetinin, Türkiye’nin önemli bir istikrar ve barış unsuru olduğu kanaatini taşıdığını belirtmişti. Türkiye’nin katılımının yalnız coğrafi konumu itibariyle değil, aynı zamanda Atatürk’ün takip ettiği siyaset itibariyle de gerekli olduğunu ifade etmişti. Eski düşmanlıkların unutulduğunu ve eski dostlukların hatırlandığını söylemişti. Son olarak, Türkiye’nin kaydettiği aşamaları memnuniyetle karşıladıklarını ve eğer daveti kabul etmesi halinde Britanya Hükümetinin bunu ilk sırada onaylayacağını ifade etmişti.⁴⁹

Japon temsilcisi ise insanlığın geleceği hakkında önemli sorunların görüşüldüğü böyle bir oturumda, diğer temsilcilerin söylediklerine katıldığını açıklamış ve önemli bir yere sahip olan Türkiye’nin Milletler Cemiyetine kabulünün yeni bir aşama teşkil edeceğini ifade etmişti.⁵⁰

Japon temsilcisinden sonra söz alan Almanya temsilcisi, Atatürk’ün idaresi altında uluslararası barış çalışmalarına layık olan Türkiye Cumhuriyeti’nin davetini Almanya’nın memnuniyetle karşıladığını açıklamıştı.⁵¹

İran temsilcisi de Türkiye’nin davetini memnuniyetle karşıladığını söylemişti. Türkiye Cumhuriyeti’nin dünya barışı işlerine katılmaktan bir an geri kalmadığını hatırlatarak, Türkiye’nin komşularıyla bu anlamda İran’la bir asırdan beri halledilmemiş uyuşmazlıkları samimiyetle halletmesini, barışçıl fikrinin delili olarak kabul ettiklerini, dolayısıyla Cemiyete girmesinin dünya barışının idamesi için bir garanti olduğunu söylemişti.⁵²

⁴⁸ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.

⁴⁹ **Milliyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Cumhuriyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.

⁵⁰ **Son Posta Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.

⁵¹ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.

⁵² **Cumhuriyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.

Bulgar temsilcisi ise, Bulgaristan'ın komşularından Cemiyete girmemiş tek devletin Türkiye olduğunu söylemiş, Türkiye'nin Cemiyete girmesinin önemli bir boşluğu doldurduğunu ve zaten Cemiyetin faaliyetlerine öteden beri yardımcı olduğunu ifade etmişti. Ayrıca Türkiye'nin, Cemiyetin çalışmalarına daha önceden çeşitli anlaşmalar suretiyle, bağlılığını gösterdiğini de ilave ederek Türkiye'nin davetini samimiyetle selamlamıştı.⁵³

Portekiz temsilcisi de memleketinin dostane tebriklerini sevinçle bildirmişti.

Polonya temsilcisi Gwidowski ise, Polonya'nın bölünmesini hiç tanımamış olan tek memleketin Milletler Cemiyetinin sıralarını genişletmeğe gelmesini ülkesi adına memnuniyetle karşıladığını söylemişti.⁵⁴

Son olarak söz alan Kolombiya temsilcisi Rastrepo da Latin Amerika Cumhuriyetleri namına insaniyetin en büyük tarihlerinden birine sahip olan Türkiye'yi selamladığını belirttikten sonra ***“İspanya ahfadı olan bizler, bu yeni azayı aramıza memnuniyetle alıyoruz”*** demişti.⁵⁵

Yukarıda görüldüğü gibi toplantıda söz alan konuşmacıların hepsi davetten duydukları memnuniyeti belirtmişler ve Türkiye Hükümetini pek yakında gerçekleşecek bu olay dolayısıyla tebrik etmişlerdi. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ile ilgili yapılan bu tarihi toplantıyı Hakimiyet-i Millîye gazetesindeki köşesine taşıyan Burhan Asar, ***“Cemiyet-i Akvâm ve Türkiye-Haricî Politikamızın Zafer Alayı-Türkiye ve Beynelmilel İtibâr”*** başlıklı yazısında; Türkiye'nin üyeliğinin alelade bir üyelik olmadığını, tarihi bir şahsiyet olan Türkiye'nin üyelik konusunun büyük bir yankı yarattığını belirttikten sonra şu önemli tasviri yapmıştı: ***“6 temmuz 1932 günü, Cemiyet-i Akvâmda birçok milletlerin murahhasları, Türkiye'den bahsettiler. Yalnız Akvâm Cemiyetine aza olarak bir millet girerken değil, şu bildiğimiz alelade cemiyetlere aza olarak bir fert girerken de namzedin tezkiyesini yapmak usuldendir.***

6 temmuz 1932 günü, Cemiyet-i Akvâmda Türk milletinin tezkiyesi yapıldı.

⁵³ **Son Posta Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.

⁵⁴ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.

⁵⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.

Bildiğimiz alelade cemiyetlere teklif olunan namzet vasatın altında yahut vasat bir şahıs ise, onu sadece tanıyan bir iki aza tezkiye eder (duvara iki imzalı bir teklif asılır) ve namzet, hâdîsesizce deftere kaydolunur. Eğer namzet, vasatın fevkinde bir şahıs yani bir şahsiyet ise şu bildiğimiz alelade cemiyetlerde dahi birdenbire bu şahsiyeti âdeta bütün mevcut azanın tanıdığı görülür. Onu eyi ve eskiden ve yakından tanımak bahsinde, âdeta bütün mevcut aza bir birleriyle yarış eder.

Ve, tezkiye, bir hâdise olur.

6 temmuz 1932 günü, Türk milletinin Cemiyet-i Akvâm'da tezkiyesi, bir hâdise oldu. Ve aza milletlerin murahhasları, namzet milleti eyi ve eskiden veya yakından tanımış olmak bahsinde birbirleriyle yarış ettiler.”⁵⁶

Milletler Cemiyetinin bu toplantısı esnasında Avustralya, İran, İtalya, Almanya, Portekiz, İngiltere, Macaristan, Fransa, Japonya, Bulgaristan, Polonya, Hindistan, İrlanda, Avusturya, Kanada ve Kolombiya temsilcileri, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi için yapılan davet hakkındaki teklife katıldıklarını açıklamışlardı. Bunun üzerine Başkan Hymans, Meclisin ittifakla bu karara katıldığını beyan etmişti.⁵⁷

B- Türk Hükümetinin Milletler Cemiyetine Cevabı

10 Temmuz 1932 tarihinde “*Hariciye Vekilinin Beyanatı*” başlığını taşıyan gazete haberinde Türkiye'nin Milletler Cemiyetine davetinin TBMM'de görüşüldüğü bildiriliyordu. Tevfik Rüştü Bey, Milletler Cemiyeti tarafında yapılan davet ile ilgili olarak Genel Sekreter Sir Eric Drummond'un telgrafıyla çeşitli temsilcilerin söylediklerini Türkiye Büyük Millet Meclisindeki oturumda birer birer aktarmıştı. Ayrıca toplantıda Bern elçiliğinden gelmiş olan telgraf da okunmuştu. Telgrafta; Arnavutluk, Almanya, Avusturya, Avustralya, İngiltere, Bulgaristan, Kolombiya, Küba, Danimarka, İspanya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Guatalama, Macaristan, İtalya, Japonya, Litvanya, Yeni Zellanda, Panama, Hollanda, İran, Polonya, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Yugoslavya heyeti temsilcilerinin, Türkiye Cumhuriyeti'ni Milletler Cemiyetine davet ettikleri belirtiliyordu. Yine aynı telgrafta,

⁵⁶ Burhan Asar, “*Cemiyet-i Akvam ve Türkiye*”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 09 Temmuz 1932.

⁵⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.

Milletler Cemiyeti Meclisinin 1 Temmuz tarihli oturumunda bu teklifin takvime dahil edildiği yazılıydı.⁵⁸ Tevfik Rüştü Bey, oturumun sonunda da Türkiye Büyük Millet Meclisini bu konuda bir karar almaya davet etmişti.⁵⁹

Bundan sonra Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliğine gönderilecek cevabın metni okunmuştu. 10 ve 11 Temmuz 1932 tarihlerinde *“Hariciye Vekilinin Mecliste Beyanâtı”*, *“Akvâm Cemiyetine Cevabımız”*, başlıklarını taşıyan gazetelerde bu cevabın, alkışlar arasında oybirliğiyle kabul edildiği haberleri yer almıştı. Aynı gazete haberlerinde bir cevap metni yayınlanmıştı. Söz konusu metin şöyleydi: *“Katibi Umumi Efendi; Heyeti Umumiye namına vaki davetinize cevaben Türkiye’nin Cemiyet-i Akvâm azası olmayan devletlerle akt olunanlar da dahil olduğu halde şimdiye kadar akt ettiği taahhüdatın Cemiyet-i Akvâm azası vezâifi ile asla gayri kabili telif olmadığını bildirmekle şeref kazanırım.*

*Bu hususta esasen Türkiye’nin kabulünden evvel imzalanan bütün bu muahedâtın Cemiyet-i Akvâm azasının ekserisinin aynı veçhile mümzisi bulunduğu Paris misâkı ruhu dahilinde akt olunduğunu işaret ederim. Bu beyanâtı yaparken Türkiye’nin 24 Temmuz 932 tarihinde Lozan da imzalanan mukavelattan münbais askeri mahiyetteki taahhüdat dolayısıyla hususi bir vaziyette bulunduğunu ilave etmeyi vazife bilirim. Bu şerait dahilinde Almanya Hükümetinin Almanya’nın Cemiyet-i Akvâma kabulüne dair olarak kâtibi umumiye gönderildiği 8 şubat 929 tarihli mektubunda zikrettiği Belçika, Fransa, İngiltere İmparatorluğu, İtalya, Polonya ve Çekoslovakya mümessilleri tarafından mümza 1 kanunuevvel 1925 tarihli nota tahrifatını hatırlatmalıyım. Bu notanın son fıkrası atideki şekilde ifade edilmiştir. Cemiyet azasına bu 16. madde mucibince terettüp eden taahhüdat bu şekilde anlaşılmalıdır ki Cemiyet azası devletlerden her biri misâka riayeti temin ve her taarruz hareketine mümanaat için askeri vaziyet ile kabili telif olacak ve coğrafi mevkiini hesaba katacak bir mikyasa dahilinde dürüst ve müessir bir şekilde teşriki mesai etmekle mükelleftir. Yüksek ihtiramlarımın kabulünü rica ederim.”*⁶⁰

⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1932.

⁵⁹ “Akvâm Cemiyetine Ne Suretle Dahil Oluyoruz?”, Son Posta Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁶⁰ Milliyet Gazetesi, 10 Temmuz 1932.; Hakimiyet-i Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.; Düstur, 3. Tertip, c. XIII ; Resmi Gazete, (12 Temmuz 1932), S. 2148.; Son Posta Gazetesi, 10 Temmuz 1932.

C- Gönderilen Mektup ve Teşekkür Telgrafları

11 Temmuz 1932 tarihinde “*Cemiyet-i Akvâm Murahhaslarına Gönderilen Telgraflar*”, “*Akvâm Cemiyetine Cevabımız*” başlıklarıyla duyurulan gazete haberlerinde, Türkiye tarafından Milletler Cemiyetine yapılan davet nedeniyle ilgili devletlere gönderilen teşekkür mektup ve telgrafları yer almıştı.

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (ARAS) Bey, Türkiye'nin uluslar arası camia içinde yer alması dolayısıyla Sovyet Rusya'nın Ankara Maslahatgüzârlığına, Türkiye'nin Sovyet politikalarında ve dostluk antlaşmasından doğan vecibelerinde hiç bir değişiklik olmayacağını da yer aldığı bir mektup vermişti. Mektupta, Ankara Maslahatgüzârının gösterdiği çabadan dolayı teşekkür ediliyor ve “*Maslahatgüzâr Cenapları, Türkiye'nin Akvâm Cemiyetine girmesi hakkındaki Heyet-İ Umumiye davetini şimdi bildiren Cemiyet Umumi Kâtibinin telgrafının bir suretini size melfufen göndermekle mübahiyim. Bu davete Hükümetim tarafından verilen cevabın sureti de kezalik lef edilmiştir. Bu vesile ile Türkiye'nin bugüne kadar giriştiği ve Akvâm Cemiyeti azalığına terettüp eden vazifelerle telifi zaten hiçbir suretle nâ-kabil görünmekte olan beynelmilel teahhütlerine mezkûr Cemiyete vaki olabilecek duhulünden sonra da hulus ile riayete devam etmesi pek tabii olduğunu size Türkiye Hükümeti namına beyan ile kesbi şeref eylerim. ...Türkiye Cumhuriyeti bu Cemiyete iltihak etmekle hakikaten bugüne gelinceye kadar tehakkuku gayesine kendi mütevazı yardımı şevk ve hararetle getirmekten asla hali kalmadığı müstemir bir sulh mefkuresine hizmette, zuhur edecek vasıtaların kesreti nispetinde başka bir şey yapmış olmayacaktır. Bu fikirlere mebni ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı'nın sulh mefkuresi yüksek hislerle ne derece meşbu olduğunu bildiğim cihetle Hükümetimin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı'yla Türkiye arasında daima mevcut olmuş bulunan samimi dostluk münasebetlerinin inkişafını istihdaf eden gayretinin hiç bir suretle tevakkufa uğramayacağını ve bilakis devletlerimizin teşriki mesai esaslarının, müşterek sulh mefkurelerinin en büyük hayri için takviyesi yolunda ibrazına devam edeceğini, burada size ifade etmekle bahtiyarım...*”⁶¹

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (ARAS) Bey, İspanya'nın Milletler Cemiyetindeki temsilcisi Madariaga'ya hitaben bir telgrafi çekmiş, İspanya'nın bu

⁶¹ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

konuda göstermiş olduğu hassasiyetten dolayı teşekkür ederek şunları belirtmişti: *“Memleketimizin yüksek müesseseye davetine mütedair olarak 28 devlet tarafından takdim kılınan teklif münasebetiyle irat buyurulan pek sevimli nutuktan dolayı Zatı Devletlerine hararetle teşekkür etmeliğime müsaade buyurunuz. Bu kadar kıymetli bir vesikanın, Akdenizin asıl hemşehri Cumhuriyetinin namdar mümessili tarafından takdimi Hükümetimi bilhassa mütehassis etmiştir.”*⁶²

1930 yılı, Türk-Yunan dostluğunun zirveye ulaştığı bir yıl olmuştu. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ilgili olarak da bu dostluğun tezahürleri kendini göstermekte gecikmemiş ve Yunan Temsilcisi marifetiyle Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üyeliği teklif edilmişti. Türk-Yunan dostluğu adına beliren bu Yunan jestine karşılık olarak Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (ARAS) Bey de Yunan Dışişleri Bakanına bir teşekkür telgrafı çekmişti. Tevfik Rüştü Bey, gösterilen teveccühten dolayı teşekkür ederken Türk-Yunan dostluğu adına da şunları ilâve etmişti: *“Türkiye'nin Cemiyet-i Akvâma aza olması daveti hakkındaki teklif münasebetiyle lütfen irat buyurulan ve memleketimizi mesut bir şekilde birleştiren kardeşlik münasebetlerinin aynı zaman da pek iftihar ettiğim camimi dostluğumuzun makesi olan belîğ nutuktan dolayı en hararetle teşekkürlerimi Zatı Devletlerine takdim etmeliğime müsaade buyurunuz. Hükümetimi pek ziyade mütehassis eden bu parlak nutuk her iki memleket halkının sulh mefküresine olan merbutiyetini ye mütekebil menfaatlerimizin karşılıklı ve müsavi şekilde anlaşılması ve asıl komşumuzun dürüstlüğü sayesinde vücuda getirilen, eseri vazıhan cihana göstermektedir. Bu yeni yolda müsmir ve sıkı bir teşriki mesai yapmak ümidiyle .”*⁶³

Milletler Cemiyeti Başkanı Hymans'a gönderilen teşekkür telgrafında da *“Memleketim ve Büyük Reisim hakkında sarf ettiğiniz takdirkar sözlerden dolayı Zat-ı Devletlerine heyecanlı teşekkürlerimi arz etmek vazifemdir...”*denilmek suretiyle Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişiyle ilgili olarak gösterilen yakınlıktan övgü ile bahsedilmişti.⁶⁴

⁶² Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁶³ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁶⁴ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

Almanya temsilcisi Göppert aracılığıyla Türk Hükümetinin Almanya'ya karşı duyduğu şükran duygularını ifade eden Tevfik Rüştü (ARAS) Bey, telgrafında şu düşüncelere yer vermişti: *“Akvâm Cemiyetine davet edilmesi münasebetiyle zat-ı alileri tarafından ifade buyurulmuş olan ve Almanya Cumhuriyetinin memnuniyetini gösteren sitayişkar sözlerden dolayı Türkiye Cumhuriyeti derin bir surette mütehassis olmuştur. Büyük memleketinizin hakkında en dostane hisler beslemekte olan Türkiye'nin eski dostunun muhterem ve şerefli mümessili sıfatıyla irat buyurmuş olduğunuz bilcümle ifadelerinizden dolayı hükümetimin en har teşekküratını takdime müsaraat ederim.”*⁶⁵

Milletler Cemiyetindeki Avustralya temsilcisine Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (ARAS) Bey tarafından gönderilen teşekkür mesajı içeren telgrafta şunlar belirtmişti: *“Memleketim hakkında Meclisin dünkü içtimaında söylemek lütfunda bulunduğunuz o kadar asilâne ve takdirkar sözlerden dolayı size hararetle teşekkür etmeyi vazife addederim. Zatı Devletlerinin de esasen kanaat getirdikleri gibi Türk milleti en aziz dava olan sulh davasının müştereden takibinde aynı yiğitliği göstermekle pek bahtiyar olacaktır. Kendileri, için en samimi saadet temenniyatında bulunduğum vatandaşlarınızın yüksek ve asil haslatlarına olan hayranlığını burada ifade eylemeyi de bir vazife bilirim...”*⁶⁶

Tevfik Rüştü (ARAS) Bey Türkiye hakkında övgü dolu sözler söyleyen İngiltere temsilcisi London Derry'e de teşekkürlerini içeren bir telgraf göndermişti. Söz konusu telgrafta şu ifadeler yer almıştı: *“Türkiye Cumhuriyeti ve O'nun Büyük Reisi hakkında dün Mecliste söylemek nezaketinde buldukları cemilekâr ve takdirdar sözlerden dolayı Zatı Devletlerine pek çok teşekkür ederim. Bu sözlerde memleketlerimiz münasebatını temyiz eden samimi ve kuvvetli dostluğun yeni bir nişanesini bulmakla bahtiyarım. Zatı Devletlerinin Kemalisi politikası hakkındaki çok isabetli takdirini tepcil ederim. Hakikaten biz daima şu kanaati besledik ki memleketler saadetlerini onları gayri kabili içtinap bir surette tecerrüde sevk eden dar bir milliyetperverliğin tatbikinde değil ve keza diğer memleketlerin felaket ve harabisinde değil belki medeni milletler camiası içindeki kendi mesailerinde ve umumun saadetinde bulabilirler. Şimdiye kadar faaliyetimize bu kadar salik olduk.*

⁶⁵ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁶⁶ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

*İştiraki mesaimize daha büyük bir vüsat vermeliğimiz lazım geldiği zaman da hakikaten ilham alacağız...*⁶⁷

Milletler Cemiyetindeki Kolombiya temsilcisi Rastrepo'ya gönderilen teşekkür telgrafında da, *“Memleketim hakkında Cemiyet-i Akvâm umumi heyetinde irat etmek lütfünde buldukları o kadar sevimli sözlerden dolayı zatı alilerinize en hararetle teşekkürlerimi takdime müsaraaat eylerim.”*, denilmek suretiyle Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişiyle ilgili olarak gösterilen ilgiye aynı şekilde karşılık verilmişti.⁶⁸

Tevfik Rüştü (ARAS) Bey Fransa temsilcisi Paul Boncour aracılığıyla Türk Hükümeti'nin Fransa'ya karşı beslediği dostane hisleri içeren, telgrafında şu düşüncelere yer vermişti: *“Akvâm Cemiyetine girmesi için meclisin dünkü celsesinde Türkiye'ye yapmağa karar verdiği davete Fransa Cumhuriyeti'nin iştirakini ifade ederken buna terfikini arzu etmiş olduğunuz muhabetkâr sözleri bilhassa meserretle okudum. Bu husustaki sözlerinizi size telkin eylemiş olan mesut ilhamı tebcil ederim. Türkiye'nin ve Fransızların ilk temas ve dostluklarını yad ederken tarihten ancak milletleri birbirine yaklaştırmaya yarayan misaller bulup çıkarmak suretiyle asil bir endişeye izhar eylemek gibi mükemmel bir fikir beslemiş olmanızdan dolayı sizi tebrik etmeliyim. Memleketinizle memleketim arasında mevcut bulunan ve takviyesi bizce Zatı devletlerinin kendisinden ilham aldığı samimiyetle arzu edilmekte olan dostluk rabitalarının atideki inkişafı için beyanatınızı hayırlı addediyorum.”*⁶⁹

Milletler Cemiyetindeki İtalya temsilcisine gönderilen teşekkür telgrafında da *“Meclisin dünkü celsesinde Türkiye hakkında yapmak lütfünde bulunduğunuz o güzel muhabbet ve dostluk ifadatından çok mütehassis olarak sizden en hararetle ve en heyecanlı teşekkürlerimi kabul buyurmanızı rica ederim.”* denilerek Türkiye'nin daveti esnasında ifade edilen iyi niyet dileklerinden övgüyle söz edilmişti.⁷⁰

⁶⁷ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁶⁸ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁶⁹ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁷⁰ Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

Tevfik Rüştü (ARAS) Bey Japonya Büyükelçisi Sato'ya da gönderdiği teşekkür ifadelerini içeren telgrafında şu düşüncelere yer vermişti: ***“Büyük Japon milletiyle Türkiye arasında teyemmünen devam ede gelmekte olan samimi dostluk münasebetinin raci olduğu uzak maziyi yad etmek suretiyle memleketim hakkında Cemiyet-i Akvâm umumi heyetinde zatı âlilerinin irat etmek lütfünde buldukları sözler Cumhuriyet Hükümetini son derece mütehassis eylemiştir. Bu münasebetle büyükelçi cenapları zatı asilanelerine en bir teşekkürlerimi takdime musaraat eylerim.”***⁷¹

Polony'nın bölünmesini istemeyen tek devlet olan Türkiye'nin Dışişleri Bakanı olarak Tevfik Rüştü (ARAS) Bey tarafından, Polonya temsilcisi Gwidowski aracılığıyla Polonya'ya iletilen ve dostluk mesajları içeren telgrafta şu hususlara yer verilmişti: ***“Türkiye'nin Akvâm Cemiyetine daveti vesilesiyle vaki olan beyanatınızdan derin bir surette mütehassis olan hükümetin en samimi teşekkürlerini Zatı Alilerine takdime beni memur etmiştir. Lehistan'ın taksimini büyük teessür ve telehhüfle karşılamış ve asil milletinizin ıstıraplarına bütün kalbiyle iştirak etmiş bulunan Türk milleti bugün memleketinizin olanca revnak ve şerefiyle yeniden teessüs ve teşekkül etmiş olduğunu görmekte ve yeni Türkiye'nin Akvâm Cemiyetine girmesini o kadar büyük bir meserretle selamlayan Lehistan'ın muhterem ve şerefli mümessilinin sesinin Cenevre'de yükseldiğini işitmekle son derece bahtiyardır.”***⁷²

Belirtilen devletlerin temsilcilerinin dışında Avusturya, Bulgaristan, Macaristan, Hindistan, İrlanda, İran ve Portekiz temsilcilerine de aynı içerikte bir telgraf kaleme alınmış ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey marifetiyle Türk Hükümetinin teşekkürleri şöyle iletilmişti: ***“Asamblenin hususi içtimasında memleketim hakkında izhar buyurduğunuz dostluk hissiyatından fevkalade mütehassis olarak Hükümeti Cumhuriyeti'nin teşekküratını takdime müsaraat ve yüksek ihtiramatımın ifadesini kabul buyurmalarını rica ederim.”***⁷³

⁷¹ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁷² Hakimiyeti Millîye Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

⁷³ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1932.

Ç- Davetin Avrupa'daki Yankıları

Türk basını, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ve ortaya çıkan yeni durum ile ilgili olarak Avrupa kamuoyundaki yansımaları takip etmiş ve bu gelişmeleri gazetelerine yansıtmışlardı. Milliyet gazetesi, gelişmeleri 12 Temmuz 1932 tarihli haberinde **“Türkiye'nin İştiraki Bir Emri Tabii İdi”** başlığıyla duyururken, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine daveti ile ilgili olarak bazı İngiliz gazetelerinde çıkan haberlere de yer vermişti. Near East gazetesi, barış yolunda önemli bir rol oynayan Türkiye'nin, Birinci Dünya Harbi'nde en çok toprak kaybeden ülkelerden biri olduğunu belirttikten sonra yirmi sekiz devletin teklifiyle Milletler Cemiyetine üye olacağını yazmıştı. Yine aynı gazetede yapılan yorumda, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmekle bir çok imkandan istifade edebileceğini ve özellikle ekonomi alanında Milletler Cemiyetinin yardımına ihtiyacı olduğunu ifade edilmekteydi.

Manchester Guardian gazetesinde yer alan bir makalede de Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olması için Yunanistan tarafından teklif verildiği yazılmaktaydı. Türkiye'yi idare edenlerin gerçekçi bir yaklaşıma sahip oldukları ve eski düşmanlıkları alevlendirecekleri yerde yeni dostluklar kazanmayı tercih ettikleri yorumuna yer vermişti. Ayrıca, Türkiye'nin Yunanistan ile Trakya'da, Fransa ile Suriye'de, İngiltere ile Irak'ta anlaştığı, daha sonra da Yunanistan ve İtalya ile dostluk antlaşmaları imzaladığı belirtilmişti. Türkiye'nin İstiklal Mücadelesinde kendisine yardım eden Rusya ile de iyi ilişkiler içinde bulunduğunu, fakat Rusya'nın Milletler Cemiyetine karşı küskün vaziyetinden etkilenmediği ifade edilmekteydi. Son olarak makalede, Balkanlarda ve Yakın Doğu'daki konumundan dolayı Türkiye'nin önemli bir yere sahip bulunduğu ve bu yüzden Milletler Cemiyetinde de kendisine önemli bir yer bulacağı ifade edilmekteydi.⁷⁴

18 Temmuz 1932 tarihli ve **“Cenevre'de Mühim Bir Hadise”** başlığıyla yer alan gazete haberinde ise Türkiye'nin Milletler Meclisine davet edilmesinin Viyana'da yaşayan Türkler arasında derin bir memnuniyet uyandırdığı belirtiliyordu. Haberin devamında, Avusturya Meclisinin Türkiye gibi barışsever, dost bir milletin Milletler Cemiyetine girmesini İsmet Paşa Hükümetinin büyük bir başarısı olarak kabul edildiği yazılıyordu. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesiyle Merkezi

⁷⁴ Milliyet Gazetesi, 12 Temmuz 1932.

Avrupa ve dünya barışı namına yeni ve taze bir kuvvet kazanıldığı belirtiliyordu. Aynı haberde, Türkiye Büyükelçisi Hamdi Bey'in ilgi odağı olduğu ve davet sebebiyle Viyana gazetelerinden Neue Freie Presse tarafından açıklama alındığı bildirilmişti. Hamdi Bey'in yaptığı açıklamaya göre; Türkiye'nin Milletler Cemiyetine dahil olmasıyla yeni bir adım atmış olduğunu belirtmiş, fakat Türkiye'nin bundan önce de Kellog Misâkını onaylaması suretiyle Milletler Cemiyetinin dünya barışı yolundaki mesaisine katıldığını ifade etmişti. Daha sonra Türkiye'nin bu zamana kadar geçirdiği bekleme devresinin, dünya barışına kefil olan kararın tatbikatında görülen noksanlıklardan dolayı meydana geldiğini ilave etmişti. Hamit Bey, bütün dünyayı derin bir surette etkileyen büyük ıstırabın devletleri artık hep bir arada çalışmaya mecbur ettiğini anlatarak, Türkiye'nin ezelden beri barış yolunu benimsemiş bulunduğunu bir kez daha hatırlatmıştı. Ayrıca, Türkiye'nin Milletler Cemiyetinin ruhuna uygun bir şekilde takip ettiği siyasetini, yaptığı tarafsızlık ve dostluk antlaşmalarında gösterdiğini de sözlerine ilave ederek bir çoklarının imkan dahilinde görmedikleri Yunanistan'la anlaşma işini bile büyük bir samimiyet içinde başarıyla gerçekleştirdiklerini hatırlatmıştı.⁷⁵

⁷⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.

IV-TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE KABULÜ

Türkiye’nin Milletler Cemiyetine davet edilmesi ve ona verilen olumlu yanıtın sonra artık sıra üyelik işlemlerine gelmişti. Türk hükümeti, ilk olarak, Milletler Cemiyeti nezdinde Türkiye’yi temsil edecek olan heyeti belirlemekle meşgul olmuş ve 15 Temmuz 1932 tarihli gazetelerde de Türkiye’yi kimlerin temsil edeceği yer almıştı. *“Akvam Cemiyetinde Türkiye”*, *“Akvam Cemiyetinde Türk Heyeti”*, *“Milletler Cemiyetinde”*, *“Cemiyeti Akvamda Türk Murahhasları”* başlıklarıyla yayınlanan haberlerde Türkiye’yi temsil edecek olan heyetin şu kimselerden teşkil edildiği bildirilmişti. 14 Temmuz 1932 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından oluşturulan heyette; Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, İçişleri Bakanı Şükrü (KAYA) Bey, Türkiye’nin Bern Elçisi Cemal Hüsnü (TARAY) Bey ve T.B.M.M. üyelerinden Necmettin Sadık (SADAK) Bey yer alıyordu.⁷⁶ Aynı haberlerde, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey’in rahatsızlığından dolayı toplantıya katılmayacağı yazılıyordu. Yalova’da bulunan Şükrü Kaya Bey’in de bu toplantıya yetişmesi ise şüpheliydi. Bu nedenle 18 Temmuz 1932 tarihinde yapılacak toplantıda Türkiye’yi Bern Elçisi Cemal Hüsnü ve Necmettin Sadık Beyler temsil edeceklerdi. Eylül ayında yapılacak toplantıya ise Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey’in katılmasına kesin gözüyle bakılmaktaydı.⁷⁷

A- Kabul Merasimi

18 Temmuz 1932 tarihli ve *“Cemiyeti Akvam Meclisi ve Türkiye”* başlıklı gazeteler, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine kabulü konusunun görüşülmeye başlandığını bildiriyorlardı.⁷⁸ 19 Temmuz 1932 tarihinde ve *“Milletler Cemiyetine Aza Olduk”*, *“Türkiye Cemiyet-i Akvâmda”*, *“Cemiyet-i Akvâma Girdik”* başlıklarıyla verilen gazete haberlerinde Milletler Cemiyeti Meclisi Başkanı Hymans’ın açıklamalarına yer verilmişti. Hymans, Meclisin 6 Temmuz tarihli celsesinde Türkiye Cumhuriyeti’ni Milletler Cemiyeti üyeliğine davet ettiğini ve karar suretini Türk Hükümetine tebliğ ettiğini ifade etmişti. Yine aynı günkü gazeteler yansıdığı biçimiyle Hymans, Türk Hükümetinden alınan cevabın

⁷⁶ T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 13. 7. 1932, Fon Kodu : 030. 13. 01. 02, Yer No : 30. 52. 11.; *Son Posta Gazetesi* , 13 Temmuz 1932.; *Son Posta Gazetesi*, 15 Temmuz 1932.; *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, 15 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 15 Temmuz 1932.

⁷⁷ *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, 15 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 15 Temmuz 1932.

⁷⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1932.; *Son Posta Gazetesi* , 17 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1932.

incelenmesi ve karar suretinin hazırlanması için Büroyu görevlendirdiği yer almıştı. Türk Hükümetinin telgrafının bütün heyetlerin temsilcilerine dağıtıldığını, Büronun da 10 Temmuz 1932 tarihinde Motta'nın başkanlığında toplandığını ve karar sureti projesini hazırladığını ifade etmişti. Hymans, Büronun karar suretine uygun olarak Meclisten oy vermesini talep edeceğini söyleyerek şu karar sureti projesini okumuştur: *“Türkiye Hükümetinin Cemiyet-i Akvâm azası olması için assamble tarafından kendisine yapılan teklifi kabul ettiğinden haberdar olan ve Türk Hükümeti'nin misâkın birinci maddesiyle derpiş edilen şerâiti ifa etmiş olduğunu müşahede ve tespit eden assamble Türkiye Cumhuriyeti'nin Cemiyet-i Akvâma aza olarak kabul edildiğini beyân ve Türk mümessilini assamblenin bu içtima mesaisine iştirake davet eder.”*

Karar sureti projesi hakkında Meclis toplantı yapmış fakat kimse söz almamıştı. Bunun üzerine Başkan, misakın birinci maddesi gereğince Milletler Cemiyetine girmeyi isteyen bir devletin, meclisin üçte ikisi tarafından kabulü tasvip edildiği takdirde üye olabileceğini hatırlatmış ve hemen sonrasında *“isim çağırma”* suretiyle oya müracaat edilmişti. Oylar bittikten sonra sonuç açıklanmıştı. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ile ilgili oylamada 43 devlet temsilcisi hazır bulunmuştu. Teklif, 43 oy kazanmış ve devamında oybirliğiyle kabul edilmişti.⁷⁹ Bunun üzerine Milletler Cemiyeti Konseyi, 18 Temmuz 1932'de 43 devletin ittifakı ile Türkiye'yi üyeliğe kabul etmişti.⁸⁰

Tevfik Rüştü Bey Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişini ve o tarihi anı şu sözlerle değerlendirmişti: *“Vakıa bu müessesese, bu ihtiyacı duyan insanlığa karşı bir taraftan ümit vermek, diğer taraftan da Birinci Cihan Muharebesi sulhu ile elde edilen sakat muvazene ve ahengi sathi tamirlerle muhafaza etmek emeliyle tertiplenmişti. Bununla beraber bu müesseseseye bütün milletler, hele Sovyetler Rusya'sıyla Birleşik Amerika Cumhuriyetleri de girerlerse müessesenin ihtiyaca daha uygun bir iyileşme göstereceğini de kuvvetle bekliyorduk. İşte bu ünite 18 Temmuz 1932 tarihinde bu müesseseseye girdik.”*⁸¹

⁷⁹ *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.; *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.

⁸⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I*, Ankara 1992, s. 337.; Veli Yılmaz, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1998, s. 346.

⁸¹ Aras, *age.*, s. 107.

1- Milletler Cemiyeti Başkanının Nutku

Milletler Cemiyeti Meclisi Başkanı Hymans, Türkiye'nin Cemiyete üye olarak katılışından duyduğu memnuniyetini belirttikten ye tebriklerini takdim ettikten sonra Türk temsilcilerini yerlerini almaya davet etmek suretiyle sözü Yetkilerin İncelenmesi Komisyonu Başkanına vermişti.

Yetkilerin İncelenmesi Komisyonu Başkanı Aguero, Türkiye'nin cemiyete katılışı ile ilgili olarak hazırlanan raporu okuduktan sonra Cemal Hüsnü ve Necmettin Sadık Beylerin Türkiye tarafından temsilci tayin edilmiş olduklarını bildirmişti.⁸²

Daha sonra Türk üyenin Milletler Cemiyeti toplantı salonunda yerini alması üzerine Başkan Hymans tekrar ayağa kalkarak Türkiye'nin Cemiyete katılışı nedeniyle şu konuşmayı yapmıştı: *“Türkiye Cumhuriyeti'nin mümtaz mümessillerine hoş geldiniz derim. Cemiyet-i Akvam tarafından davet olunan beynelmilel içtimalarda Türkiye murahhasları ile ilk defa olarak buluşmuyoruz. Türkiye murahhasları Avrupa İttihadı Komisyonu ve Terk-i Teslihat Konferansı mesailerine gayret ve liyakat ile hizmet etmişlerdir. Türkiye kendisine vaki olan daveti kabul etmekle tesanüt hislerini ve tefriki mesai arzusunu ispat etmiş bulunmaktadır. Türkiye şiddet suikastlerini ret, ihtilafları sulhan hal ve tesviye menfaatleri telif, milletleri takarrup nizam ve adalet rejimini teşkil ve tesis etmek endişesi gibi yüksek bir düşüncenin tevhit ettiği devletler ailesinde hem seviye olarak ahzi mevki eylemektedir. Türkiye Avrupa'nın müntahasına teşkil eder ve medeniyet ifadesinin bir mefhumudur. Türkiye çetin imtihanlar geçirdikten sonra dahili hayatında, örf ve adetinde, müessetatında büyük islahat tahakkuk ettirmiştir. Maddi sahada enerjisini gösteren gayretler sarfetmiştir. Kendisine yeni bir hükümet merkezi kurmak için şahsiyetini teyit eden bir şehir inşa etmiştir. Türkiye'nin aramızda mevcudiyeti Cemiyeti Akvamı kuvvetlendirecektir.*

...Türkiye Hükümetinin davetimize verdiği cevapta akdettiği muahedelerin Cemiyeti Akvam azalığıyla kabili telif olmayan teahhütleri ihtiva etmediğine dair olan tesisatını kaydettik. Bu teminat bize Türkiye'nin serbestçe deruhte ettiği

⁸² Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 19 Temmuz 1932.; Milliyet Gazetesi, 19 Temmuz 1932; Cumhuriyet Gazetesi 19 Temmuz 1932.

vazifeleri, dine ve mağrur ve mazisi tarihe karışan bir millete has şeref ve sadakatle ifa edeceği kanaatini vermektedir. Türkiye'nin iltihakı Cemiyeti Akvamın istikbali için mesut bir hadise ve cihanşumullük, ittihat ve sulha doğru bir terakkidir. Cemiyet-i Akvâm 10 seneden fazladır müşkülât içinde teşriki mesaide bulunan yeni dünyada bir birlik ve istikrar unsuru olmuştur. Cemiyeti Akvam,beynelmilel bir hayat, usuller adetler ve bir ruh yaratmıştır. Bu ruha Cenevre ruhu denilmektedir ve itimat husul ve dostlukla yoğrulmuştur. Türkiye'yi temsil eden yeni arkadaşlarımızın bize hasredecekleri hisler işte bunlardır. Bütün heyeti murahhasalar namına kendilerine samimiyet ve muhabbet beyan etmekle bahtiyarım.” Hymans'ın konuşması sürekli alkışlarla karşılanmıştır.⁸³

2- Cemal Hüsnü (TARAY) Bey'in Nutku

Milletler Cemiyeti Başkanının konuşmasından sonra Türkiye temsilcisi Cemal Hüsnü Bey de yaptığı konuşmayla Hymans'ın sözlerine şöyle karşılık vermişti: *“Reis Hazretleri, bundan böyle yüksek meclisin azası meyanında sayılacak olan bir memleketin mümessili olarak ilk defa söz aldığım şu dakikadaki hissiyatımı ifadeye vesile verdiğinizden dolayı hararetle teşekkür etmeğliğime müsaadenizi rica ederim.*

Türkiye'nin Cemiyeti Akvama duhulü meselesinin müzakere edildiği assamblenin 1 ve 6 temmuz celselerinde Türkiye'ye karşı müttefikan sempatilerini izhar eden zatiâlinizle tekmil memleketlerin heyeti murahhasalarına hükümetim namına bir kere teşekkür etmezsem vazifemde kusur etmiş olacağım.

...Huzurunuzda Briand'ın hatırasını yad ettiğim şu dakikada onun ismine, Türkiye'yi Cemiyeti Akvama girmeğe davete karar verdiğiniz celseye mesut bir tesadüf eseri olarak iştirak etmiş bulunan bu sadık hadimiyle birlikte ismini verdiği ve minnettar milletlerin merbut bulunduğu eserin amil ve banisi olan mümtaz Amerika devlet adamının ismini terdif etmeyi en büyük bir vazife telakki ederim.

En korkunç harplere sonra uslanmış olan beşeriyetin benimsemek lüzumunu hissettiği ve meriyetine bir nihayet tanımadığım Cemiyeti Akvam

⁸³ *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.; *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.

misâkının iradesi hepimizin kıymetli ümitlerimizi koyduğumuz beynelmilel asil ve kudretli sırrın doğmasına sebep olan Briand-Kellog misâkında mündemiçtir. Bu füsunkar ancak kitlelerin vicdanında kati olarak yerleşecek surette umumileştiği takdirde bu ümidin tahakkuk edebileceği kanaatindeyim.

...Sulh içinde ve sulh için beynelmilel teşriki mesai kendisine yüksek bir ideal olan Türkiye sulhun tahakkukuna kuvveti yettiği kadar hadim olmak istiyor. Bunun içindir ki Türkiye, kendisini davet etmekle yüksek şeref bahşettiğiniz assamblenizin mesaisine iştirakinde kendisinin mütehassis olduğu bu kati arzunun tezahürü için müsait bir zemin bulmaktadır. Türkiye, bundan başka kendisine vaki olan davette takip ettiği bu siyasetin umumi muhabbet ve tasvibe mazhar olduğunun delilini görmektedir. Türkiye heyeti murahhasası, aranızda ahzı mevki ederken, bu misafirperver şehrin büyük bir çocuğunun haklı ve derin bir düsturunun hatırlatmakla kesbi şeref eder. Diğerlerinin muhabbetini kazanmak için kendi muhabbetini vermekten daha emin bir vasıta yoktur.”⁸⁴

B- Fransız Meclisinde Yapılan Dostane Tezahürat

18 Temmuz 1932 tarihli ve *“Fransa’nın Tebrikleri”* başlığıyla gazetede yer alan bir haberde, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine katılmasının Avrupa’da barışın geleceği için çok önemli bir olay olarak kabul edildiği bildirilmişti. Aynı haberde Fransız Paramentosu milletvekili Henry Torres ile diğer birçok milletvekili tarafından imza edilen bir karar suretinin kabul edildiği duyuruluyordu.⁸⁵ Söz konusu karar sureti, 17 Temmuz 1932 tarihinde *“Fransız Meclisinde”* başlığıyla gazetede yer almıştı. Adı geçen karar sureti şöyleydi: *“Fransız Milletinin Türk Milletine karşı beslemekte olduğu ananevi dostluğa tercüman olan Fransız Mebusan Meclisi, Türkiye’nin Cemiyeti Akvama kabulü münasebetiyle Türkiye Paramentosuna en hararetle ve samimi tebriklerini arz eder ve Türkiye’nin Cemiyete duhulünü sulhun istikbali için mesut bir hadise telakki eyler.”⁸⁶*

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi dolayısıyla Fransa Millet Meclisince kabul edilen karar sureti hakkında bir değerlendirme yapan Başbakan İsmet İnönü

⁸⁴ *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.; *Milliyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.; *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1932.

⁸⁵ *Milliyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1932.

⁸⁶ *Son Posta Gazetesi*, 17 Temmuz 1932.

TBMM’nde aşağıdaki konuşmayı yapmıştı: *“Fransa tarafından memleketimiz için gösterilen bu dostluk tezahüratına karşı büyük Meclisin memnuniyet ve tehasşüsünü ifade eden mukabil tezahürat hakikaten yerindedir. Hükümet takrime memnuniyetle iştirak eder.”*⁸⁷

C-Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girişi ve Rusya ile Münasebeti

Türkiye’nin Milletler Cemiyetine girmesini etkileyen başka bir önemli nokta da Sovyet Rusya’nın teşkilata karşı tutumuydu. Türk İstiklal Harbi’nden beri dostane bir şekilde devam eden Türk-Sovyet ilişkileri nedeniyle Türkiye’nin bu devletin teşkilat karşısındaki tutumunu da göz önünde bulundurması gerekiyordu. Sovyet Rusya, 1932 yılına kadar Batılı demokrasilerle iyi ilişkiler kuramamıştı. Aynı durum Türkiye için de geçerliydi. İki ülkeyi yakınlaştıran nedenlerden biri olarak ön plana çıkan bu durum Türkiye’nin Sovyet Rusya’ya rağmen Cemiyete müracaatta bulunmasını da zorlaştırmıştı. Hatta, Türkiye diğer gerekçelerle birlikte Sovyet dostluğunu feda etmemek için bu tarihe kadar teşkilata girmek için müracaatta bulunmamıştı.⁸⁸

Diğer taraftan Türkiye ile Sovyet Rusya arasında 1925 yılında Paris’te imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nı yenileyen 17 Aralık 1929 tarihli protokol hükümlerine göre, akit taraflardan biri komşularını ilgilendiren siyasi taahhütlere girerken diğerinin onayını alacaktı.⁸⁹

Bu sebeple, İsmet İnönü 1932 yılında Moskova’yı ziyaret ettiğinde Stalin’e, kesinlikle Sovyetlere karşı olmayan bir Balkan Paktı için çalışacağını ve Sovyet Rusya’dan benzeri bir adım atılmasını beklemeden Milletler Cemiyetine gireceğini açıkladı. Buna karşılık Stalin kuşkularını dile getirdi, fakat itiraz etmedi.⁹⁰ Böylece Türkiye 1932 yılında Milletler Cemiyetine girmeyi kabul ettiği zaman Sovyet Rusya’nın onayını almıştı.

Diğer taraftan, Türkiye Milletler Cemiyetine girince misâkın 16. maddesi gereğince saldırgan devletlere karşı alınacak zorlama tedbirlerine de katılmayı kabul

⁸⁷ İsmet İnönü’nün T. B. M. M. ’deki Konuşmaları (1920-1973) I, Ankara 1992, s. 370.; TBMM Tutanak Dergisi II, (7 Kasım 1932), s. 13.

⁸⁸ Gönübol-Sar, age., s. 95.; Gönübol, age., s. 158.

⁸⁹ Gönübol, age., s. 158.; İsmail Soysal, Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I, Ankara 1983, s. 399.

⁹⁰ Andrew Mango, Atatürk, Modern Türkiye’nin Kurucusu, (Türkçesi: Füsün Duruker), İstanbul 2004, s. 557.

etmiş oluyordu. Oysa, yukarıda adı geçen Antlaşmaya göre, Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya karşı girişilecek böyle bir harekete katılması gerekiyordu.⁹¹ Bu yüzden Türkiye Milletler Cemiyeti tarafından Sovyet Rusya'ya karşı alınabilecek tedbirlere kendisinin katılmayacağını bir notayla garanti etmişti. Nota şu şekildeydi: **“Sovyet Rusya'ya karşı öteki devletlerce yöneltilip de Türkiye'nin haklı görmeyeceği bir suçlama, onu 16. madde gereğince alınacak herhangi bir tedbire katılma zorunda bırakamaz”** denilir.⁹² Gerçekte Sovyetlerin hoşnutsuzluğunun asıl sebebi, Türkiye'nin kendisinden ayrılıp Batılı devletlerle işbirliğine gitmesi endişesiydi.⁹³

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesinden sonra Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Sovyet Rusya'nın Ankara Elçiliği Maslahatgüzarı Aştakof'a bir mektup göndermişti. Söz konusu mektup, 18 ve 20 Temmuz 1932 tarihli gazetelerde, **“Milletler Cemiyetine Girmemiz ve Rusya ile Münasebetimiz”, “Cemiyeti Akvama Girişimizin Rus Dostluğuna Hiçbir Tesiri Yoktur”, “Türk-Rus Dostluğu Daimidir”, “Türkiye ve Sovyet Rusya”** başlıklı haberlerde yayınlanmıştı.

Tevfik Rüştü Bey'in Sovyet Rusya'nın Ankara Elçiliği Maslahatgüzarı Aştakof'a gönderdiği mektupta şöyle denilmekteydi: **“Maslahatgüzar Cenapları, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadi ile Türkiye arasında istiklalleri için giriştikleri mücadele esnasında mesut bir surette teessüs ederek her yeni merhalesinde hayatiyeti tebarüz etmiş olan samimi dostluk münasebetlerinin müstakbel inkişafına bir engel teşkil edemez. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine iltihakı bu münasebetler üzerine müesses ve 17 kânunuevvel 1925 tarihinde Paris'te aktedilen muahedenameden ve 17 kânunuevvel 1929 da imza edilerek evvelkini tekmil eden protokolden münbais mütekabil taahhütlerin ehemmiyetini hiç bir surette tenkis edemez ve etmeyecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu taahhütleri burada bir kere daha alenen teyit ile bahtiyardır.**

...Türkiye Hükümetinin farz ve tahminleri hilâfına olarak Milletler Cemiyetinde, herhangi bir zamanda, mevzuu bahs sulh esasına mugayir ve münhasıran Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadi'na müteveccih temayüller

⁹¹ Gönübol, **age.**, s. 158.; Soysal, **age.**, s. 399.

⁹² Doğan Avcioğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, İstanbul 1983, s. 1446.; Soysal, **age.**, s. 399.

⁹³ Armaoğlu, **age.**, s. 337.

baş gösterecek olursa Türkiye bu kabil temayüllere olanca kuvvetiyle muhalefet edecektir.

...Türkiye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı'na karşı tevcih edilecek müeyyidata, umumi bir surette, iştirak edip edemeyeceğini ve hangi mikyasta iştirak edebileceğini bilmek meselesine gelince, Türkiye Hükümeti bu husustu Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi hakkında Heyeti Umumiye tarafından vaki davete 9 Temmuz 1932 tarihinde verdiği cevabın bu meseleye müteallik fıkralarına müracaat edilmesini ifade eder. İhtiramat-ı mahsusamı kabul buyurmanızı rica ederim.”⁹⁴

Esasen misâkın hükmü de Tefvik Rüştü Bey'in mektubuna uygundu.⁹⁵

Ç-Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi Münasebetiyle Yapılan Tebrikler

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi sebebiyle birçok devlet tarafından kutlama mesajları gelmişti. 20 Temmuz 1932 tarihinde Hakimiyet-i Millîye gazetesinde *“Milletler Cemiyetine Girişimiz Vesilesiyle”* başlığıyla yayınlanan haberde, Tefvik Rüştü Bey'e Milletler Cemiyeti Meclisindeki temsilcilerin hemen hepsinden çok samimi cevaplar geldiği bildiriliyordu. Bunlar arasında Yunanistan Dışişleri Bakanı Mihalakopulos, Fransa Dışişleri Bakanı Boncour bulunmaktaydı. Yine aynı haberde, Milletler Meclisi Genel Sekreteri Sir Eric Drummond tarafından da Tefvik Rüştü Bey'e çok samimi ve dostluk tezahürleri içeren bir telgraf geldiği ifade edilmişti. Bunun dışında Jurnal Dojeve'nin meşhur siyasi başyazarı William Martin tarafından Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi sebebiyle Tefvik Rüştü Bey'e samimi ve dostane bir tebrik telgrafi yazmıştı. Bu telgrafa Tefvik Rüştü Bey tarafından aynı samimiyet ve dostlukla cevap verilmişti.⁹⁶

“Milletler Cemiyetine Girişimiz” başlığını taşıyan 21 Temmuz 1932 tarihli gazetede ise Bulgaristan Dışişleri Bakan Vekili Guirginof tarafından Tefvik Rüştü Bey'e Türkiye'nin Milletler Cemiyetine dahil olması sebebiyle bir telgraf çekildiği haberi yer alıyordu. Telgrafta iki memleket arasında mevcut olan dostluk

⁹⁴ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.; **Milliyet Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.; **Akşam Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.; **Son Posta Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.

⁹⁵ Ahmet Şükrü Esmer, *“Milletler Meclisinde Türkiye”*, **Milliyet**, 20 Temmuz 1932.

⁹⁶ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.

münasebetlerinin daha da sıkılaştırılmasına bu olayın ayrıca yardım edeceği kaydedilmişti. Söz konusu telgrafa Tevfik Rüştü Bey tarafından aynı düşünce ve samimiyet ifadeleriyle teşekkür cevabı yazılmıştı.⁹⁷

22 Temmuz 1932 tarihinde ve *“Milletler Cemiyetine Girişimiz Hasebiyle”* başlığıyla yayınlanan Hakimiyet-i Millîye gazetesinde Yunan Başbakanı Venizelos tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye gönderilen telgraf ve ona verilen cevap yer almıştı. Söz konusu telgrafta; *“Cemiyeti Akvam tarafından Türkiye hakkında gösterilen yüksek ve haklı eseri tazimden dolayı en hararetle tebriklerimi kabul buyurunuz. Türkiye’nin Cenevre’de huzuru yalnız beynelmilel camia menafi umumiyesi için değil, bu şeyden evvel kendi menafi hakiyesine de fayda temin edeceği ve memleketlerimizin halisane teşriki mesaisine yeni faaliyet sahaları açacağı hakkında beslemekte olduğum kanaatla memleketinizin Milletler Cemiyetine duhulünü derin bir meserretle selamlarım.”* deniliyordu.

Başbakan İsmet İnönü’nün bu telgrafa cevabı şöyle olmuştu: *“Memleketimin Milletler Cemiyetine kabulü münasebetiyle izhar lütfunda bulunduğunuz yüksek dostane hissiyattan dolayı en har teşekküratımı kabul buyurunuz. Milletlerin haheşgeri bulunduğu cihanşümul bir anlaşmanın tahakkukuna Türkiye’nin bundan böyle daha müessir bir surette vakfnefs edebilmesi fırsatını bahşeden bu keyfiyet kabulünü aynı zamanda tarafımızdan takip edilmekte olan sulh siyasetinin beyneddüvel alemce resmen tasdikine bihakkın delalet etmek itibariyle meserretimizi mucip olmuştur. Bundan maada samimi teşriki mesai fikrinin tezahür ettirilebileceği yeni bir zeminin elde edildiğine kanaati tamamen vardır.”*⁹⁸

D-Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girişi ve Dış Basındaki Yansımaları

20 Temmuz 1932 tarihinde *“Milletler Cemiyetine Girişimiz Vesilesiyle”* başlığıyla yayınlanan Hakimiyet-i Milliye gazetesinde, geniş bir şekilde Macar basınındaki yorumlara yer verilmişti. Söz konusu yorumlarda, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine girmesinin samimiyetle ve muhabbetle karşılandığı belirtiliyordu. Budapeşte gazetesi, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine girmesinin bir bayram günü olduğunu yazmıştı. Bu olayın özellikle Macarlar için özel bir sevince neden

⁹⁷ **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 21 Temmuz 1932.

⁹⁸ **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 22 Temmuz 1932.

olduğunu belirtmişti. Ayrıca *“eski bir dostluğun, derin bir muhabbetin ve tarihi ilişkilerin ve müşterek mukadderatın bağladığı Türk Milletini hakiki ve ruhi bir sevinçle”* karşıladığını da ifade etmişti. Yine aynı gazete, Milletler Cemiyeti Meclisinde yanlarında fazla bir dost daha görmenin kendileri için büyük bir teselli kaynağı olduğunu yazmaktaydı.

Pester Lloyd gazetesi de Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesinin heyecanla selamlanacak bir olay olduğunu yazmıştı. Savaşın sonu uçurumun kenarında bulunan Türkiye'nin bütün zindeliğini tekrar elde ettiğini, barış yolunda ciddi bir siyaset takip ederek diplomatik eserini yarattığını ifade etmişti. Böyle bir Türkiye'nin Milletler Cemiyetinden eksik olamayacağını ve Türkiye'nin girmesiyle Milletler Cemiyetinin zenginleştiğini belirtmişti. Son olarak da Macaristan'ın Milletler Cemiyetinde yeni bir dost kazandığını yazmaktaydı.⁹⁹

“Milletler Cemiyetine Girişimiz” başlığını taşıyan 21 Temmuz 1932 tarihli Hakimiyet-i Millîye gazetesinde ise Yunanistan, İtalya ve İspanya basınlarında Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişiyle ilgili yorumlara yer verilmişti. Yunan basınında etkili bir yere sahip olan Vima ve Atinaika Nea gazetelerinden atfen, Türkiye'nin Milletler Meclisine davetinin yalnız diplomatik bir nezaket eseri olarak değerlendirilemeyeceğine dair görüşlere yer verilmişti. Ayrıca bu davetin siyasi nezaket çerçevesinin çok ilerisinde olduğunu yazmıştı.

Ethnos Gazetesi ise Yunanistan'ın şimdiye kadar çok sıkı ilişkilerde bulunduğu Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesini sevinçle karşıladığını belirtmişti. Türkiye'nin Milletler Meclisi üyeleri arasına girmesinin kıymetli bir kazanç olduğunu ifade eden gazete, Yunanistan'ın takip ettiği siyasetle bu parlak sonuca ortak olduğundan dolayı mutluluk duyduğunu yazmaktaydı.

Patris gazetesi ve diğer muhalefet gazeteleri olan Proia, Esperini ve Vradini de Ethnos gazetesinin yazılarıyla aynı çizgide açıklamalarda bulunmuşlardı.

İtalyan basını ise Türkiye'nin Milletler Cemiyetine dahil olmasını bir siyasi başarı olarak kabul etmişti. Giornale D'Italia gazetesi, Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasında bir köprü teşkil ettiğini açıklamıştı.

⁹⁹ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.

İspanyol Basınından Elliberal gazetesi de Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi dolayısıyla Atatürk'ün resmini yayınlamıştı. Haberlerin devamında Türkiye'nin Cenevre'de varlığının önemli bir safha olduğunu ve Rusya kast edilerek Türkiye'nin hiçbir devletin nüfuzu veya egemenliği altında olmadığını belirtmişti. Çünkü Türkiye'nin Cenevre toplantılarında Sovyet Rusya'nın ağzından konuşmadığını yazmaktaydı.¹⁰⁰

24 ve 25 Temmuz 1932 tarihli gazetelerde, **“Milletler Cemiyetine Girişimiz”**, **“Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girmesi”** başlıkları adı altında İngiliz basınının en önemli isimlerinden Times gazetesinin Türkiye hakkında yayınladığı bir başmakaleye yer verilmişti. Makalede, Milletler Cemiyeti Meclisinin olağanüstü toplantısında Türkiye Cumhuriyeti'nin üyeliğe kabul edildiği vurgulanmıştı. Türk Hükümetinin komşu Balkan Hükümetleriyle iyi ilişkiler tesis etmeğe hazır olduğu belirtilmişti. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Afyon Komisyonunun faaliyetiyle ortak mesai yaparak 1925 yılında Afyon Mukavelesini imzaladığı da hatırlatılmaktaydı. Aynı zamanda Türkiye'nin Briand'ın Avrupa Birliği Komisyonuna katıldığı da bu makalede dile getirilmişti. Ancak Türk-Sovyet dostluğunun bir sonucu olsa gerek, Cenevre'de Türk temsilcilerinin ilk ilk izledikleri politikalarının Rus davalarını savunmak olduğu belirtilmişti. Fakat, Türk temsilcilerinin daha sonra fikir ve siyasetlerinde aksi yönde bir ilerleme olduğu da ifade edilmekteydi. Bütün bunların ötesinde Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Meclisinde bir yeri ve sözü olduğu ve belki de meclis üyeliğine seçilebileceği dile getirilmişti. Zira, bunun bir imtiyaz olduğu kadar bir vazife ve mesuliyeti de beraberinde getirdiğine değinilmişti. Yine aynı gazetede yayınlanan makalede, Lord London'un Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olmasından doğan memnuniyetini anlattığı ifade edilmişti.¹⁰¹

Bulgar basınında da Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi geniş yankı bulmuştu. Hakimiyet-i Millîye'nin 23 Temmuz 1932 tarihli nüshasında ise **“Milletler Cemiyetine Girmemiz”** başlığıyla verilen haberden sonra La Bulgaria gazetesinde çıkan haberlere yer verilmişti. La Bulgaria gazetesi, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin doğduğu andan itibaren uluslararası barışın sağlanmasına önemli katkıda bulunduğunu hatırlatarak Türk barışperverliğini bütün dünyanın nihayet anlamış

¹⁰⁰ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 21 Temmuz 1932.

¹⁰¹ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 25 Temmuz 1932.; **Vakit Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

olmasından dolayı duyduğu memnuniyetini beyan etmişti. Yine aynı gazetede Türkiye'nin samimiyetini ilk önce Bulgaristan'ın anlamış ve çözmüş olduğu belirtilerek Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Meclisine girmesinin iki memleket arasında özellikle ekonomi alanında kardeşçe mesaiyi genişleteceği ifade edilmişti.¹⁰²

Hakimiyet-i Milliye'nin 27 Temmuz 1932 tarihli **“Milletler Cemiyetine Girmemiz ve Bulgarlar”** başlığını taşıyan nüshasında, Bulgar Zname gazetesinde Türkiye'nin Milletler Cemiyetine dahil olması nedeniyle yayınlanan bir makaleye yer verilmiş, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine katılımının, Cemiyet için manevi bir kazanç olduğu belirtilmişti. Türkiye'nin uluslararası yüksek bir kuruma dahil olmasının uzlaşmacı dış siyasetinin tabii bir sonucu olduğuna yer verilmişti. Cemiyet üyelerinin oybirliğiyle verdikleri kararın, Gazi ile yorulmaz arkadaşlarının tüm dünya tarafından takdir edildiğinin bir nişanı olduğu belirtilmişti.¹⁰³

28 Temmuz 1932 tarihinde **“Milletler Cemiyetine Girişimiz”** başlığıyla yayınlanan Hakimiyet-i Millîye gazetesinde ise Polanya'nın Kurier Polanny gazetesinin yorumlarına genişçe yer verilmişti. Söz konusu yorumlarda, Gazi Mustafa Kemal'in Türkiye'yi bütün dünyanın saygı duyduğu bir devlet haline getirdiği belirtiliyordu. Ayrıca Türkiye ile Polanya'nın samimiyet ve muhabbet ilişkileri ile birbirlerine bağlı buldukları ifade edilmişti. Bunun dışında Polanya'nın Türkiye ile zıt hiçbir politikasının bulunmadığı ve Türkiye'nin dünya üzerinde Polanya'nın parçalanmasını kesinlikle tanımayan yegane devlet olduğu ilgili gazetenin haberlerde yer alıyordu.¹⁰⁴

¹⁰² **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 23 Temmuz 1932.

¹⁰³ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 27 Temmuz 1932.

¹⁰⁴ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 28 Temmuz 1932.

V-TÜRKİYENİN MİLLETLER CEMİYETİNE GİRİŞİNİN BİR YANSIMASI: HATAY SORUNU

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği sonrası Milletler Cemiyetinin müdahil olduğu diğer bir uygulama da İskenderun Sancağı sorunudur. Söz konusu sorun Milletler Cemiyetinin Türkiye hakkında nadir olumlu karar aldığı sorunlardan birisidir.

A-Ankara İtilafnamesi

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun güneyinde yer alan Maraş, Antep, Urfa ve Çukurova ile birlikte Suriye Fransız denetim ve işgal bölgesi içine alınmıştı. İskenderun Sancağı da bu paylaşımında Fransa'nın payına düşmüş idi.¹⁰⁵

Fransızlar 14 Kasım 1918 tarihinde İskenderun'u fiilen işgal etmiş, 15 Kasımda Belen,¹⁰⁶ 7 Aralık'ta Antakya, 11 Aralıkta da Dört Yol'u işgal ederek bölgedeki işgal hareketini sonuçlandırmıştı.¹⁰⁷

Gerçekleştirilen bu haksız işgaller sonucu yöre halkı Fransızlara karşı Kuvayimilliyeye birliklerini oluşturarak direnişe geçmişlerdi. Yapılan mücadeleler Fransa'nın bölgedeki geleceğini belirlemiş ve Fransa Ortadoğu'daki menfaatlerini tekrar gözden geçirmek mecburiyetinde kalmış idi. Bu kararda TBMM ordularının batı cephesinde Yunanlılara karşı aldığı başarıların, Fransa ile İngiltere arasındaki ilişkilerin ve Fransız kamuoyunun büyük etkisi olmuştu.

Sakarya Zaferi'nden sonra, 20 Ekim 1921 tarihinde TBMM Hükümeti adına Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (**TENGİRŞEK**) Bey ile Fransız Hükümetinin özel temsilcisi Henry Franklin Bouillon Ankara İtilafnamesi'ni imzalamıştı.¹⁰⁸ Atatürk bu anlaşmanın imzalanması ile ilgili olarak şunları söylemişti: *“Bu İtilâfname ile, siyasi, iktisadi, askeri ila... hiçbir hususta istiklalimizden hiçbir şey feda etmeksizin*

¹⁰⁵ Baskın Oran ve Diğerleri, **Türk Dış Politikası I Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, İstanbul 2002, s. 147.; Oktay Zaif, *“İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Dönemde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar (1923-1939), Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara 1998, s. 387.

¹⁰⁶ Nuri Aydın Konuralp, **Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi**, İskenderun 1996, s. 12 vd.; Mehmet Tekin, **Hatay Tarihi**, Antakya 1993, s. 93 vd.

¹⁰⁷ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara 1973, s. 10.

¹⁰⁸ E. Mead Earle, **Bağdat Demiryolu Savaşı**, (Türkçesi: Kasım Yargıcı), İstanbul 1972, s. 347.; Hasan Rıza Soyak, **Atatürkten Hatıralar II**, İstanbul 1973, s. 545.; Mustafa Budak, *“Ankara İtilâfnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar”*, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl. : Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 269.; Zaif, **agm.**, 387.

*ecza-yı vatanımızın kıymetli parçalarını işgalden tahlis etmiş olduk. Bu İtilâfname ile amal-i milliyemiz, ilk defa olarak düvel-i garbiyeden biri tarafından da ifade edilmiş oldu.”*¹⁰⁹

Bölge Misak-ı Millî sınırları içinde mütalaa edilmesine rağmen söz konusu anlaşma ile TBMM Hükümetinin hükümler alanı dışında kalmıştı. Fakat İtilafnamenin yedinci maddesi ile bölgenin durumuna açıklık getirilmişti.¹¹⁰ Bu maddeye göre, İskenderun bölgesi için, özerk bir yönetim kurulacaktı. Özerk yönetimin idaresi dokuzu seçimle gelen üçü de Şam Hükümetince atanan on iki kişilik bir kurula bırakılmıştı.¹¹¹ Ayrıca Sancak Türk kültürüne bağlı kalacak, Türkçe resmi dil olacaktı.¹¹²

Anlaşılacağı gibi yedinci madde ile İskenderun Sancağının statüsü, özellikleri ifade edilmiş ve kayıt altına alınmıştı. Zira, 1939 yılına kadar süren mücadele ve siyasi girişimlerin tamamı Ankara Antlaşması'nın bu maddesine atıfta bulunularak yapılmıştı. Onun için, İskenderun Sancağı Özel Statüsü ile başlayıp Hatay Devleti şeklinde son bulan hukuk savaşının en önemli dayanağı bu belge olmuştu.¹¹³

B-Sancak Sorunu

Sancağın geleceğini belirleyen önemli dönemeçlerden birisi de Lozan Barış görüşmeleri olmuştu. Lozan Barış Antlaşması'nın üçüncü maddesinin ikinci fıkrası Ankara İtilafnamesi'ne atıfta bulunuyor ve bu anlaşmada Sancağın statüsü ve geleceği ile ilgili hükümler teyit ediliyordu.¹¹⁴

1930 yılından sonra Fransa ekonomik güçlüklerden dolayı Ortadoğu'dan çekilmeye başlamıştı. Suriyelilerin de baskısı üzerine Fransa ile Suriye arasında 9

¹⁰⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927)**, Ankara 1997, s. 416.

¹¹⁰ Ankara İtilafnamesinin tam metni için bk. Kültür Bakanlığı, **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923 I**, Ankara 1994, s. 587 vd.; Bige Yavuz, “1921 tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl. : Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 222 vd.

¹¹¹ Şerafettin Turan, **Kendine Özgü Bir Yaşam Kişilik Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara 2004, s. 615.

¹¹² Hamdi Selçuk, **Bütün Yerleriyle Hatay'ın O Günleri**, İstanbul 1972, s. 46.; Ömer Osman Umar, **Türkiye Suriye İlişkileri (1918-1940)**, Elazığ 2004, s. 210.; Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ankara 1986, s. 6.; Soyak, **age.**, s. 552.

¹¹³ Mesut Aydın, **Misâk-ı Millî ve Yeni Türk Devleti'nin Sınırları**, Malatya 1998, s. 162.

¹¹⁴ Antlaşma hükmü için bk. Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, II/II**, s. 3.; Aydın, **Misâk-ı Millî**, s. 163.

Eylül 1936 tarihinde bir antlaşma imzalanmıştı.¹¹⁵ Bu anlaşma ile Fransa, Suriye üzerindeki tüm haklarını Suriye Hükümetine devrederken, İskenderun Sancağı üzerindeki hak ve görevlerini de bu hükümete devretmiş oluyordu.¹¹⁶ Antlaşmanın 3. maddesinde bu konuya şu şekilde açıklık getirilmişti: **“Yüksek Âkid Taraflar Manda rejiminin sona erdiği gün, Fransız Hükümeti tarafından Suriye ile ilgili olarak ya da bu memleket adına imzalanan bütün andlaşma, sözleşme ve diğer milletlerarası taahhütlerden doğan hak ve vecibelerini yalnız Suriye Hükümetine devretmek için bütün tedbirleri alacaklardır.”**¹¹⁷

Türk Hükümeti, Fransa ile Suriye temsilcileri arasında Paris'te gerçekleştirilen görüşmeleri yakından takip etmişti.¹¹⁸ Antlaşmanın metni yayımlanınca Sancakta yaşayan Türkler arasında ciddi bir infial uyanmış ve Türkiye de harekete geçmişti. Sancak sorunu ile ilgili olarak; Milletler Cemiyeti Konseyinin 26 Eylül 1936 tarihli toplantısında, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, Suriye'nin ve İskenderun Özerk Statüsünün geleceği ile ilgili olarak Fransa'ya görüşme teklifinde bulunmuştu. Fransız temsilcisi Türk Dışişleri Bakanına verdiği cevapta; Fransa'nın Suriye üzerindeki bütün hak ve yükümlülüklerini yeni Suriye Hükümetine devrettiğini bu nedenle Fransa ile Türkiye arasında yapılacak bütün görüşmelere Suriye temsilcisinin katılması gerektiğini belirtmişti. Türkiye bu girişiminden sonra 9 Ekim 1936 tarihinde Fransa'ya bir nota vermişti. Notada şu hususlara yer verilmişti: **“Fransa ile Suriye mümessilleri arasında imza edilen ve Lübnan mümessilleri ile de akt edilmek üzere bulunan muahedeye müşabih bir muahedenin, azim ekseriyeti Türk olan İskenderun ve Antakya mıntikasının ahalisi delegeleri ile de akt edilmesinin Fransa Hükümetince münasip görülüp görülmediği hakkında karar vermek üzere lâzım gelen tedbirlerin ittihazını rica ederim... Fransa Mandası çerçevesi içerisinde Suriye ve Lübnan'ın elde ettiği tekâmül doğru ve haklı bir benzeyiş sebebiyle İskenderun ve Antakya'ya teşmil edilmelidir ve tâbi oldukları vesayetten sonra Suriye ve Lübnan'a bahşedilen**

¹¹⁵Ömer Osman Umar, *“Hatay Meselesi ve Atatürk”*, *Askeri Tarih Bülteni Yıl: 25, S. 48*, (Şubat 2000), Ankara 2000, s. 80.

¹¹⁶ İsmail Soysal, *“Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1921-1984)”*, *Bulleten XLVII/188*, (Ekim 1983), s. 984.; Umar, *age.*, s. 215.

¹¹⁷ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara 1989, s. 127.; Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 283.

¹¹⁸ Yusuf Sarıncay, *“Atatürk'ün Hatay Politikası I (1936-1938)”*, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-*, (hızl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 363.

İskenderun'un muahedat ile müstefit olageldiği geniş otonomiden sonra da mıntıka için de tanınmalıdır.”¹¹⁹

Atatürk de Sancak sorununu 1 Kasım 1936'da TBMM'ni açış konuşmasında şöyle dile getirmişti: *“Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde, ciddiyet ve katıyetle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler.”¹²⁰*

Başbakan İsmet İnönü de Ankara Halkevinde, tasarruf ve yerli malı haftasının yedinci yıldönümünü sebebiyle yaptığı konuşmada, İskenderun ve Antakya sorununu şöyle açıklamıştı: *“...Bu meselenin Fransa ile olan cephesi şudur. Bizim 921 ve 923 muahedeleriyle hususi şartlar altında bıraktığımız İskenderun ve Antakya mıntıkasının tekâmül eden hadisat içinde istiklale kavuşmasını istiyoruz. Bu meseleyi Fransa Cumhuriyeti ile Cemiyeti Akvam'da görüşeceğiz. Evvela bu mıntıka için emniyet tedbirleri alınmasını lüzumlu buluyoruz. Sınırlar o kadar gergin olmuştur ki, ansızın vuku bulacak hadiseler, arzu edilmeyen akisler ve çok sıkıntılı vaziyetler husule getirebilirler.*

Sükûnet içinde konuşabilmek için evvela bu mıntakada bir emniyet vaziyeti husule getirmesini ehemmiyetli buluyoruz. Cemiyeti Akvam'da bunu bir madde olarak mevzuu bahs edeceğiz. Sonra ciddi olarak dost olan iki memleketin çetin bir meseleyi konuşması gibi Fransa ile konuşacağız. Dostluk siyasetinin ve dostluk hislerinin zihniyetimize hakim olduğunu söylemek benim için bir zevktir. Biri birinin dostluğuna ciddi olarak kıymet veren iki memleketin, Cemiyet-i Akvâm şişesinden bir anlaşma ile çıkmasını samimiyetle ümit ve temenni ediyoruz.

...Biz Cemiyeti Akvam prensiplerine bağlıyız. Cemiyet-i Akvâm mekanizması dahilinde milletlerin ciddi meselelerini müzakere edebileceklerine ve hız yolda mesut neticelere varılabileceğine inanyoruz.”¹²¹

¹¹⁹ Gönlübol-Sar, *Olaylarla*, s. 128.

¹²⁰ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I (1919-1938)*, Ankara 1997, s. 410.; *Aynı Tarihi*, S. 36, (Kasım 1936), s. 22.

¹²¹ *Ülkü Halkevleri Dergisi*, VIII/47, (Ocak 1937), s. 332 vd.

İsmet İnönü'nün bu uzun ve manidar nutku Türkiye'nin yakın çevresinde ciddi bir yankı yapmıştı. Türkiye'nin Bağdat Elçiliği'nden alınan rapora göre, El-Bilâd gazetesinin 30 Aralık 1936 tarihli nüshasında bu konuyla ilgili bir başmakale yayınlamıştı.¹²² Bu başmakalede: *“İskenderun ve Antakya meselesi müvacehesindeki vaziyetimiz pek çetin ve naziktir. Bu mesele iki kardeş arasında mevcut bir ihtilaftan ibaret olup her ikisi için kalbimizde hürmet ve muhabbet beslemekte ve kalbimizde anların mevkileri bulunmaktadır. Türkler ile aramızda kuvvetli ve esaslı dostluk ile metin ve dostane komşuluk münasebatı mevcut olup bizi Türklere bağlayan kıymetli ve tarihi rabitalar vardır ve anlar hakkındaki hissiyatımız, anlar için hayır ve felah temenni eden insanların hissiyatından başka bir şey değildir.*

...Buna binaen bu meselenin, şark vahdetine uygun gelecek ve şark milletleri arasında ittifak bağlarını kuvvetlendirecek ve aralarındaki dostluk ve uysallığı teyid ve takviye edecek ve kin ve adaveti izale edecek bir surette nihayet bulmasını arzu ederiz. Tahakkukunu temenni ve rica ettiğimiz keyfiyet budur. Zira, Türkiye Hükümeti komşuları ile daima anlaşmak ve uyuşmak siyasetini takip etmiş ve eylemekte bulunmuştur. İyi bir anlaşma neticesi olarak ihtilâfin hal edildiğini müjdeleyen haberlerin bize vasil olması müstebad değil belki cidden tercih olunur bir keyfiyettir. Bununla Türkler yeni tarihlerine yeni bir eser ilave etmiş olacaklardır. Bununla da, uyanmış olan şarkın birliği binasına yeni bir taş koymuş olacağız.” denilmekteydi.¹²³

Fransız Hükümeti, Türk Hükümetinin 9 Ekim 1936 tarihinde verdiği notaya 10 Kasım 1936 tarihinde cevap vermişti. Manda Antlaşması'nın 1 ve 4. maddeleri gereğince Fransa'nın Suriye mandasını iki kısma ayırabileceğini belirtmiş Suriye ve Lübnan Antlaşmalarına benzer bir antlaşmanın Sancak ile yapıldığı takdirde Suriye'nin bütünlüğüne zarar verilmiş olacağını dolayısıyla Fransa'nın buna yetkisi bulunmadığını ifade etmişti. İki devlet arasındaki yazışmaların sürdürülmesi sonucunda Fransa, sorunun Milletler Cemiyetine götürülmesini önermiş ve Sancağın geleceği Milletler Cemiyetine taşınmıştı.

¹²² T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (26. 12. 1936), Fon Kodu: 030. 10, Yer No.: 259. 745. 18. s. 2.

¹²³ T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (26. 12. 1936), Fon Kodu: 030. 10, Yer No.: 259. 745. 18. s. 3.

Milletler Cemiyeti Konseyinde Sancak sorunu ile ilgili ilk görüşmeler 14 Aralık 1936 tarihinde başlamıştı. 14-16 Aralık tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonrasında Sandler raporu olarak bilinen şu hususlar ön plan çıkmıştı:

1-Sancak sorunu Cemiyet Meclisinin Ocak ayındaki olağan toplantısında tekrar ele alınacaktı. Aynı zamanda aradaki zaman zarfında taraflar raportörle sorunu görüşmeye devam edebileceklerdi.

2-Mümkün olan en kısa zaman içinde Sancak bölgesine üç kişilik bir gözlemci heyeti gönderilecekti.

3-Bu raporun kabul edilmesi sorunun esası üzerinde verilmiş karar sayılmayacaktı.¹²⁴

Bu raporun Meclis tarafından onaylanmasından sonra Hollanda, Norveç ve İsviçre uyruklu üç kişilik bir gözlemci heyeti oluşturulmuş ve bu heyet 1937 yılının Ocak ayında göreve başlamak üzere Sancağa hareket etmişti. 27 Ocak 1937’de Sancak için bir statü kabul edilmişti. Bu statüye göre İskenderun Sancağı, içişlerinde tamamen bağımsız, dışişlerinde Suriye’ye bağlı, kendine özgü bir anayasa ile idare edilen ayrı bir varlık olacaktı. Burası Milletler Cemiyetinin gözetimi altına konacak ve bu gözetim bir Fransız bir memur vasıtasıyla yürütülecekti. Fransa ile Türkiye bir anlaşma yaparak, Sancağın toprak bütünlüğünü birlikte garanti altına alacaklardı. Türkçe resmi dil olacak ve diğer dillerin kullanılmasının şartları Milletler Cemiyeti tarafından belirlenecekti. Sancakta mecburi askerlik usulü uygulanmayacak ve bölge tahkim edilmeyecekti.¹²⁵

Söz konusu raporun kabulüyle ilgili olarak Atatürk 27 Ocak 1937 tarihinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü’ye telgrafta şöyle hitap ediyordu: *“Hatay'ın mukadderatını tayin eden kararın Konseyden çıkmış olduğunu Hariciye Vekilimizin şimdi aldığım telgrafnamesinden anladım. Başarılı olan millî davada takip olunan medeni usule, arsulusal layık olduğu kıymetinin verileceğine şüphe yoktur. Bu eser Cumhuriyet Hükümetinin millî meseleler üzerinde ne kadar şaşmaz bir dikkatle durduğunu ve onları en makul tarzlarda intaç için cesaret ve feragatla hareket ve faaliyete geçebilecek enerji ve kabiliyette bulunduğunu*

¹²⁴ Gönlübol-Sar, *Olaylarla*, s. 129.

¹²⁵ Gönlübol-Sar, *Olaylarla*, s. 129.; Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 284.; Umar, *agm.*, s. 82.; Statü için bk. *Ayın Tarihi*, S. 38, (Ocak 1937), s. 95 vd.

gösteren yeni bir örnek olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bu siyaset kavrayışının dünyada sulh ve huzur isteyen ve bunun icabı tabiisi olan hak severliği şiar edinmeği fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu davasını, büyük ve adil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve selahiyetinin daha çok çetin meseleler hallinde en yüksek kudret ve kuvveti haiz olmasını temenni eylediği Cemiyet-i Akvâma bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır. İçten ve hakikaten bağlı olduğu dostlukları rencide etmeksizin millî meselenin hallini, Cemiyet-i Akvâm Konseyinde bir neticeye vardırarak hususunda gösterdiği yüksek kiyaset, duredişlik ve vakardan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ben de sureti mahsusada tebrik ederim. Bu tebriklerimi, teşekkürlerimi de ilave ederek, bütün İcra Vekilleri ve Büyük Erkanı Harbiye Reisi arkadaşlarımıza tebliğ buyurmanızı rica ederim.”¹²⁶

Milletler Cemiyeti, Sancak için bir anayasa hazırlamak üzere 25 Şubat 1937 tarihinde bir komisyon kurmuştu. Türkiye ve Fransa'nın görüşleri alınarak hazırlanan anayasa, Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 29 Mayıs 1937 tarihinde kabul edilmişti. Türkiye ile Fransa arasında da, Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan anlaşma imzalandı.¹²⁷ Yine aynı tarihte Cenevre'de Sancağın bütünlüğünü gözeten ve yeni Türkiye-Suriye tayin ve tespit eden bir antlaşma da imzalanmıştı.

Sancağın statüsü ile ilgili antlaşmanın imzalanmasına rağmen bölgede yaşanan olayların önü alınamamış ve hazırlanan seçim sistemi nedeniyle yapılması gereken seçimlerin Türkiye ve Sancaktaki Türkler aleyhine sonuçlanacağı endişesiyle ciddi sıkıntılar baş göstermişti. Milletler Cemiyeti tarafından belirlenen komisyon durumun vahametini kavrayarak seçim sistemini Türkiye'nin istediği şekilde gözden geçirmiş ve kısa süre içerisinde seçimlerin yapılmasına karar verilmişti. Seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılması için askeri tedbirlerin alınması da gündeme getirilmişti. 1938 Haziran ayında Antakya'da toplanan Türk ve Fransız askeri heyetleri, Sancağın güvencesini sağlamak amacıyla her iki taraftan iki bin beş

¹²⁶ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara 1991, s. 657 vd.

¹²⁷ Umar, age., s. 221.; Anlaşmanın metni için bk. Düstur 3. Tertip, C. XVIII, s. 548.

yüz kişilik askeri gücün görevlendirilmesini öngörmüşlerdi.¹²⁸ Nitekim Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk tugayı 5 Temmuz 1938 tarihinde İskenderun Türklerinin coşkun tezahüratları arasında Sancağa girmişti.¹²⁹

1938 Ağustosunda yapılan seçimlerden sonra kırk üyeden oluşan Meclis 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yapmıştı. Kırk kişilik Meclisin yirmi iki sandalyesini elde eden Türk Milletvekilleri Türkçe yemin ederek Sancağa Türkçe adıyla Hatay Devleti adını vermişlerdi. Cumhurbaşkanlığına Tayfur Sökmen, Başbakanlığa da Abdurrahman Melek seçilmişti. Hükümet dört bakanlıktan oluşmuştu. Bayrak olarak, da Türk bayrağını andıran bir bayrak kabul edilmişti.¹³⁰ Hatay'da kurulan Türk idaresi Atatürk'ü hasta yatağında çok sevindirdi ve bu konuyla ilgili 1 Kasım 1938'de şunları söyledi: *“Hatay meselesinin son sene zarfında geçirmiş olduğu safhalar malumunuzdur. Bu millî davayı bir Türk-Fransız dostane anlaşmasıyla halletmek yolundaki mesai muvaffakiyete erdi. Türk ve Fransız askerlerinin muvakkat ve müşterek işgali bu anlaşmanın bariz tezahürü oldu. Bu sayede sükûn yerleşti ve intihabat ikmal olundu. Nihayet Hatay, Millet Meclisine ve istiklaline kavuştu. Müstakil Hatay devleti bugün inzibat kuvvetlerini tanzim eylemek ve memleketin dahili emniyetini de kendi vasıtalarıyla temin etmekle meşguldür. Bunun da yakında başarılacağını ümit ediyoruz. Geçen sene yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır demiştim. Filhakika Hatay işindeki Türk-Fransız anlaşması iki devlet arasındaki münasebetleri çok dostane bir duruma getirmiştir. Hatay işinde istihsal edilen neticelerin istikrarı Türk-Fransız dostluğunun da inkişaf ve tebellürüne bir esas teşkil edeceği kanaatindeyim.”*¹³¹

2 Eylül 1938 tarihinde kurulan Hatay devleti yaklaşık bir yıl bağımsız kalmış ve 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay Meclisinde alınan bir kararla oybirliği ile ana vatana katılmıştı.¹³² Böylece Hatay Devleti sona ermiş ve yönetim Türkiye

¹²⁸ Gönlübol-Sar, *Olaylarla*, s. 129.

¹²⁹ Tayfur Sökmen, *Hatayın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara 1992, s. 105.; Soyak, *age.*, s. 640.

¹³⁰ Oran ve Diğerleri, *age.*, s. 289.; Yusuf Sarıay, *“Atatürk'ün Hatay Politikası II (1938-1939)”*, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-*, (hızl.: Berna Türkdöğün), Ankara 2000, s. 428 vd.; Zaif, *agm.*, 388. Kabul edilen bayrağın Türk bayrağından farkı yıldızındaydı. Yıldızın içi beyaz olmadığından zeminin rengi olan kırmızı renkteydi.

¹³¹ *Söylev ve Demeçler I*, s. 431.

¹³² Sökmen, *age.*, s. 117.; Zaif, *agm.*, 388.

Fevkalade Komiseri Cevat Açıkalın'a devredilmişti. Türk Hükümeti 7 Temmuz 1939 tarihinde çıkardığı bir yasa ile merkezi Antakya olmak üzere Hatay ilini kurmuştu.¹³³

¹³³ Ergünöz Akçora, “*Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri*”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hızl.: Berna Türkoğan), Ankara 2000, s. 351.

SONUÇ

Birinci Dünya Harbi sonunda harbin galipleri olan İtilaf Devletleri ile harpten yenik ayrılan İttifak Devletleri arasında mütarekeler yapılmıştı. Bu mütarekelerden ilki Brest-Litovsk'ta imzalanan Bolşevik Ruslarla İttifak Devletleri arasındaki mütarekeydi. Yalnız bu mütarekede İttifak Devletleri galip devletler statüsündeydi. Bundan sonra yapılacak olan mütarekelerde, İttifak Devletleri, İtilaf Devletlerinin bütün isteklerine boyun eğmişlerdi.

İttifak Devletlerinin boyun eğdikleri mütarekelerin ilki, Bulgaristan ile İtilaf Devletleri arasında Selanik'te imzalandı. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, Osmanlı Devleti'ni olumsuz etkiledi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütarekenin en ilgi çeken maddesi yedinci maddeydi. Söz konusu maddeyle İtilaf Devletleri gerekli gördükleri yerleri işgal edebileceklerdi. Osmanlı Devleti'nin ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da Villa Gusti'de mütarekeyi imzalayarak savaştan çekildi. Son olarak müttefikleri savaştan çekilen Almanya yalnız kalmış ve Rethondes'de mütarekeyi imzalamak zorunda kalmıştı.

Yapılan mütarekelerden sonra Milletler Cemiyeti fikrinin de şekilleneceği Paris Barış Görüşmeleri başlamıştı. Söz konusu görüşmelerde Milletler Cemiyetinin kurulması düşünülmüyordu. Yalnız, Milletler Cemiyeti fikri, aniden ortaya çıkan bir düşünce değildi. Bu teşkilatla ilgili süreç, Viyana Kongresi ile başlamış ve La Haye Konferansları ile devam etmişti. Bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletlerinde The League to Enforce Peace isimli bir teşkilat kurulmuştu. Adı geçen teşkilat, ABD başkanı Woodrow Wilson tarafından da devamlı olarak desteklenmişti. Böylece Wilson Amerika'da olduğu gibi bütün dünyada da bir barış ortamının kurulması hususundaki çalışmalarında lider durumuna gelmişti. Kurulacak yeni teşkilatın adı Milletler Cemiyeti olacaktı.

Milletler Cemiyetinin amacı anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözmek, uluslararası işbirliğini geliştirmek ve dünya üzerinde barışı tesis ederek yeni savaşların çıkmasına engellemek olacaktı. Atatürk de milletlerarası bir teşkilat konusunda şunları söylemişti: ***“Muhtemel bir mütearrıza, taarruzun yanına kâr kalmayacağını açıkça anlatacak beynelmilel teşkilatın kurulmasıdır.”*** Nitekim,

ABD başkanı Woodrow Wilson, Amerikan Kongresinde on dört maddeden oluşan bir konuşma yapmıştı. Wilson, konuşmasının 14. maddesinde, büyük devletlere olduğu kadar, küçüklere de karşılıklı siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü güvencesi vermek üzere bir Milletler Cemiyeti kurulmasını istiyordu. Böylece Wilson, Milletler Cemiyetinin kurucusu durumuna gelmişti.

Wilson'un kurucusu olduğu Milletler Cemiyetinin Misakı da Paris Barış Konferansı görüşmelerinin sonunda kabul edilmişti. Söz konusu misakın, Birinci Dünya Harbi'ni sona erdiren Versailles Antlaşması, Saint-Germain Antlaşması, Neuilly Antlaşması, Trianon Antlaşması ile Türkiye'nin onaylamadığı Sevr Antlaşması'nın ilk yirmi altı maddesini oluşturacak şekilde yer alması kararlaştırılmıştı. Sonuçta, Milletler Cemiyeti Misakı, Versailles Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle onaylanmış ve böylece Milletler Cemiyeti teşkilatı da kurulmuş oldu.

Milletler Cemiyeti Misakının en önemli maddesi 22. maddeydi. Adı geçen maddeyle kendi kendilerini yönetemeyen halkları korumak için bir manda yönetimi öngörülüyordu. Böylece Osmanlı Devleti'ne bağlı olan önemli stratejik yerler ve burada yaşayan halklar, manda idaresine veriliyordu. Bunlardan biri Irak diğeri ise Suriye mandası idi.

Milletler Cemiyeti Misakının Sevr Antlaşması'nda da yer alması Türk Milletinin Cemiyete karşı vaziyet almasında etkili olan ilk gelişmelerden birisi olmuştur. Gerçi, Sevr Antlaşması, Türk Milleti tarafından **“ölü doğmuş”** bir antlaşma olarak nitelenmiş ve Atatürk'ün başlattığı İstiklal Mücadelesiyle de geçersiz hale getirilmişti. Nitekim; Atatürk, Sevr'den bahsederken bunu açıkça şu şekilde izah etmişti: **“İstiklâl-i siyâsî, adlî, iktisâdî ve mâlimizi imhâya ve bi'n-netice hakk-ı hayatımızı inkâr ve iptâle mâtuf olan Sevres ahidnâmesi bizce mevcut değildir. Levâzım-ı istiklâl ve hakimiyetimizi te'min edecek bir sulhun akdi nuhbe-i âmâlimizdir.”**

Türk Milletinin bu teşkilata soğuk bakmasının en önemli nedenlerinden birisi de Türk topraklarının işgal edilmesi sırasında Milletler Cemiyeti fikrinin kullanılması olmuştu. Bundan dolayı Türk Milleti uzunca bir süre Milletler Cemiyetine karşı düşman gözüyle bakmıştı.

Bunun yanında Türkiye'nin bu teşkilata karşı tutumunu olumsuz yönde etkileyen diğer bir gelişme de Musul sorununda yaşananlar olmuştu. Bilindiği gibi, İngiltere ve Türkiye arasındaki Musul sorunu önce Lozan Konferansı'nda görüşülmüştü. Konferansta iki devlet arasında bir uzlaşma sağlanamayınca sorun İstanbul'da toplanan Haliç Konferansı'na taşınmıştı. Fakat sorun burada da bir çözüme kavuşmamıştı. Sonunda İngiltere'nin çabalarıyla sorun Milletler Cemiyetine taşınmıştı. Sorunun Milletler Cemiyetine gelmesiyle birlikte İngiltere lehine bir sonuç doğuracağı kaçınılmazdı. Çünkü Milletler Cemiyetinde İngiltere'ye bağımlı devletler bulunmaktaydı. Günümüzde, sayısı kırk üçü bulan bu devletler, Commonwealth topluluğu adıyla anılmaktadır. Hal böyle olunca İngiltere'nin Milletler Cemiyetinde kendisine bağlı devletlerle birlikte kullanacağı oy sayısı birden fazla oluyordu. Oysaki Türkiye, Musul sorunu Milletler Cemiyetinde görüşüldüğü sırada henüz bu teşkilata üye bile değildi. Nitekim, sonuç beklenildiği gibi oldu. Milletler Cemiyeti Musul sorununda İngiltere lehine bir karar aldı. Karar, Estonyalı General Laidoner'in Meclise bir rapor sunmasından kısa bir süre sonra alınmıştı. Raporda, Türklerin bölgede Hıristiyanlara kötü muamele ettikleri iddia ediliyordu. İddia hakkında Türk Başbakanı İsmet (İNÖNÜ) Paşa TBMM'nde şu konuşmayı yapmıştı: ***“Muhterem arkadaşlarım, bizim aleyhimizdeki Hıristiyanların tehciri propaganda ananesini derhattr buyurunuz. Türkiye aleyhine ne vakit diplomatlar siyasi ve fena bir karar vermek isterlerse, daha evvel Hıristiyanlar hakkında bir propaganda yaparlar. Bu artık moda olmuştur.”***

Türkiye, dünya barışı adına Milletler Cemiyetinin kararına uymak zorunda kaldı. Fakat; Türkiye, Milletler Cemiyetinin haklı olanın lehinde bir karar alacağını ümit etmişti. Çünkü Türkiye'ye göre Milletler Cemiyeti gibi uluslararası bir teşkilat, gücünün çıkarları doğrultusunda karar almamalıydı. Herkese eşit mesafede olup, haklı olanın çıkarlarını gözetmeliydi. Atatürk de bu noktayı şöyle belirtmekteydi: ***“Siyasi alemde bir müddetten beri mütekabil emnü selamet mevzuu üzerinde sarf olunan faaliyetler calibi dikkattir. Mütekabil emnü selamet, bütün dünya milletlerinin temenni eylemesi lazım olan bir esası saadettir. Ancak emnü selamet bütün milletlere teşmil edilmedikçe, umumi bir sulhu temine matuf olmaktan ziyade, saha-i faaliyet tasdim olunan bir kısım milletlere karşı diğer bir kısım milletlerin iktisabı serbestisini temin mahiyetinde telakki olunmak zaruridir.”***

Türkiye'nin bu düşüncesi sadece teoride kalıyordu. Yukarıda da ifade edildiği gibi Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Harbi sonunda harbin galipleri tarafından kurulmuş bir teşkilattı. Yapılan barış antlaşmalarının uygulanmasında da Milletler Cemiyeti alet ediliyordu. Böyle olunca da Milletler Cemiyetinin alacağı kararlarda, bu ülkelerin çıkarları gözetilmekteydi.

Milletler Cemiyetinin olumsuz kararına rağmen, Türkiye sorunlarının çözümünde Atatürk'ün ifade ettiği şekilde **“Yurtta Sulh Cihanda Sulh”** ilkesine göre hareket etmişti. Türkiye, Yunanistan ile yaşadığı nüfus mübadelesi sorununda da diğerlerinde olduğu gibi iyi niyet göstermişti. Söz konusu sorunda Milletler Cemiyeti şemsiyesi altında bir çözüm aranmıştı. Ancak sorun, Türkiye ve Yunanistan arasında ikili görüşmeler neticesinde bir antlaşma yapılması suretiyle çözüme kavuşmuştu.

Musul ve mübadele sorunlarının çözüme kavuşmasından sonra Türkiye'nin batılı devletlerle olan ilişkilerinde yumuşama sürecine girilmişti. 1926'dan sonra Türkiye Batılı devletlerin önem verdiği bir ülke konumuna gelmişti. Çünkü, Türkiye stratejik konumu itibarıyla vazgeçilemeyecek bir ülkeydi. Batılı devletlerin tutumu karşısında Türkiye'nin Milletler Cemiyetine bakışı da değişmeye başlamıştı. Bu tarihten itibaren Türkiye, Milletler Cemiyeti bünyesinde yapılacak olan çalışmalara aktif olarak katılmaya karar vermişti. Söz konusu çalışmaların başında Silahsızlanma Konferansı gelmekteydi.

Milletler Cemiyeti Misakının sekizinci maddesi gereğince 2 Şubat 1932 tarihinde Cenevre'de toplanan Silahsızlanma Konferansına Türkiye de davet edilmişti. Konferansta Türkiye ile birlikte Amerika, İngiltere, Sovyet Rusya ve Fransa'nın tezleri görüşülmüştü. Konferansta Türkiye'nin tezi eşitlik siyaseti üzerine kurulmuş idi. Türk tezine göre savaşlar, eşitsizlikten ileri gelmekteydi. Her devlet eşit miktarda silah indirimine gitmeliydi. Konferansta diğer devletlerin tezleri de görüşüldükten sonra Benes Projesi kabul edilmişti. Türkiye, oylama sırasında çekimser kalmıştı.

Türkiye, Silahsızlanma Konferansında yer alarak batılı devletlerle olan ilişkilerinde husumeti ortadan kaldırma yönünde önemli bir adım atmış oluyordu. Bunun sonucunda da batılı devletler, 6 Temmuz 1932 tarihinde Türkiye'nin Milletler Cemiyetine kabulünü öngören bir davette bulunmuşlardı. Söz konusu davet, başta

İspanya ve Yunanistan temsilcileri olmak üzere yirmi sekiz devlet temsilcisi tarafından yapılmıştı. Mecliste, Türkiye hakkında birçok temsilci olumlu ifadeler içeren konuşmalar yapmıştı. Daha sonra davet Türk Hükümetine bildirilmişti. Türk Hükümeti de 9 Temmuz 1932 tarihinde TBMM’nde yapılan görüşmelerde davete olumlu yanıt vermişti. Davet, Türk ve Avrupa basınında geniş yer bulmuştu.

Türkiye’nin davete olumlu yanıt vermesinden sonra Milletler Cemiyetinde bir kabul merasimi yapılmıştı. Merasimde, Türkiye’yi Cemal Hüsnü (**TARAY**) ve Necmettin Sadık (**SADAK**) Beyler temsil etmişti. Cemal Hüsnü Bey, Cemiyet Meclisi Başkanının konuşmasından sonra söz alarak bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında Türkiye’nin gücünün yettiği ölçüde barışa hizmet edeceğini ifade etmişti. Merasim, kırk üç devletin 18 Temmuz 1932 tarihinde Türkiye’yi üyeliğe kabul etmesiyle son bulmuştu.

Türkiye’nin Milletler Cemiyetine üye olmasından sonra Türk Hükümetine birçok devlet tarafından tebrik telgrafları gelmişti. Türk Hükümeti tarafından da aynı devletlere teşekkür ifadeleri içeren cevaplar verilmişti. Türkiye’nin Milletler Cemiyetine kabul edilişi Macar, Yunan, İtalyan, İspanyol, İngiliz, Bulgar ve Polonya basınında geniş yer bulmuştu.

Türkiye Milletler Cemiyeti üyeliğinin getirdiği avantajları, karşılaştığı diğer uluslararası sorunlarda kullanmayı bilmişti. Söz konusu sorunların başında Sancak sorunu gelmekteydi. Türkiye, adı geçen sorunun çözümünde, Milletler Cemiyetinin kendi lehine bir karar almasını sağlamıştı.

Türkiye böylece batılı devletlerle olan ilişkilerini barışçı bir zemine oturtuyordu. Milli Mücadele döneminden başlayarak Milletler Cemiyetini oluşturan batılı devletlere karşı yapılan mücadelede önemli bir adım daha atılmış oluyordu. Milli Mücadelede silahla, kanla kazanılan bağımsızlık Lozan Barış Antlaşması’yla siyasi bir platforma taşınmıştı. Burada da yine batılı devletlerle, kazanılan hakların hukukleştirilmesi sırasında büyük mücadeleler verilmişti. Türkiye’yi önceleri tanımayan söz konusu devletler, Türkiye’nin verdiği mücadelelerden sonra O’nu Milletler Cemiyetine davet ederek aralarına kabul etmişlerdi.

Başarıda Atatürk’ün çizdiği yolda yürüyen Türk Dışişlerinin başarısı yadsınamazdı. Türk Dışişleri, uluslararası konferans ve toplantılarda sürekli olarak

Türkiye'nin barışçı politikalarını savunmuştu. Komşularıyla olan ilişkilerini iyileştirme yönünde önemli adımlar atmıştı. İkili ilişkilerde iyi niyet elçisi olmuştu. Gösterilen olumlu çabalar sayesinde de başarılı dış politika izlenmişti. Sonuçta da Türkiye Cumhuriyeti tüm dünya tarafından takdir edilen bir ülke haline gelmişti.

Birinci Dünya Harbi sonunda imzalanan Sevr Antlaşması'ndan Milletler Cemiyeti üyeliğine giden sürece bakıldığında Türkiye'nin kat ettiği mesafe çok daha iyi anlaşılacaktır. Türkiye, zorluklarla karşılaştığı bu yolun sonunda da hak ettiği yere gelmiştir.

KAYNAKÇA

1 - ARŞİV BELGELERİ

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (28.2.1932), Fon Kodu: 030.10, Yer No.: 228.532.15.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (30.4.1932), Fon Kodu: 030.10, Yer No.: 222.497.20.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (13.7.1932), Fon Kodu: 030.13.01.02, Yer No.: 30.52.11.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (26.12.1936), Fon Kodu: 030.10, Yer No.: 259.745.18.

2 - YAYINLANMIŞ BELGELER

Aras, Tevfik Rüştü, **Lozan'ın İzlerinde On Yıl**, (Derleyen: N. Menemencioglu), İstanbul 1935.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Ankara 1997.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara 1991.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında, 50. Yıl: Lozan (1922-1923)**, Ankara 1973.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında, 50. Yıl: Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)**, Ankara 1973.

Dışişleri Bakanlığı, **Türk Dış Politikasında 50. Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)**, Ankara 1974.

Düstur, III.Tertip, c. XIII, XVIII.

Erim, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı Devleti Antlaşmaları) I**, Ankara 1953.

Kültür Bakanlığı, **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923 I**, Ankara 1994.

Meray, Seha L.-Osman, Olcay, **Osmanlı Devleti'nin Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara 1977.

Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, I/I-1**, Ankara 1969.

Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, II/II**, Ankara 1973.

Olçay, Osman, **Sevres Andlaşması'na Doğru -Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler -**, Ankara 1981.

Resmi Gazete, (12 Temmuz 1932), S. 2148.

TBMM Gizli Celse Zabıtları III, IV, Ankara 1985.

TBMM Zabıt Ceridesi IV/3.

3 - ARAŞTIRMA ESERLERİ

Akın, İlhan, **Siyasi Tarih (1870-1914)**, İstanbul 1983.

Akşin, Abdülhat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, İstanbul 1964.

Aras, Tevfik Rüştü, **Atatürk'ün Dış Politikası**, İstanbul 2003.

Armaoğlu, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi I**, Ankara 1992.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Ankara 1997.

Avcıoğlu, Doğan, **Milli Kurtuluş Tarihi**, İstanbul 1983.

Aydın, Mesut, **Misâk-ı Millî ve Yeni Türk Devleti'nin Sınırları**, Malatya 1998.

_____, **Türkiye ve Irak Hududu Mes'elesi**, Ankara 2001.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi I/1**, Ankara 1991.

_____, **Türk İnkılâbı Tarihi III/4**, Ankara 1983.

_____, **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, Ankara 1995.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Osmanlı ve Türk Doğu Hudut Politikası**, İstanbul 1958.

Bilge, Suat, **(Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964) Güç Komşuluk**, Ankara 1992.

Bozkurt, Mahmut Esat, **Atatürk İhtilali I-II**, İstanbul 2003.

Çelik, Edip, **100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**, İstanbul 1969.

Dilan, H.Berke, **Siyasi Tarih (1914-1939)**, İstanbul 1998.

Dollot, Louis, **Siyasi Tarih**, (çev.: Oktay Akbal), İstanbul 1966.

- Düşünceleriyle Atatürk**, (Derleyen: Arı İnan, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1999.
- Earle, E. Mead, **Bağdat Demiryolu Savaşı**, (Türkçesi: Kasım Yargıcı), İstanbul 1972.
- Esmer, Ahmet Şükrü, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1944.
- Eyicil, Ahmet, **Siyasi Tarih (1789-1939)**, Ankara 2005.
- Gönlübol, Mehmet, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, Ankara 1975.
- Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara 1989.
- _____, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara 1997.
- Gülboy, Burak, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, İstanbul 2004.
- Gündüz, Aslan, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar ile İlgili Temel Metinler**, İstanbul 1987.
- Günel, Kamil, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, İstanbul 1997.
- Gürün, Kâmuran, **Türk Sovyet İlişkileri 1920-1953**, Ankara 1991.
- İpek, Nedim, **Mübadele ve Samsun**, Ankara 2000.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1920-1973) I**, Ankara 1992.
- Karacan, Ali Naci, **Lozan**, İstanbul 1971.
- Karal, Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1953)**, İstanbul 1957.
- Kocabaş, Süleyman, **Tarihte Türkler ve Almanlar**, İstanbul 1988.
- Kocatürk, Utkan, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara 1973.
- _____, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara 1999.
- Konuralp, Nuri Aydın, **Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi**, İskenderun 1996.
- Kurat, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.
- _____, **Rusya Tarihi**, Ankara 1987.
- Kurtuluş, Ümit, **Batı Trakya'nın Dünü Bugünü**, Ankara 1979.
- Kürkçüer, Melih, **Siyasi Tarih (1789-1945)**, Ankara 1964.
- Kürkçüoğlu, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri**, Ankara 1978.

League of Nations, Question of the Frontier Between Turkey and Iraq (Report Submitted to the Council Resolution of September 1924) c. 400, 1925 VII.

Mango, Andrew, **Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu**, (Türkçesi: Füsun Duruker), İstanbul 2004.

Melek, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ankara 1986.

Melek, Kemal, **Doğu Sorunu ve Milli Mücadele'nin Dış Politikası**, İstanbul 1985.

Milletler Cemiyeti Misakı, Ankara 1957.

Morgenthau, H.J., **Uluslararası Politika II**, (çev.: Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Ankara 1970.

Oran, Baskın ve Diğerleri, **Türk Dış Politikası I Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, İstanbul 2002.

Öke, Mim Kemal, **Musul Meselesi Kronolojisi**, İstanbul 1987.

_____, **Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)**, İstanbul 2002.

Özgüldür, Yavuz, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**, Ankara 1993.

Öztoprak, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara 1989.

Özyüksel, Murat, **Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, İstanbul 1988.

Pazarıcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri I**, Ankara 1985.

Potyemkin, Vladimir ve Diğerleri, **Uluslararası İlişkiler Tarihi I**, İstanbul 1977.

_____, **Uluslararası İlişkiler Tarihi IV**, İstanbul 1980.

Renouvin, Pierre, **Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye (1914-1918)**, İstanbul 2004.

Saatçi, Suphi, **Irakta Türk Varlığı**, İstanbul 1996.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih (Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar)**, Ankara 1980.

_____, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e Kadar)**, Ankara 1994.

Selçuk, Hamdi, **Bütün Yerleriyle Hatay'ın O Günleri**, İstanbul 1972.

Shaw, Stanford J., Shaw, Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, İstanbul 1983.

Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Ankara 1995.

- Soyak, H. Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar II**, İstanbul 1973.
- Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I**, Ankara 1983.
- Sökmen, Tayfur, **Hatayın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara 1992.
- Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul 1989.
- Su, Mükerrerem K.-Mumcu Ahmet, **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, İstanbul 1993.
- Şahin, Enis, **Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)**, Ankara 2002.
- Şahin, M. Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul 1996.
- Şimşir, N.Bilal, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara 2004.
- _____, **Bizim Diplomatlar**, Ankara 1996.
- Tekin, Mehmet, **Hatay Tarihi**, Antakya 1993.
- Turan, Şerafettin, **Kendine Özgü Bir Yaşam Kişilik Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara 2004.
- _____, **Türk Devrim Tarihi I (İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe)**, Ankara 1991.
- _____, **Türk Devrim Tarihi II**, Ankara 1992.
- Türkgeldi, Ali Fuad, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi**, Ankara 1948.
- Türkmen, Zekeriya, **Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)**, Ankara 2003.
- Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih**, Ankara 2000.
- Umar, Ömer Osman, **Türkiye Suriye İlişkileri (1918-1940)**, Elazığ 2003.
- Üçok, Coşkun, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara 1975.
- Ülman, A. Haluk, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Ankara 1972.
- Ünal, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, Ankara 1977.
- Yerasimos, Stefanos, **Türk-Sovyet İlişkileri (Ekim Devrimi'nden Millî Mücadele'ye)**, İstanbul 1977.
- Yılmaz, Veli, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1998.

_____, **Birinci Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar**, İstanbul 1993.

Zürcher, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (çev.: Yasemin Saner Gönen), İstanbul 1995.

4 - MAKALELER

Akçora, Ergünöz, "*Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri*", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hızl.: Berna Türkddoğan), Ankara 2000, s. 327-353.

Akgün, Seçil, "*Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadele Sorunu*", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (21-23 Mayıs 1986)**, Ankara 1986, s. 241-276.

"*Akvam Cemiyetine Ne Suretle Dahil Oluyoruz?*", **Son Posta Gazetesi**, 11 Temmuz 1932.

Alantar, Ö. Zeynep, "*Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi*", **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Derleyen: Faruk Sönmezoğlu) İstanbul 1994, s. 49-77.

Altuğ, Yılmaz, "*Atatürk'ün Dış Politikası*", **Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı**, (10-11 Kasım 1980), İstanbul 1980, s. 1-12.

Arı, Kemal, "*1923 Türk-Rum Zorunlu Mübadelesi ve Türkiye'ye Etkileri*", **Türkiye Cumhuriyeti'ni İlgilendiren Genel Konular ile XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlar'daki Askeri, Siyasi, İktisadi ve Toplumsal İlişkileri (22-24 Ekim 2003-İstanbul), Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 2005, s. 591-612.

Armaoğlu, Fahir, "*Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri*", **Atatürk'ün Ölümünün 50.Yılı Sempozyumu**, (31 Ekim-1 Kasım 1988), Ankara 1988, s. 163-187.

_____, "*Lozan Konferansı ve Musul Sorunu*", **Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikası'nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu (28 Ocak 1977)**, Ankara 1998, s. 109-154.

Asar, Burhan, "*Cemiyeti Akvam ve Türkiye*", **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 09 Temmuz 1932.

Aydın, Mesut, "*Türk Basınında Haliç Konferansı (19 Mayıs-5 Haziran 1924)*" **Uluslararası İkinci Ortadoğu Semineri-Dünden Bugüne Irak**, (Elazığ 27-29 Mayıs 2004), (Baskıda), s. 1-24.

- Barlas, Dilek, “*İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Türkiye’nin Balkanlar ve Avrupa’daki İşbirliği Arayışları*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1996, s. 262-266.
- Bayülken, Ü. Haluk, “*Atatürk İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi*”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 29-72.
- Budak, Mustafa, “*Ankara İtilâfnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar*”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 243-271.
- Ekrem, Mehmet Ali, “*Atatürk Dış Siyaset İlkelerinin Romen Kaynaklarındaki Etkileri*” **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 73-78.
- Erim, Nihat, “*Milletlerarası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi II/1**, Ankara 1944, s. 62-72.
- Esmer, Ahmet Şükrü, “*Milletler Meclisinde Türkiye*”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.
- Gök, Dursun, “*1924 Basınında Musul Meselesi*”, **Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikası’nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu (28 Ocak 1977)**, Ankara 1998, s. 57-71.
- Gönlübol, Mehmet, “*Atatürk ve Dış Politika*”, **AAMD VIII/24**, Ankara 1993, s. 439-442.
- Gönlübol, Mehmet-Kürkçüoğlu, Ömer “*Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış*”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 3-27.
- İhsan, Ahmet, “*Dünya Parlamentolarında Sulh ve Müsalemeye Çalışan Gruplar ve TBMM’nin Bu Beynelmilel Çalışmaya İştiraki*”, **Serveti Fünûn Dergisi**, 71/7, I, (02 Haziran 1932), İstanbul 1932., s. 2-5.
- Özgüldür, Yavuz, “*Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı’na Girişi Goeben ve Breslau Olayı*”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi Yıl: 2, S. 4 (Ağustos 2004)**, Ankara 2004, s. 107-121.
- Özkaya, Yücel, “*(1914-1918) Yılları Arasında Birinci Dünya Savaşı*”, **Millî Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2002, s. 1-21.
- _____, “*1919’un Siyasi Olayları*”, **Millî Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2002, s. 23-32.
- _____, “*Mustafa Kemal Paşa Anadolu’da*”, **Millî Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2002, s. 135-170.

- _____, “Güney, Güney-Doğu’da Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasi Olaylar”, **Millî Mücadele Tarihi -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2002, s. 273-288.
- Öztürk, O. Metin, “İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde (1919-1939) Stratejik Açıdan Türkiye”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1996, s. 329-338.
- Sarıнай, Yusuf, “Atatürk’ün Hatay Politikası I (1936-1938)”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 355-417.
- _____, “Atatürk’ün Hatay Politikası II (1938-1939)”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 419-470.
- Soysal, İsmail, “Atatürk’ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri”, **AAMD II**, (Kasım 1985), Ankara 1985, s.111-119.
- _____, “Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi”, **Belleten XLV/1-177**, (Ocak 1981), Ankara 1981, s. 95-155.
- _____, “Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1921-1984)”, **Belleten XLVII/188**, (Ekim 1983), s. 959-1044.
- Umar, Ömer Osman, “Hatay Meselesi ve Atatürk”, **Askeri Tarih Bülteni Yıl: 25, S. 48, (Şubat 2000)**, Ankara 2000, s. 71-87.
- Yalçın, Semih, “Misak-ı Millî ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi”, **Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikası’nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu (28 Ocak 1977)**, Ankara 1998, s. 155-173.
- Yavuz, Bige, “1921 tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşaması”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, (hzl.: Berna Türkdoğan), Ankara 2000, s. 205-241.
- Yılmaz, Türel, “Türkiye Yunanistan Arasındaki Mübadele Sorunu ve Batı Trakya Türklerinin Azınlık Haklarını Koruyan Antlaşmalar (Lozan Barış Antlaşması ve Sonrası)”, **Askeri Tarih Bülteni Yıl: 24, S. 46, (Şubat 1999)**, Ankara 1999, s. 17-28.
- Zaif, Oktay, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Dönemde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar (1923-1939)”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1998, s. 381-391.

5 - SÜRELİ YAYINLAR

a- Gazete Haberleri

- “Cemiyeti Akvama Davetimiz.”, **Akşam Gazetesi**, 06 Temmuz 1932.
- “Amerika Teklifleri ve Türk Nokta-i Nazarı.”, **Akşam Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Türk-Rus Dostluğu Daimidir.” **Akşam Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.
- “Heyeti Murahhasamız Gitti.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Kasım 1930.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansı ve Türkiye”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Kasım 1930.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansında.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Kasım 1930.
- “Teslihat Mütarekesine Biz de Davet Edildik.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Eylül 1931.
- “Bern Sefirimize Talimat Verildi.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Eylül 1931.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansı Dün Açıldı.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 03 Şubat 1932.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansı Açılırken.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 04 Şubat 1932.
- “Cenevre’de Fikrimizi Söyledik.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Şubat 1932.
- “Tahdid-i Teslihat ve Türkiye.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 14 Nisan 1932.
- “Fransız Projesi.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Nisan 1932.
- “Bizim İçin Bir Teklif Yapılacak.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Nisan 1932.
- “Cemiyeti Akvama Davet Ediliyoruz.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Haziran 1932.
- “Cemiyeti Akvama Giriyoruz.” **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Haziran 1932.
- “Cemiyeti Akvama Davet Edileceğiz.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 03 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvam Meclisi Dün Toplandı.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.
- “Hariciye Vekilinin Beyanatu.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Temmuz 1932.
- “Bugün Merasimle Cemiyeti Akvama Giriyoruz.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Cenevre’de Mühim Bir Hadise.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvama Girdik.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Temmuz 1932.
- “Terk-i Teslihat Konferansında.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

- “Bizim Tezimiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 17 Şubat 1932.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansında.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 15 Nisan 1932.
- “Tahdid-i Teslihatta.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 24 Haziran 1932.
- “Türkiye’nin Akvam Cemiyetine Girmesi Teklif Edilecek.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 26 Haziran 1932.
- “Cemiyeti Akvama Girmemize Dair.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 28 Haziran 1932.
- “Akvam Cemiyetinde.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 04 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvama Davetimiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 06 Temmuz 1932.
- “Akvam Cemiyetine Çağırıldık.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.
- “Akvam Cemiyeti Büyük Meclisinde.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansında.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 09 Temmuz 1932.
- “Tahdid-i Teslihat Konferansında.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 11 Temmuz 1932.
- “Akvam Cemiyetine Cevabımız.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 11 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetinde.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 15 Temmuz 1932.
- “Terk-i Teslihatta.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girmemiz ve Rusya ile Münasebetimiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Aza Olduk.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 19 Temmuz 1932.
- “Tahdidi Teslihat Konferansında.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girişimiz Vesilesiyle.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girişimiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 21 Temmuz 1932.
- “Terki Teslihat Konferansında.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 22 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girişimiz Hasebiyle.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 22 Temmuz 1932.

- “Milletler Cemiyetine Girmemiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 23 Temmuz 1932.
- “Terki Teslihat Konferansında.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girişimiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 25 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girmemiz ve Bulgarlar.” **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 27 Temmuz 1932.
- “Milletler Cemiyetine Girişimiz.”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 28 Temmuz 1932.
- “Hariciye Vekili Dünya Sulhu Yolunda.”, **Hürriyet Gazetesi**, 6 Kasım 1930.
- “Teslihat Mütarekesi İçin Yapılacak Müzakerata Davet Edildik.”, **Milliyet Gazetesi**, 21 Eylül 1931.
- “Teslihat Mütarekesi.”, **Milliyet Gazetesi**, 29 Eylül 1931.
- “Cemiyeti Akvama Duhulümüz İçin.”, **Milliyet Gazetesi**, 28 Haziran 1932.
- Türkiye’nin Cemiyeti Akvama Girmesini 40 Devlet Teklif Edecek.”, **Milliyet Gazetesi**, 29 Haziran 1932.
- “Türkiye’nin Cemiyeti Akvama Girmesi İçin.”, **Milliyet Gazetesi**, 03 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvama Davet Edildik.”, **Milliyet Gazetesi**, 07 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvama Cevabımız.”, **Milliyet Gazetesi**, 08 Temmuz 1932.
- “Hariciye Vekilinin Mecliste Beyanâtı.”, **Milliyet Gazetesi**, 10 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvam Murahhaslarına Gönderilen Telgraflar.”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Temmuz 1932.
- “Türkiye’nin İştiraki Bir Emri Tabii idi.”, **Milliyet Gazetesi**, 12 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvamda Türk Murahhasları.”, **Milliyet Gazetesi**, 15 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvam Meclisi ve Türkiye.”, **Milliyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Fransa’nın Tebrikleri.”, **Milliyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1932.
- “Türkiye Cemiyeti Akvamda.”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Temmuz 1932.
- “Cemiyeti Akvama Girişimizin Rus Dostluğuna Hiçbir Tesiri Yoktur.”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Temmuz 1932.
- “Yunan Hariciye Nazırı Türkiye’yi Akvam Cemiyetine Davet Ediyor.”, **Son Posta Gazetesi**, 02 Temmuz 1932.

“Bugün Akvam Cemiyetine Resmen Çağırılacağız.”, **Son Posta Gazetesi** , 06 Temmuz 1932.

“Türkiye En Mühim Sulh ve Müsalemet Unsurudur.”, **Son Posta Gazetesi** , 07 Temmuz 1932.

“Akvam Cemiyetine Girerken.”, **Son Posta Gazetesi** , 08 Temmuz 1932.

“Akvam Cemiyetine Cevabımız.”, **Son Posta Gazetesi** , 10 Temmuz 1932.

“Akvam Cemiyetinde Türkiye.”, **Son Posta Gazetesi** , 13 Temmuz 1932.

“Akvam Cemiyetinde Türk Heyeti.”, **Son Posta Gazetesi** , 15 Temmuz 1932.

“Fransız Meclisinde.”, **Son Posta Gazetesi** , 17 Temmuz 1932.

“Tahdidi Teslihat İtilafa Doğru Gidiyor.”, **Son Posta Gazetesi** , 18 Temmuz 1932.

“Dün Cemiyete Müttefikan Kabul Edildik.”, **Son Posta Gazetesi** , 19 Temmuz 1932.

“Türk ve Sovyet Rusya.”, **Son Posta Gazetesi** , 20 Temmuz 1932.

“Sovyet Rusya’nın Son Sözü.”, **Son Posta Gazetesi** , 22 Temmuz 1932.

“Sarahat Talep Ettik.”, **Son Posta Gazetesi** , 24 Temmuz 1932.

“Henderson’un Beyanı.”, **Son Posta Gazetesi** , 26 Temmuz 1932.

“Hariciye Vekilimizin Beyanatı.”, **Vakit Gazetesi**, 07 Aralık 1930.

“Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girmesi.”, **Vakit Gazetesi**, 24 Temmuz 1932.

“Türkiye Cemiyeti Akvama Giriyor Mu?”, **Yeni Asır Gazetesi**, 21 Nisan 1932.

b. Dergiler

Ayın Tarihi, S. 36 (Kasım 1936); S. 38 (Ocak 1937)

Ülkü Halkevleri Dergisi VIII/47

TBMM Tutanak Dergisi II, (7 Kasım 1932)

DİZİN

Abdurrahman Melek	64	Bourgeios	19
Abdülhalat (AKŞİN)	27	Brest-Litovsk	12, 13, 15
Adana	39	Brezilya	19, 23, 29, 129
Afganistan	7, 29, 36	Briand-Kellog	31, 67
Albay House	17, 19	Brüksel	45, 46
Albay Şükrü Kanatlı	64	Bukovina	21
Almanya	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 21, 36, 78, 81, 83, 84, 87	Bulgaristan	5, 10, 12, 13, 20, 21, 36, 78, 82, 83, 89, 99, 102
Alsace ve Lorraine	3, 20	Büyük Çekmece	39
Amerika	17, 18, 19, 29, 32, 33, 34, 82, 93, 95, 119	Capinvi	6
Ankara	12, 18, 38, 112, 115	Cemal Hüsnü (TARAY) Bey	28, 29, 32, 35, 76, 92, 95
Antakya	57	Cenevre	23, 25, 28, 30, 31, 33, 45, 46, 47, 89, 90, 95, 100, 102, 119, 120, 131
Antep	39, 57	Cevat (ÇOBANLI)	28
Ardahan	12, 39	Courlande	12
Arjantin	29, 32	Çanakkale	9, 77
Artvin	27, 39	Çekoslovakya	14, 20, 21, 32, 37, 78, 83, 84
Asım (US)	27	Çin	7, 8, 19, 36
Asquith	16	Çukurova	57
Asya	8, 80, 101	Damat Ferit	37
Atatürk	24, 27, 36, 38, 39, 48, 49, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 71, 72, 73, 74, 75, 80, 81, 97, 102, 105, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118	Danimarka	2, 20, 78, 83
Avrupa ...	1, 2, 3, 5, 7, 8, 16, 24, 48, 76, 80, 90, 91, 94, 96, 101, 102, 117	Dantzig	20
Avustralya	32, 78, 80, 83, 87	De Wirsén	45
Avusturya	1, 2, 4, 20, 21, 36, 83, 89, 90	Dedeğaç	21
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu	3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	Diamandy	19
Aynaroz Manastırı	54	Dmowski	19
Bağdat	3, 10, 13, 46, 57, 60, 113, 114	Dobruca	21
Balkanlar	4, 5, 48, 50, 116, 117	Doğu Anadolu	12
Batalha Reis	19	Dört Yol	57
Batum	12	Dupre	32
Belçika.	8, 15, 19, 20, 23, 32, 37, 45, 84	Ebert	15
Belen	57	Ekvator	29
Belgrad	8	Enver Paşa	9, 10
Berlin	15, 16	Epitacio Pessaa	19
Bismarck	2, 3, 4, 5, 6, 8	Eric Drummond	23, 83, 99
Bosna-Hersek	7	Ermeni	14
		Ermenistan	37, 39
		Estonya	12, 78, 83
		Eupen	20
		Fahri (BELEN)	27
		Fas	39
		Ferdinand Larnaude	19

- Fethi Okyar Bey44
 Filistin 13, 39, 41, 80
 Finlandiya..... 12, 78, 83
 François Ferdinand.....7
 Fransa 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 15, 17, 18,
 19, 20, 32, 34, 37, 58, 59, 60, 62,
 63, 78, 80, 83, 84, 88, 90, 96, 97,
 99, 121
 Friedtjof Nansen..... 50
 Galiya21
 Gelibolu.....80
 General Laidoner.....47, 107
 Georges Clemenceau..... 19
 Grey.....16
 Grigoryus54
 Gümülçine21
 Güney Afrika..... 19, 32
 Hatay58, 64
 Henderson 30, 36
 Henry Franklin Bouillon 57
 Hırvat 14, 37
 Hırvatistan21
 Hicaz 37, 39
 Hitler 11
 Hoover.....32, 33
 Hymans 78, 79, 80, 83, 92, 94
 İğdir.....39
 II. Wilhelm5, 6
 III. Friedrich5
 Irak .. 13, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 90,
 112, 115
 İmparator Kari..... 14
 İngiltere .1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 18, 32, 34,
 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 73, 78,
 81, 83, 84, 87, 90
 İran7, 39, 78, 81, 83, 89
 İskenderun...39, 56, 57, 58, 60, 61, 62,
 113
 İsmet (İNÖNÜ)48, 62, 100,107
 İspanya ..23, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 87,
 102, 129
 İstanbul.... 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 14,
 15, 17, 20, 23, 24, 25, 27, 28, 34,
 39, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 52,
 53, 54, 57, 58, 64, 67, 72, 73, 75,
 93, 97, 98, 111, 112, 113, 114, 115,
 116
 İsveç32, 45, 78, 83
 İsviçre 15, 78, 83
 İtalya ... 2, 5, 10, 11, 15, 18, 19, 21, 34,
 36, 37, 78, 80, 83, 84, 88, 90, 101
 İzmir..... 39, 41
 Jan Christian Smuts 19
 Japonya 8, 18, 19, 32, 37, 78, 83, 89
 Karadeniz..... 10, 39
 Kars..... 12, 39
 Kellog 33
 Kıbrıs 39
 Kıyıköy 39
 Konstantin..... 55
 Kont Paul Teleki 45
 Kostarika..... 29
 Kramar 19
 La Haye..... 16, 55, 105
 Latin Amerika..... 16
 Polonya 30, 32, 78, 82, 83, 89, 103
 Lenin 11
 Leon Bourgeois..... 19
 Libya 39
 Liman Von Sanders 10
 Litvanya 12, 83
 Lloyd George..... 19
 Londra..... 15, 16, 19, 46
 Lord London 102
 Louis Paul Boncour 80
 Lüksemburg 15
 Macaristan... 20, 21, 22, 36, 45, 78, 83,
 89, 101
 Madariaga 78
 Mahmut (SOYDAN) 27
 Makino..... 19
 Maraş 57
 Mardin..... 39
 Marmara..... 9, 39
 Marne..... 9
 Max de Bade 15
 Mısır..... 29, 39
 Mihalakopulos 99
 Mondros..... 14, 37, 42, 57, 111
 Moresnet 20
 Mudanya 14, 115
 Mussolini 11
 Musul 13, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
 49, 72, 114, 115, 116, 117, 118
 Münich..... 15
 Napolyon..... 1, 2

Necmettin Sadık (SADAK)..27, 92, 94	St. Petersburg..... 16
Neuilly.....20, 21, 23, 106	Sturmitsa..... 21
Nicolae Titulesco29	Sudan 39
Nuri (BERKÖZ).....27	Suphi Ziya Bey 27
Odesa.....10	Şükrü Kaya Bey..... 92
Ortadoğu.....7, 58	Talat Paşa..... 13
Osmaniye39	Tayfur Sökmen 64
Osmanlı Devleti (İmparatorluğu)..4, 9, 10, 12, 13, 14, 20, 26, 37, 39, 40, 41, 50, 106, 111, 114, 116	Tevfik (BIYIKLIOĞLU)..... 27
Pan-Cermen.....4, 6	Tevfik Rüştü (ARAS)... 24, 27, 28, 29, 31, 33, 36, 43, 46, 48, 54, 59, 67, 68, 83, 92, 93, 98, 99
Paris..14, 15, 16, 18, 28, 59, 84, 97, 98	Tibet..... 7
Patrik Meletios54	Tirol 21
Paul Hymans19	Torino 2
Paulis45	Trakya .21, 38, 50, 51, 53, 54, 90, 113, 118
Phillimore.....19	Transilvanya 14, 21
Piyemonte.....2	Trianon..... 20, 21, 23, 106
Politis35	Trieste 21
Polonya..... 12, 19, 20, 37, 84, 89	Trotsky..... 11
Portekiz 19, 32, 83, 89	Tsaribrod..... 21
Poznan.....20	Tunus 39
Presburg21	Türkiye 7, 9, 12, 14, 15, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121
Princip7	Ukrayna..... 12
Prusya..... 1, 2, 20	Urfa..... 39, 57
Reichstag.....15	Vahdettin..... 37
Ren Nehri15	Vasilios Yeorgiadis..... 55
Rethondes.....15	Venizelos 19, 100
Romanya21, 32, 37, 78	Versailles 20, 23, 106
Rusya... 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 36, 39, 77, 90, 97, 98, 102, 120	Vesnie 19
Saar.....20	Villa Gusti..... 15
Saint-Germain20, 21, 23, 106	Viskont Chida 19
Saraybosna7	Vittorio Orlando..... 19
Sarıkamış.....39	Vittorio Scialoja..... 19
Sedan Savaşı3	Viyana..... 16
Sevres20, 23, 38, 106	Von Wagenheim 10
Sırbistan7, 19	Washington 17
Sırp7, 13, 14, 37	Wellington Koo 19
Silivri.....39	William H. Taft..... 16
Sir Cecil Hurst.....19	
Sir Percy Cox44	
Sivas.....27	
Sivastopol.....10	
Sloven.....37	
Smuts.....19	
Souchon.....9, 10	
Sovyet Rusya.....12, 98	
Sovyetler 12, 29, 76, 93, 97, 98	

Woodrow Wilson	16, 17, 105	Yunanistan..	13, 19, 21, 23, 32, 35, 37, 39, 49, 50, 51, 54, 77, 78, 79, 83, 86, 90, 91, 99, 101, 118
Yerasimos.....	12, 115	Yusuf Kemal (TENGİRŞEK).....	57
Yugoslavya.....	21, 30, 32, 83		

EKLER

EK-1

MİLLETLER CEMİYETİ MİSAKI

Madde 1:

a) İşbu yasayı imzalamış olup adlan yasaya ilişik ekte yazılı olan devletler ile, gene ekte adları yazılı bulunduğu üzere, yasanın yürürlüğe konulması gününden başlayarak iki ay içinde sekreterliğe sunulacak ve sekreterlik tarafından Cemiyet üyelerine bildirilecek olan bir açıklama ile, hiç bir çekince ileri sürmeksizin, yasaya katılmış bulunan devletler, Cemiyetin kurucu üyeleridir.

b) Kendisini serbestçe yönetmekte olan ve ekte adı geçmeyen herhangi bir devlet, dominyon ya da sömürge, uluslararası yükümlerini içtenlikle yerine getirmek bakımından iyi niyetinin somut güvencesini vermesi ve kara, deniz ve hava kuvvetleri ve silahları konusunda Cemiyet tarafından konulan düzenlemeyi kabul etmesi koşulu altında, genel kurulun üçte iki çoğunluğu karan ile üye olabilir.

c) Cemiyet'in her hangi bir üyesi iki yıl öncesinden haber vererek ondan ayrılabilir. Yeter ki, o anda, bu yasadan doğanlar da kapsam içine girmek üzere, tüm uluslararası yükümlerini yerine getirmiş olsun.

Madde 2:

Cemiyetin işbu yasada belirlenen çalışmaları, bir sürekli sekreterliğin yardımı ile, bir Genel Kurul ve bir Konsey tarafından yürütülür.

Madde 3:

a) Genel kurul Cemiyet üyelerinin temsilcilerinden oluşur.

b) Genel kurul belirli zamanlarda ve durumun gerektirdiği herhangi bir zamanda Cemiyetin merkezinde ya da kararlaştırılacak başka bir yerde toplanır.

c) Genel kurul Cemiyetin çalışma alanına giren ya da dünya barışını etkileyen her soruna bakar.

ç) Cemiyetin her bir üyesi genel kurulda üçten fazla temsilci bulunduramaz ve yalnız bir oya sahiptir.

Madde 4:

a) Konsey başlıca Müttefik ve onların ortağı temsilcileri ile Cemiyetin öteki üyelerinden dördünün temsilcilerinden oluşur. Cemiyetin bu dört üyesi genel kurulca serbestçe ve onun saptayacağı zamanlarda seçilir. Genel Kurul tarafından yapılacak ilk seçime değin, Belçika, Brezilya, İspanya ve Yunanistan temsilcileri konseyin üyeleridir.

b) Konsey, Genel Kurulda çoğunluğun onamı ile, bundan böyle konseyde sürekli olarak temsil edilmek üzere, başka Cemiyet üyeleri seçebilir. Konsey, gene Genel Kurulun onamı ile, konseyde temsil edilmek üzere, Genel Kurul tarafından seçilecek Cemiyet üyelerinin sayılarını artırabilir.

c) Konsey durumun gerektirdiği zamanlarda ve hiç değilse yılda bir kez, Cemiyet merkezinde ya da saptanacak başka bir yerde toplanır.

ç) Konsey, Cemiyetin çalışmaları alanına giren ya da dünya barışını etkileyen her soruna bakar.

d) Konseyde temsil edilmeyen herhangi bir Cemiyet üyesi, kendisini özellikle ilgilendiren bir sorun Konseyde görüşüldüğü zaman, orada hazır bulunmak üzere bir temsilci göndermeğe çağrılır.

e) Konseyde temsil edilen her Cemiyet üyesinin yalnızca bir oyu ve bir temsilcisi vardır.

Madde 5:

a) İşbu yasa ya da işbu antlaşma hükümlerinin belirgin olarak tersini öngördüğü durumlar dışında, genel kurulun ya da Konseyin kararları toplantıda temsil edilen üyelerin oybirliği ile verilir.

b) Belirli konular üzerinde soruşturma yapmakla görevlendirilmiş komisyonların atanması da kapsam içine girmek üzere, Genel Kurul ya da Konsey toplantılarında ortaya çıkan yöntem işlerine ilişkin tüm sorunlar Genel Kurul ya da Konsey tarafından çözülür ve karar toplantıda temsil edilen Cemiyet üyelerinin çoğunluğu ile alınır.

c) Genel Kurulun ve konseyin ilk toplantıları Amerika Birleşik Devletleri Başkanının çağrısı üzerine yapılacaktır.

Madde 6:

a) Sürekli sekreterlik Cemiyetin merkezinde kurulmuş olup bir Genel Sekreter ile yeterince sekreter ve personelden oluşur.

b) İlk Genel Sekreter yasanın ekinde gösterilmiştir. Ondan sonra, Genel Sekreter, Genel Kurulda oy çoğunluğunun onamı koşulu ile Konseyce atanacaktır.

c) Sekreterler ve sekreterlik personeli, konseyin onamı koşulu ile, genel sekreter tarafından atanır.

ç) Cemiyetin genel sekreterleri hukukça Genel Kurul ve Konseyin de genel sekreteridir.

d) Cemiyetin giderleri, Genel Kurulun kararlaştıracağı orana göre, Cemiyet üyelerince karşılanacaktır.

Madde 7:

a) Cemiyet'in merkezi Cenevre'de kurulmuştur.

b) Konsey bu merkezin başka bir yerde kurulmasına her zaman karar verebilir.

c) Sekreterlik de kapsam içine girmek üzere, Cemiyetin tüm kadroları ve onlara bağlı hizmetler erkek ve kadınlara eşit olarak açıktır.

ç) Cemiyet üyelerinin temsilcileri ve ajanları, görevleri sırasında diplomasi ayrıcalık ve bağışıklıklarından yararlanırlar.

d) Cemiyet hizmetleri ve onun toplantıları için kullanılan yapılar ve arsalar dokunulamaz.

Madde 8:

a) Cemiyetin üyeleri, barışın korunması bakımından, ulusal silahlanmanın ulusal güvenlik ve bir toplu hareket için uluslararası yükümlerin yerine getirilmesiyle bağdaşan en aşağı düzeye indirilmesi gerektiğini kabul eder.

b) Konsey, her devletin coğrafya durumunu ve özel koşullarını göz önünde

tutarak, bu indirimle ilgili planları, çeşitli hükümetlerin inceleme ve kararlarına sunmak üzere, hazırlar.

c) Bu planlar, hiç değilse her on yılda bir, yeniden gözden geçirilecek ve gerekiyorsa değişiklik konusu olacaktır.

ç) Çeşitli hükümetlerin kabulünden sonra, böylece saptanan silahlanma sınırları, Konseyin izni alınmadıkça, aşılmayacaktır.

d) Savaş gereçleri ve cephanesinin özel girişimciler eliyle yapımının haklı itirazları doğurduğunu gören Cemiyet üyeleri, Konseyi kendi güvenliklerine yeterli savaş gereç ve cephanesi yapamayan Cemiyet üyelerinin gereksinimlerini göz önünde tutarak, bu yapımın kötü sonuçlarına karşı gerekli önlemleri almakla görevlendirir.

e) Cemiyet üyeleri silahlanmalarının düzeyi ile kara, deniz ve hava kuvvetleri programları ve savaş için kullanılmaya elverişli sanayilerine ilişkin tüm bilgileri en açık biçimde ve bütünüyle birbirine vermeye yükümlenir.

Madde 9:

Yasanın birinci ve sekizinci maddeleri hükümleri ve, genel olarak kara, deniz ve hava kuvvetleri sorunları konusunda Konseye görüşünü bildirmek üzere, bir sürekli komisyon kurulacaktır.

Madde 10:

Cemiyet üyeleri, Cemiyetin tüm üyelerinin toprak bütünlüklerine ve bugünkü siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeği ve onları herhangi bir dış saldırıya karşı korumayı yükümlenir. Saldırı, saldırı tehdidi ya da tehlikesi durumlarında, Konsey bu yükümlüğün yerine getirilmesini sağlayacak çareleri düşünür.

Madde 11:

a) Cemiyet üyelerinden birini doğrudan doğruya etkilesin ya da etkilemesin, her savaş ya da savaş tehdidinin Cemiyetin tümünü ilgilendireceği ve Cemiyetin uluslararası barışı etkin biçimde korumaya yarayacak gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğu kesinlikle açıklanır. Böyle bir durumda, Cemiyet üyelerinden

herhangi birinin istemi üzerine, Genel Sekreter Konseyi gecikmeksizin toplantıya çağırır.

b) Bundan başka, Cemiyetin her üyesinin, uluslararası ilişkileri etkileyecek nitelikte olan ve dünya barışını ya da onun bağlı bulunduğu uluslararası iyi ilişkileri bozabilecek herhangi bir durum üzerine genel kurulun ya da Konseyin ilgisini dostça çekmek hakkına da sahip olduğu açıklanır.

Madde 12:

a) Cemiyetin tüm üyeleri, aralarındaki ilişkilerin kesilmesini doğurabilecek bir uyuşmazlık çıkınca, bunu ya hakem yöntemine ya yargısal bir çözüm biçimine bağlamak ya da konseyin incelemesine sunmak konusunda anlaşmışlardır. Hiç bir durumda, hakem kararından, yargısal karardan ya da konseyin raporundan sonra üç ay geçmeden savaşa başvurmamayı da kararlaştırmışlardır.

b) Bu madde ile öngörülen tüm durumlarda, karar akla uygun bir süre içinde verilmeli ve Konseyin raporu uyuşmazlık ona sunulduğu günden başlayarak altı ay içinde hazırlanmalıdır

Madde 13:

a) Cemiyet üyeleri, aralarında kendi görüşlerine göre bir hakem ya da yargısal çözüm yoluna gitmeği gerektiren bir uyuşmazlık çıkar ve bu uyuşmazlık diplomasi yolundan tatmin edici biçimde çözülemezse, sorunun tümünü bir hakemliğe ya da yargısal çözüme bağlamak konusunda anlaşmışlardır.

b) Genellikle hakem ya da yargısal çözüm yolundan çözüme kavuşturmağa olanaklı uyuşmazlıkların kapsamı içine, bir antlaşmanın yorumlanması, devletler hukukuna ilişkin herhangi bir sorun, kanıtlandığında uluslararası bir yükümlüğün bozulmasına neden olacak herhangi bir olayın gerçeğe uygunluğu ya da böyle bir bozulmanın gerektireceği zarar gideriminin niteliği ve niceliğine ilişkin uyuşmazlıkların girdiği açıklanır.

c) Uyuşmazlık Uluslararası Sürekli Adalet Divanına ya da tarafların gösterecekleri ya da aralarında daha önce yapılmış sözleşmelerle öngörülen herhangi bir yargısal makama ya da mahkemeye sunulacaktır.

ç) Cemiyet üyeleri verilen hükümleri iyi niyetle uygulamayı ve bunlara uyan Cemiyet üyelerine karşı savaşa başvurmamağı yükümlenir. Hükümün uygulanmaması durumunda, konsey bunun uygulanmasını sağlayacak önlemleri önerir.

Madde 14:

Konsey Uluslararası Sürekli Adalet Divanı kurulması için bir tasarı hazırlamak ve bunu Cemiyet üyelerine sunmakla görevlidir. Divan, tarafların kendisine sunacakları uluslararası nitelikte her türlü uyuşmazlıklara bakacaktır. Divan, bundan başka, Konsey ya da Genel Kurulca kendisine sunulacak her hangi bir uyuşmazlık ya da sorun üzerine, danışma niteliğinde görüşünü bildirecektir.

Madde 15:

a) Cemiyet üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesini doğurabilecek nitelikte bir uyuşmazlık çıktığı ve bu uyuşmazlık 13. maddede öngörülen hakem ya da yargısal çözüm yöntemine sunulmadığı zaman, uyuşmazlığın Konseye sunulmasında anlaşmışlardır. Bu amaçla, onlardan birinin, soruşturma ve eksiksiz bir inceleme yapılmak üzere, her türlü önlemleri alacak olan genel sekretere, bu uyuşmazlıktan haber vermesi yeterlidir.

b) Taraflar, davalarının yazılı açıklamasını, tüm gerçekleri, kanıtlarıyla birlikte, en kısa zamanda genel sekretere bildirmelidir. Konsey bunların hemen yayımlanmasını emredebilir.

c) Konsey uyuşmazlığın çözümünü sağlamağa çalışır. Eğer bunda başarılı olursa, uygun gördüğü ölçüde, gerçekleri, bu gerçeklerle ilgili bilgileri ve önerdiği çözümün ana çizgilerini gösteren bir açıklama yayımlar.

ç) Eğer uyuşmazlık çözülememişse, Konsey uyuşmazlığın özelliklerini ve sorun için en hak gözetici ve uygun görüp öğütlediği çözüm yollarını bildirmek üzere, oybirliği ya da çoğunlukla kabul ettiği bir raporu düzenleyip yayımlar.

d) Cemiyetin Konseyde temsil edilen her üyesi de uyuşmazlığa ilişkin gerçeklerin bir açıklamasını ve kendisinin vardığı sonuçları yayımlayabilir.

e) Konsey raporu oybirliği ile kabul edilmişse, bu oybirliğinin hesabında uyuşmazlığa taraf devletlerin temsilcilerinin oylan sayılmamak üzere, Cemiyet

üyeleri, raporun içerdiği sonuçlara uyan taraflardan hiç birine karşı savaşa girişmemeyi yükümlenir.

f) Konsey raporunu, uyuşmazlıkta taraf olan temsilciler dışındaki üyelerin tümüne kabul ettirmeği başaramamışsa, Cemiyet üyeleri, hakkın ve adaletin korunması için, gerekli gördükleri biçimde davranmak hakkını saklı tutarlar.

g) Eğer taraflardan biri, uyuşmazlığın devletler hukuku uyarınca kendisinin özel yetkisine bırakılan bir soruna ilişkin olduğunu ileri sürer ve Konsey de bunu kabul ederse, Konsey durumunu bir raporda hiçbir çözüm yolu ögütlemeksizin, belirtecektir.

ğ) İşbu maddede öngörülen durumlarda konsey uyuşmazlığı genel kurula götürebilir. Genel Kurul da taraflardan birinin istemi üzerine uyuşmazlığı ele alır. Bu istem uyuşmazlığın Konseye sunulmasından başlayarak on dört gün içinde yapılmış olmalıdır.

h) Genel Kurula sunulmuş olan her sorunda işbu maddenin ve 12.maddenin konseyin işlevine ve yetkilerine ilişkin hükümleri genel kurulun işlev ve yetkilerine de uygulanır. Genel Kurulca, her sorunda, tarafların temsilcileri dışarıda kalmak üzere, konseyde temsil edilmiş olan Cemiyet üyelerinin onamı ve Cemiyetin öbür üyelerinin çoğunluğu ile kabul edilmiş olan rapor, Konseyde, tarafların temsilcileri dışındaki üyelerin oybirliği ile kabul edilmiş olan bir rapor ile eşdeğerdedir.

Madde 16:

a) Eğer Cemiyet üyelerinden biri 12, 13 ya da 15. maddeler uyarınca üstlendiği yükümlere aykırı olarak savaşa başvurursa, Cemiyetin diğer tüm üyelerine karşı bir savaş eyleminde bulunmuş sayılır. Bu üyeler onunla ticaretsel ve parasal tüm ilişkilerini hemen kesmeği, kendi yurttaşlarının yasayı bozan devletin yurttaşları ile tüm ilişkilerini yasaklamağı ve o devlet yurttaşları ile, Cemiyet üyesinden olsun olmasın, başka herhangi bir devletin yurttaşları arasındaki ticaretsel, parasal ve kişisel tüm bağları kestirmeği yükümlenir.

b) Bu durumda, konsey çeşitli ilgili devletlere, Cemiyet yükümlülüklerine uyulmasını sağlayacak silahlı kuvvetlere Cemiyet üyelerinin her birinin katacağı kara, deniz ve hava birlikleri konusunda, ögütlemeye bulunmakla görevlidir.

c) Cemiyet üyeleri, bundan başka, işbu madde uyarınca alınacak ekonomik ve parasal önlemlerin uygulanmasında, bunlardan doğabilecek zarar ve sakıncaları en aşağı düzeye indirmek için birbirine karşılıklı yardımda bulunmağı kabul ederler. Bunun gibi, üye devletler yasayı bozan devletçe içlerinden birine yöneltilen herhangi bir özel önleme karşı koymak için birbirine karşılıklı yardımda bulunurlar. Üye devletler Cemiyet yükümlülüklerine uyulmasını sağlamak üzere, ortak harekete katılan her Cemiyet üyesinin silahlı kuvvetlerinin kendi ülkelerinden geçmesini kolaylaştıracak gerekli önlemleri alırlar.

ç) Yasadan doğan yükümlerden birinin bozulmasından suçlu olan her üye Cemiyetten çıkarılabilir. Buna, Konseyde temsil edilen öteki tüm üyelerin oyu ile karar verilir.

Madde 17:

a) Yalnız biri Cemiyet üyesi olan ya da hiç biri Cemiyet üyesi bulunmayan iki devlet arasında uyuşmazlık durumunda, Cemiyete yabancı devlet ya da devletler, uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak üzere, Konseyin uygun göreceğı koşullar çerçevesinde, Cemiyet üyelerinin üstlendiğı yükümlere uymağı çağırılırlar. Bu çağrı kabul edilirse, Konseyin gerekli göreceğı değişiklikler haklı kalmak üzere, 12 ile 16. maddeler hükümleri uygulanır.

b) Bu çağrı yapılır yapılmaz konsey uyuşmazlığın koşulları üzerinde bir soruşturma açar ve böyle bir özel durumda uygulanmasını en iyi ve en etkin gördüğü önlemleri önerir.

c) Çağırılan devlet, uyuşmazlığın çözümü konusunda Cemiyet üyelerine düşen yükümleri kabul etmeyerek üye devletlerden birine karşı savaşa girişirse, o devlete 16. madde hükümleri uygulanır.

ç) Çağrılan iki taraf da uyuşmazlığın çözümü konusunda Cemiyet üyelerine düşen yükümleri kabul etmezse konsey, savaş durumunu önleyecek ve uyuşmazlığa bir çözüm getirecek nitelikteki tüm önlemleri alabilir ve önerileri yapabilir.

Madde 18:

Cemiyet üyesinden birinin bundan böyle yapacağı herhangi bir antlaşma ya da uluslararası yüküm sekreterlik tarafından hemen kütüğe yazılacak ve bu en kısa

sürede yayımlanacaktır. Bu antlaşmalar ya da uluslararası yükümlerin hiç biri kütüğe yazılmadan önce bağlayıcı güce sahip olmayacaktır.

Madde 19:

Genel kurul zaman zaman Cemiyet üyelerini, uygulanamaz bir duruma gelmiş olan antlaşmaların ve sürdürülmesi dünya barışını tehlikeye sokabilecek olan uluslararası durumların yeniden incelenmesine çağırabilir.

Madde 20:

a) Cemiyet üyeleri, her biri kendini ilgilendirdiği ölçüde, işbu yasanın, aralarında yapılmış olup yasa hükümleriyle bağdaştırılması olanaklı bulunmayan yükümlülük ya da anlaşmaları ortadan kaldırdığını kabul ve gelecekte buna benzer yükümlülük ve anlaşmalar yapmamağı yükümlenirler.

b) Üye devletlerden biri, Cemiyete girmeden önce, yasa hükümleriyle bağdaşmayan yükümler üstlenmişse, bu yükümlerden kurtulmak için gerekli önlemleri hemen almak zorundadır.

Madde 21:

İşbu yasanın hiç bir hükmü, barışın sürdürülmesini sağlayan hakemlik antlaşmaları ve Monroe Doktrini gibi bölgesel anlaşmalara aykırı düşmez.

Madde 22:

a) Aşağıdaki ilkeler savaştan sonra, eskiden kendilerini yöneten devletlerin egemenliklerine bağlı olmaktan çıkmış ve çağdaş dünyanın özellikle zor koşulları içinde henüz kendi kendilerini yönetemeyen halkların bulunduğu sömürgelere ve ülkelere uygulanır. Bu halkların genlik ve gelişmelerinin sağlanması kutsal bir uygarlık ödevidir ve bu ödevin yerine getirilmesi için işbu yasaya güvenceler konulmuştur.

b) Bu ilkenin işlerliğini gerçekleştirmek için en iyi yöntem, söz konusu halkların korumanlığını, kaynakları, deneyleri ya da coğrafya durumları bakımından bu sorumluluğu üstlenmeğe en elverişli bulunan ve onu kabul eden ilerlemiş uluslara vermektir. Bunlar, bu korumanlığı, mandater olarak ve Cemiyet adına yapacaklardır.

c) Mandanın niteliğinin, halkın gelişme düzeyine, ülkenin coğrafya durumuna onun ekonomik koşullarına ve benzeri öbür tüm koşullara göre değişiklikler göstermesi gerekir.

ç) Eskiden Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunmuş olan kimi topluluklar, öyle bir gelişme düzeyine ulaşmışlardır ki bunların, kendi kendilerini yönetmeğe yetenekli olacakları zamana değin, bir manda yöneticisinin öğütleri ve yardımıyla yönetilmesi koşulu altında, varlıkları, geçici olarak, bağımsız uluslar gibi tanınabilir. Manda yöneticisinin seçilmesinde, her şeyden önce, bu toplulukların dilekleri göz önünde tutmalıdır.

d) Öteki halkların gelişme düzeyleri, özellikle Orta Afrika halklarınıninki manda yöneticisinin, buralarda köle ticareti, silah ve alkol alım satımı gibi kötü davranışları yasaklayan, yalnızca kamu düzeninin ve sağtörenin sürdürülmesinin gerektirdiği sınırlamalarla, vicdan ve din özgürlüğünü güvence altına alan ve tahkimat yapmaya, ve kara ve deniz üsleri kurulmasını, yerli halkı, ülkenin iç güvenliği ve savunulmasına yararlı olandan fazla, askeri eğitime bağlı tutmayı yasaklayan ve bundan başka Cemiyetin öteki üyelerine alışveriş ve ticaret konularında eşitlik sağlayan koşullar çerçevesinde, ülkenin yönetimini üstlenmesini gerektirmektedir.

e) Sonuncu olarak, bir de Afrika'nın güneybatısı ve kimi güney Pasifik Adaları gibi ülkeler vardır ki, halklarının seyrekliği, yüzölçümlerinin darlığı, uygarlık merkezlerinden uzaklığı, manda yöneticisinin ülkesine bitişikliği ya da başkaca koşullar nedeniyle, yerli halk yararına yukarıda sözü geçen güvenceler saklı kalmak üzere, ancak manda yöneticisinin ülkesinin bir bölümü imiş gibi, onun yasaları ile en iyi biçimde yönetilebilirler.

f) Tüm durumlarda, manda yöneticisi, yönetimini üstlendiği ülke konusunda konseye yıllık bir rapor yollayacaktır. Manda yöneticisinin kullanacağı yetki, denetim ya da yönetimin düzeyi Milletler Cemiyeti üyeleri arasında önceden bir sözleşmeye bağlanmamış ise, bu konular Konsey tarafından belirgin biçimde düzenlenecektir.

g) Sürekli bir komisyon manda yöneticilerinin yıllık raporlarını almak, incelemek ve mandaların uygulanmasına ilişkin tüm sorunlar konusunda konseye görüşünü bildirmekle görevlendirilecektir.

Madde 23:

Milletler Cemiyeti üyeleri, bugünkü ya da sonradan yapılacak uluslararası sözleşmelerin hükümleri saklı tutulmak ve bunlara uygun olmak üzere ;

a) Kendi ülkelerinde ya da ticaret ve sanayi ilişkilerinde buldukları öbür tüm ülkelerde erkek, kadın ve çocuğa hak gözetir ve insanca çalışma koşulları sağlamağa ve bu koşulları sürdürmeğe ve bu amaçla gerekli uluslararası örgütler kurmağa ve onları sürdürmeğe çaba gösterecekler,

b) Kendi yönetimlerine bağlı ülkelerde yerli halka hak gözetir bir işlem sağlamayı yükümlenirler,

c) Kadın ve çocuk ticaretine, afyon ve öteki uyuşturucu maddelerin alım satımına ilişkin anlaşmaların genel denetimi ile Milletler Cemiyetini görevlendirirler,

ç) Kamu yararı için silah ve mühimmat ticaretinin denetimi gerekli olan ülkelerde bu ticaretin genel denetimi ile Milletler Cemiyetini görevlendirirler.

d) 1914-1918 Savaşı sırasında yıkılan bölgelerin özel gereksinimleri göz önünde tutulmak koşulu ile, ulaştırma ve transit serbestliğini ve Cemiyetin tüm üyelerine hak gözetir bir ticaret işlemi uygulanmasını sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapacaklar,

e) Hastalıkları önlemek ve onlarla savaşmak için uluslararası nitelikte önlemler almağa çaba göstereceklerdir.

Madde 24:

a) Toplu antlaşmalarla daha önce kurulmuş olan tüm uluslararası bürolar, tarafların izni alınması koşulu ile, Cemiyetin yetkisi altına konulacaktır. Uluslararası nitelikte sorunların çözümü için daha sonra tutulacak olan öbür tüm uluslararası bürolar ve komisyonlar da Cemiyetin yetkisi altına konulacaktır.

b) Genel sözleşmelerle düzenlenmiş olmakla birlikte, uluslararası komisyonların ya da büroların denetimine bağlı tutulmamış olan uluslararası

nitelikte tüm sorunlar için bu antlaşmalara taraf olan devletler isterlerse ve konseyde izin verirse, Cemiyet Sekreterliği tüm yararlı bilgileri toplayacak ve dağıtacak, gerekli ya da beklenen her türlü yardımda bulunacaktır.

c) Konsey, Cemiyetin yetkisi altına konulmuş olan herhangi bir büronun ya da komisyonun giderlerinin sekreterlik giderleri arasına sokulmasına karar verebilir.

Madde 25:

Cemiyet üyeleri yöntemine göre izin almış olup sağlığın iyileştirilmesi, hastalığa karşı önleyici korunma ve yeryüzünde acıların azaltılması amacını güden Kızılhaç Ulusal Gönüllü Örgütlerinin kurulmasını ve aralarında işbirliğinde bulunmalarını özendirmeği ve kolaylaştırmağı yükümlenirler.

Madde 26:

a) İşbu yasada yapılacak değişiklikler, temsilcileri konseyi oluşturan Cemiyet üyelerince ve temsilcileri Genel Kurulu oluşturan üyelerin çoğunluğunca onaylanır onaylanmaz yürürlüğe girecektir.

b) Cemiyetin her üyesi yasada yapılan değişiklikleri kabul etmemekte serbesttir. Üyeler değişiklikleri kabul etmedikleri takdirde Cemiyet üyesi olmaktan çıkarlar.

Yeni Asır
44 - GAZI BULVARI - İZMİR - 44
İmtiyaz sahibi: ALİ ŞEVKET
Başmüdürlük ve umumî idareyat müdürlüğü: İSMAİL HAKKI

No. 8018 OTUZ YEDİNCİ SENE

PERSEMBE 21 NİSAN 1932

Yeni Asır

Cumhuriyetin ve Cumhuriyetin eserlerini bilmek, sevmek için fikir siyasi gazetesi

Vatandaş!

23 Nisan Çocuk Haftasının Başlangıcıdır
Yuvularımızın Bayramına Hazır Ol

Türkiye Cemiyeti Akvama Giriyor Mu?
Akvam Meclisi Heyeti Umumiyesinde Meclis Reisi Türkiyeyi Resmen Cemiyeti Akvama Girmeye Davet Edecek

İstanbul 20 (Y.A.) — Bazı Avrupa gazeteleri Hariciye Vekilinin Cenevre tahdidi teslimat konferansında vuku bulan beyanatın Türkiye'nin cemiyeti akvama girmeye istinadını göstermektedir. Cemiyet akvama arzı olan büyük devletler tarafından arz edilmiş beyan edecek ve bu davet merasimi üzerine Türkiye Cemiyeti Akvama girmeye talep edecektir.

İlaçların ayınında lakkaniyet

Yeni vergilerle maaleleri yüzde 20 nispetinde azalan memur, istihdam ve işçilerin vaxtıyuzunu kolaylaştırarak için bir düzenliliğin sağlanması. Bekat mesele düğümlenmiştir. Bu az kazancı vatandaşın otobüsleri bütçelerinin iki anaşığı gibi bir araya getirebiliriz. Yüzde 20 az kazancı vatandaşları beklediği edilir.

Yunan Parası Kıymetinin Yarısını Kaybetti Mebusan Meclisi Bugün Dağıtılacak

Atina 20 (Y.A.) — Yunan parasının kıymetinin yarısını kaybettiği bildirildi. Meclis bugün dağıtılacak. Yunan parasının kıymetinin yarısını kaybettiği bildirildi. Meclis bugün dağıtılacak.

Hariciye Vekili Bugün Ankarada Cenevre Seyahati Hakkında İzahat Verecektir

İstanbul 20 (Y.A.) — Hariciye Vekili Tervik Rüşti bugün Cenevre'ye avdet etti. Akşam Ankara'ya hareket ediyor. Tervik Rüşti bugün Cenevre'ye avdet etti. Akşam Ankara'ya hareket ediyor.

Balkesir-Kütahya hattı Küşat Merasimi Cumartesi Günü Büyük Tezahuratla Yapılacaktır

Sehrimizde Bir Çok Zevata Davetiyeler Geldi
İngiliz kraliçesinin ragunun terribeler arasında bir arızalar gösterdiğinden dolayı küşat merasimi tehlikeli görünmüştür. Balkesir-Kütahya hattına yapılan saldırılara karşı büyük tezahuratla yapılacaktır.

Üç Balıkcı Açık Denizde Kayboldular

Bayramın ikinci pazarlığı günü Kütahya balıkçılarından İstanbul Sabri, İstanbul Neri ve Trabzonlu Musa isimlerinde üç arkadaş Kütahya'dan bir saat uzakta denize açıldıkları Hava Kuvvetleri tarafından bulundular. Üç arkadaş açık denizde kayboldular.

İşsiz Katanlar Hapsedilmelerini İstiyorlar

Madrid 20 (H.R.) — Kastile şehrinde açlıklar bir çok yüzlerce işsizler hapsedilmelerini istiyorlar.

Tezyidi Nüfus İçin Bir Proje Hazırlandı

İstanbul 20 (Y.A.) — Bekir ve vergilerin teklif eden tezyidi komisyonu Süleyman İyigün tarafından belirlenen bir proje hazırlandı.

Kahve İhtikarı

İstanbul 20 (Y.A.) — Kahve ihtikarı teklifi ticaret idaresi tarafından teklif edildi.

Tahdidi Teslihat Tahrir Komitesinin Hazırladığı Metin İttifakla Kabul Edildi

Cenevre 19 (A.A.) — Tahdidi Teslihat Tahrir Komitesinin hazırladığı metin İttifakla kabul edildi. Tahdidi Teslihat Tahrir Komitesinin hazırladığı metin İttifakla kabul edildi.

Tahdidi Teslihat

Cenevre 19 (A.A.) — Tahdidi Teslihat Tahrir Komitesinin hazırladığı metin İttifakla kabul edildi. Tahdidi Teslihat Tahrir Komitesinin hazırladığı metin İttifakla kabul edildi.

Suriyede iktisadi vaziyet çok karıştı, bir çok grevler oluyor.

AKŞAM

Lozanda yeniden müzakere başladı, bu defa anlaşma ümitleri fazladır.

Sene 14 — No: 4934 — Fiyatı her yerde: 5 kuruş

ÇARŞAMBA — 6 Temmuz 1932

Telefonlar: Tahrir 21686 — Idare 21434 — Kışe 20113

Cemiyeti akvama davetimiz

“Türkiye, kuvvetli ve medenî bir devlettir. Dünya politikasına yardımı çok kıymetli olacaktır....”, diyorlar.

Cenevri akvama binası

Cenevre 1 temmuz (Hususi) — Epeyce zamandan beri Türkiyenin Cemiyeti akvama girmeye davet edileceği ve hükümetimizin bu daveti kabul ederek Cenevredeki beynelmül mesele azası meyanına itibak edileceği burada söyleniyordu. Hatta, bir iki ay evvel, Hariciye vekilimiz Cenevrede iken, mesele bütününe ciddiyet kesbetmiş, bazı gazetelere havadis mevzuu bile olmuştu. Fakat, hiç kimses, bu hadisenin, Cemiyeti akvama arzusu ile, bu derece şabuk vukua geleceğini tahmin edemiyordu. Filhakika, Türkiyenin Cemiyeti akvama girmesi, bugün rivayet veya tasavvur olmaksızın bugün itima eden Cemiyeti akvama heyeti ummîyesinde bir

çok devletler, Türkiyenin daveti hakkında riyasete takdir verdiler... Mesele nasıl oldu?.. Bazı gazeteler, Türkiyenin Cemiyeti akvama girmeye davet edilmesinde şu veya bu dost devletin önyak olduğunu, gerek Cemiyeti akvama mahafilinde, gerek hükümetimiz nezdinde, dostlarımızın iltimas ve teşebbüsleri icra ettiklerini yazdılar. Burada, Cemiyeti akvama mahafilinde yaptığımız tahkikata göre, Türkiyenin davetinde her hangi bir devletin ve dostlarımızın hususî, ferdi teşebbüsleri olmamıştır. Geçen nisan ayı ortalarında, Tevhik Rüştü bey, terki teslimat konferansında söylediği bir nutukta, Türkiyenin noktai nazarlarını izah ederken, bilvesile, Türkiyenin

komşu ve dost bir çok hükümetlerle aktettiği muahedelerin ruhunu anlatmış, bunlar sayesinde Türkiyenin sulh ve müsalemetten ibaret bir siyaset takip ettiğini ve gıali hiç bir muabede imza etmediğini söylemiş ve demiştir ki: “Eğer Cemiyeti akvama girmeye davet edilmesinde bu manada sulh ve müsalemete yardım etmeksiz, Türkiyenin yaptığı da başka bir şey değildir. Bu sahada, Türkiyeden ancak müzaheret görebilirsiniz...”

(Devamı dördüncü sahifede)

Dahiliye vekili

Şükrü Kaya bey bugün İstanbul'a geliyor

Adapazarı 5 (Hususi) — Dahiliye vekili Şükrü Kaya bey Boludan buraya geldi, merasimle karşılandı. Vekil bey öğle yemeğini burada yedi, bir çok kimselerle görüştü. Saat dörtte İzmite hareket etti. Bu geceyi İzmite geçirecek, yarın İstanbul'a, vasıl olacaktır.

Bir katli yakalandı

Urfa, 5 (Hususi) — Urfa mebusu Sivrekli Mahmut beyin oğlu Emin beyi öldürmekle maznun Ramazan, yapılan gıdelti tabikat neticesinde Viranşehir yakın Hüseyin paşa kasrı denilen yerde yakalanmıştır. Katil jandarmalara ateş ederek kaçmak istemişse de buna meydan verilmemiştir.

Komünistlerin muhakemesi

Dün muhakeme edilen komünistlerden bir kısmı

Komünistlik propagandası yapmakla mazunun yakalanmalarını muhakemelerine dün ağır ceza mahkemesinde başlamıştır. Mahkumlar 48 kişidir. İşlerinde bir kaç kadın da vardır.

Yapılmaması istemistir. Heyeti hakimine bu bususu müzakere etmekte iken mazunlardan bir kısmı ayağa kalkarak müstahak kararını baktı.

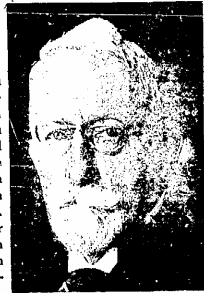
Bunlar daha ileriye giderek şayet muhakeme hafi yapılsa mahkemenin suallerine tek bir cevap bile vermeyeceklerini söylediler. Bazı şefevvühatta lıvecek sözüne baktık. Cinler Nerede

Bir profesörün keşfi

Ölüme çare bulmak kabil olabilecek mi?

Avusturyalı profesörün keşfettiği makine neye yarıyor?

Viyana, 25 haziran (Hususi muhabirimizden) — Vıyananın maruf tabiplerinden doktor Ayzemeger keşfettiği bir alet ile ölüme çare bulduğu hattâ ölü zannedilen bir çok adamları bile dirilttiği sayıları bir müddetten beri kulaktan kulaga söyleniyordu. Son günlerde bu haber gazete sütunlarına intikal etmiştir. Bu keşif neticesinde doktordan malumat almak için dünyanın dört tarafından gelen gazetecilerin haddi hesabı yoktur. Ben de bu gazetecilerle beraber doktora ziyaret etmeği ve akşam karilerine doktordan alacağım malumatı bildirmeği faydalı gördüm.

Profesör Ayzemeger

Hastaneye gittiğim zaman doktor bir ölüyü diriltmekle meşgul imiş. Bizi karşılayan hasta bakıcı hemşire, ziyaretimizin sebebinin anlayınca içeriye girdi ve birkaç saniye sonra yanımıza dönerek:

— Profesör, biraz beklemenizi rica ediyor. Çünkü şimdi bir ölüyü diriltmekle meşguldür dedi ve sonra Vıyanalı kadınlara mahsus lütf bir gülümseme ile ilâve etti: — Affedersiniz, öüler, hayata avdet hususunda çok beklemek istemeyiz, gazetecilerden daha acelecidirler!..

Biz salonda profesörün bizi kabul etmesini beklerken, gazetecilik damarlarımız kabardı, yanımızda duran hastabakıcı hemşireye dönerek merakla sordum:

— Profesörün diriltmeğe çalıştığı ölü acaba kimdir? Vıyanalı bangerlerinden Jakob Adler... Zavallı bir otomobil kazasına uğrayarak ölmüş. Fakat bu kaza esnasında hiçbir tarafı

kırılmamış. Yoksa, uzun müddet tedavie mühtaç olurdu. Her hâlde ya nefsi dahiliden ve yahut sekteden ölmüş olacak. Tali varmış ki, profesör Ayzemegerin eline düşmüştü.

Hastabakıcı hemşireye, profesörün ölüyü diriltme teşebbüsünü uzaktan seyretmek kabil olup olmadığını sorduk. Genç hemşire ufak bir tereddüitten sonra bize doktorun ölüleri diriltme teşebbüsünü uzaktan ve bir cam arkasından göstermeğe muvafakat ettik.

Merak ve heyecanlı hemşireyi takip ettik. Profesör Ayzemeger seksenlik bir ihtiyardı. Ölüyü bir sedye üzerine yatırmış, keşfettiği aleti göğsüne dayayarak mütemadiyen işliyor, ölüünün nabzını da mütemadiyen muayene ediyordu. Aynı cam arkasından profesörün tecrübesini takip eden (Devamı ikinci sahifede)

Şigar mı şigar!...

Çocuk — Anne müjdel. Hanı son moda beyaz beren kaybol-

Şahip ve Başmuharri
Siirt Meb'usu MAHMUT
Umumi Neşriyat ve Yazı Müdürü
ETEM İZZET

AN 1932
No. 2292
KURUŞTUR

Milliyet

Fırka grupunda Türkiyenin davet edildiği takdirde Cemiyeti Akvama girmesine karar verildi

Türkiyenin Cemiyeti Akvama girmesini 40 devlet teklif edecek..

ANKARA, 28 (Telefon) — Cumhuriyet Halk Fırkası grubu bugün meclis içtimamı müteakip toplanmıştır. Grupta Türkiyenin Cemiyeti Akvama davet edildiği takdirde dahil olma kararlaştırılmıştır. Gelen malumata nazaran Türkiyenin Cemiyeti Akvama dahil olması için davet edilmesini 40 devlet murahhası teklif edecektir. Bu meyanda Yunan murahhası M. Mihalakopulos Türkiyenin Cemiyeti Akvama girmesi ve bunun faydaları etrafında ehemmiyeti bir nutuk irat edecektir.

Davetin kâtibî umumilik tarafından şu bir iki gün zarfında hükümetimize bildirilmesine in tizar olunmaktadır. Bu takdirde hükümet meclisin cumartesi inikadında keyfiyeti Büyük Millet Meclisine arzedecek ve bu hususta bir karar itihaz olunmasını teklif edilecektir. Meclislikadan sonra davetle Cemiyeti Akvama giren devlet Türkiye Cumhuriyeti olacaktır.

CENEVRE, 28 (A.A.) — Cemiyeti akvama perşembe günü fevkalâde heyeti umumiyeye içtimamında Türkiye Cumhuriyetinin Cemiyeti akvama iştiraki için davet edilmesini lehinde Yunanistan ile bazı devletlerin hazırlanmış oldukları teklif, meclis divanında icra edilmiş olan aynı mesele ve aynı şerait ile resmen kabul edilmesini derşik olunmaktadır.

Bu teklif, hemen müzakere edilecek değildir. Filvaki meclisin temmuz ayı zarfında hususî bir celse aktetmesi ve bu celsede Türkiyenin Meclis'inin 1931 senesinde meclise kabulü sırasında icra edilmiş olan aynı mesele ve aynı şerait ile resmen kabul edilmesini derşik olunmaktadır.

Buğday kanun lâyihasında tadilât

İktisat encümeni; icabında gümrük resminin indirilmesine dair fıkrayı tayyetti

ANKARA, 28 (Telefonla) — Buğday kanun lâyihası ile ziraat enstitülerine dair olan kanun lâyihası bugün öğleden ervel ve sonra Ziraat vekili Muhlis Beyin huzurunda içtima eden İktisat encümeninde müzakere ve kabul olunarak her iki lâyiha bütçe encümenine tevdi edilmiştir.

Lâyhada yapılan tadilât
İktisat encümeni buğday lâyihası üzerinde yaptığı başlıca tadilât cümlesinden olmak üzere

Fırka Grubu

İktisat vekili izahat verdi

ANKARA, 28 A.A. — C. H. Fırkası bugün öğleden sonra Afyon meb'usu Ali Beyin rişasetinde toplandı. Ruznamesine dahil olan muhtelif meseleler hakkında müzakereler cereyan etti.

- 1 — Afyon müstahillerinin kooperatif teşkil etmesi hakkında olup İktisat encümeninde müzakere edilen lâyihamın esas sureti umumiyede kabul edildi.
- 2 — İktisat buhranı hakkında lazımlar meb'usu Mahmut Esat Beyin sual takriri üzerine İktisat vekili Bey izahat verdi.

Hususî İdarelerden Maaş alanlar

Muallimlerin tekaüt lükleri hakkındaki lâyiha mecliste

ANKARA, 28 (Telefonla) — Hususî idareler bütçesinden maaş alan muallim ve memurların tekaüt lükleri hakkında hükümetçe hazırlanmış olan kanun lâyihası Millet Meclisine tevdi edilmiştir. Bu lâyihamın ihtiva ettiği esaslara göre hususî idare bütçelerinden maaş alan bilimum memur ve muallimler için bir tekaüt sandığı teşkil olunacaktır. Bu sandığın idaresi Dahiliye ve Maarif vekâletlerine ait olacaktır. Her sene idare hususiyeye bütçelerinin maaş tertiplerine mevzu tahsisatın yüzde iki si müsterek tekaüt sandığı için

Konferans İntibaları: Alman Başvekilî Von Franzş Başvekilî M. Herriqol'un çıkışından sonra

Lausanne konferansı

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAGI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Şifre 2 - No: 700

Yeni işleri telefonla İstanbul - 20203

PERŞEMBE - 7 Temmuz 1932

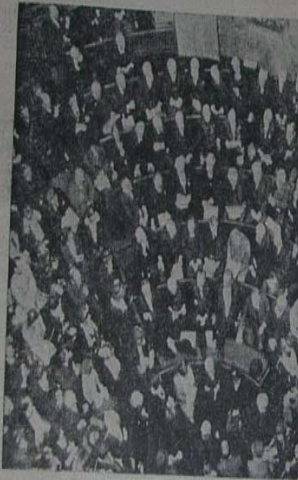
İstanbul İşleri Telefonu İstanbul - 20203

Platı 6 kuruş

Türkiye En Mühim Sulh Ve Müsalemet Unsurudur

Akvam Cemiyetinde Tezahürat Yapıldı

Türkiye'nin dünya siyaset alanında en mühim bir sulh ve müsalemet unsuru olduğu İttihad-berberleri dost, düşman bütün devletler tarafından teslim ve tasdik edilmiş bir hakikattir. Cihan sulh siyasetine merbutiyetli ve sulh yolunda haiz olduğu ehemmiyetli mevki neticesidir ki bu gün Türkiye, Akvam Cemiyetine davet edilmiş bulunmaktadır. Bu münasebetle dün Cenev

re şehrindeki Akvam Cemiyeti içtima salonundan bir köşeye Akvam Cemiyeti içtima salonunda Türkiye lehinde muazzam tezahürat yapıldı. Bütün murahhaslar hakkımızda en samimi ve dostane nutuklarını söylediler. Bu hususta gelen telgrafları aynen yazıyoruz:

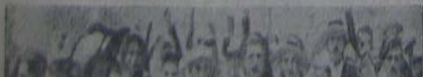
Ankara, 7 (Hususi) - Türkiye'nin Akvam Cemiyetine dahil hakkındaki davetiye dün telgrafla Akvam Cemiyeti Riyasetinden Haricije Vekâletine bil-

dirilmiştir. Telgraf dün öğleden sonra gelmiştir. Millet Meclisinin bugünkü celsesinde bu mesele mevzuu bahsölacak ve Türkiye'nin Akvam Cemiyetine girmesi hakkındaki teklif ve davet müzakere olunacaktır.

(Devamı 13 üncü sayfada)

Yunanistanda Denizciler Büyük Bir Nümayiş Yaptı

"Ekmek İsteriz," Diye Bağırarak Bu Kütle Ortalığı Heyecana Verdi

Türk Kadını "Mühlik", Midir?

Mazhar Osman B. Telâkki Farklarından Bahsediyor

Diyor Ki: "Ev Ve İş Kadınına Müstehlik Demek Doğru Değildir."

Kadın (Müstehlik) veya (Mühlik) olup olmadığı etrafındaki münakaşa ve fikir beyanları oldukça hararetili bir mahiyet aldı. Bugüne kadar bu mevzu üzerinde neyrettiğimiz cevaplarda yeni nesil kadınığın müstehlik veya mühlik vasfı ile hiçbir alakası olmadığı bildiriliyordu. Bugün Doktor Mazhar Osman Bey ile olan mükâlememizin neticelerini kaydediyoruz.

Biri her zamanki gibi alâka ile kabul eden Mazhar Osman Bey bir şey söylemek istemedi ve sadece özünü bildirdi. Fakat biz, sinir mütehasssımın bu mevzu etrafında geniş tetkikleri olacağına kuvvetle ihtimal veriyorduk. İsrarımız karşısında muvafakat eden Mazhar Osman Bey mütalealarımız izah etmeye başladı:

- Fâzil Ahmet Beyin (mühlik) kelimesinde neyi kastettiğini bilmiyorum. Mühlik kelimesi muhtelif telâkiklere göre muhtelif manaları nefsinde toplamaktadır. Size misal söyleyebilirim.

Mesela: etini satarak geçinen bir kısım kadınlar bir telâkkiye göre mühliklerdir. Fakat aksi telâkikde bulunanlar da yok değildir. Bunlara göre, "tahammül evleri", denilen yerlerdeki

Doktor Mazhar Osman Bey bu kadınların bu tahammül masasında geçiren, bir takım iş veya buna musallat olmalarını önüne geçiliyor.

Fakat, müsrif, hayatını kamu masasında geçiren, bir takım iş ve iğrenç ihtiyatlar peşinde koşan kadınlar şüphesiz ki mühliklerdir. Bunlar cemiyeti helak edecek kudreti haiz mikroplar (Devamı 13 üncü sayfada)

Bugün
16
Sayfa

Tarih Kongresi Tafsilatı
12inci Sayfamızdadır

Delilik İddia Edenler Çoğaldı

Fakat Muayene Neticesinde İddiaları Boş Çıktı

Yapılan bir tetkikten anlaşıldığına göre son zamanlarda delilik iddia edenler çoğalmıştır.

Bu cümleden olarak son zamanlarda diğer vilayetlerden delilik muayenesi için

Tıbbi Adli Müdürü Halit Bey

gönderilenlerin yekünü oldukça doludur. Fakat bunlardan pek çoğunun iddiaları muayene neticesinde sabit olmamış, akıllı oldukları şeklinde raporlar tanzim edilmiştir. Bu iddiada bulunanların hepsi de herhangi bir

Bir Köy Ağası, Karısını İple Boğarak Öldürdü

Polatlı, (Hususi) - Bu civardaki Poyraz köyünde feci bir cinayet oldu. Bu cinayeti işlemekle mazun köy ağalarından Hasan Ağa uşağı tevfik edildiler. Bu müthiş faciannın kurbanı Hasan Ağa'nın kendi karısıdır. Öğrendiğime göre, bir müddet evvel bütün rını kendi karısına satan Hasan Ağa'nın son zamanlarda bozulmuştur. Aradan birkaç ay geçtikten sonra da karı ve kızını boğmuştur. Kadın mahkemeye müracaat ederek bütün

Hakimiyeti Milliye

Son Hükümet: 171 lira
6 aylık 9
3 aylık 5
Abone ve tıbbi bedelleri, Müberrir
vazifesini yerli yahut posta veya ben
ka emsalıyla gönderir. Haricet kims
ninin tahsil kabiliyeti yoktur.

TEMMUZ
GUMA
1932
No. 5043 13 ÜÇÜNCÜ SENE.

HER VERDES KURUS

Adres tedbiri 50 kurus ücretle tabiidir.

Bizim Devletçiliğimiz.

Devlet hayatının zıttında ettiği her cemiyette en büyük mesele her ile devletin karşılığı münasabettir. Milletlerin bütün siyasi, iktisadi ve içtimai haklarına sahil eden işleri metkiye itibariyle bu büyük meseleye müdirciler olurlar. Maaşından hale geçiş ve halinden de istikbale itikal edecek olan bu meseleyi hiç bir devir, hiç bir millet kasıyıyla halletmiş olduğu şunu iddia edemez. Her an değişen zamana ve zamanın ihtiyaçlarına göre mevzuatla meselede daimi bir tabiiyet ve inkisaf arz eder.

Ferdi ile devlet arasındaki münasabetsizliği hangi cemiyette olursa olsun, dar ve katı bir formülle içine sığdırmak mümkün değildir. Mele başka bir memleketin, başka bir milletin mahsulü olan bir formüle dayanarak millî ihtiyaçları, millî arzuları karşılamaya çalışmak hiç de pratik bir hareket olmaz. Eksen siyasi deha itibariyle zengin olan milletlerin buna ihtiyaçları da yoktur. Onun tam zamanında devlet hayatı iktil nazardan talep olunacak doğru yolu bulmakta güçlük kalmaz.

Türkiye Cumhuriyeti, Büyük İnkisafın izahıyla siyasi hayatının mühim muammasını kendinin çünkü ihtiyaçlarına en muvafık surette halletmiş bulunmaktadır. Türk vatandaşlarıyla Türk Devletin karşılığı münasabetsizliği değil ve devletçilik umdelerinin hülasa edilmiştir. Ancak biz devletçiliğimiz ile bizim devletçiliğimiz, bunların ecebî hissedilirdi karşılıklı nazarı iyice silmek suretiyle yazılmamıştır. Devletçiliğin Fransızca tıbbidir. Fakat bizim devletçiliğimiz Fransızların anlattıkları ve liberalizmin muhalifi olarak telakkîleri etatisme değildir.

Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde daha ziyade zengin diğer bir iktisadi çözümler eden etatizm ferdi hürriyet, ferdi teşebbüslerin dışlanmaktadır. Oralarında etatizm mücadelesinden doğmuş bir sınıfa hizmet etmiştir. Liberal hükümet kamın hâdîmi ise etatist hükümet sosyalizmin müdircisi edilmiştir. Bizde böyle mücadelesi sermaye ve gâlib olmadığı için devletçilik de Avrupa memleketlerinde dar manasıyla hâiz olamaz. Bizim devletçiliğimiz hiçbir vatandaş ile devlet aradığı bir vatandaşın devleti tercih ve vatandaşın bir mahiyet göstermemiştir. Halk Fırkasının devletçilik umdesi millî memleketin tahakkuku uğruna istisnaların en kuvvetlisini temek itibariyle her şey vatandaşların menfaatini emsalsiz istihdad eyler.

Devletçiliğimiz şu veya şu veya bu zümreyi tercih etmeye eden bir devletçilik değildir. Devlet umumî menfaatlı olmak itibariyle oluşmuş zümrelere veya meydanda boş bırakmaz. Menfaat kadrosu içinde vatandaşları teşvik ve etmekte en büyük vazifeyi zümre ederek kazanmak değildir. Birçok vatandaşlar zararlı iş görmeyi veya devletinden mütevellit gör yumuşak liberalizm ise de bizim devletçiliğimiz devlet ve terakkî umdesi değildir.

Zeki MESUT.

Tarih Kongresinde. Dün De Kıymetli Konferanslar Verildi ve Hararetili Bir Münakağa Yapıldı.

Gazi Hz. dün kongreyi müteakkip Halkevinden çıkarken.

Tarih müderrisleri ve tıbbî ilimler leri iktisadî dünden devam etmiştir. Öyleden evvel: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından profesör Sadri Maksudî Bey "Tarihin Amilleri", Budapeşte gâhibi kitabı, hâncisi şark eserleri müdürü M. Zeyti Ferena tarafından "Hint akımları kavimleri arasında, mevzuat konferans verilmiştir.

İnkisafında muvafık olan amillerden bahsetmiş ve sosyoloğlar tarafından bu hususta ileri sürülen noktaları hülasa etmiştir ve neticece:

Prof. Dr. Sadri Maksudî Bey.

Tarihi hadiseleri bir tek âmîlin tesiriyle yazmaz kalkışmanın doğru olmadığını, bütün içtimai ve tarihi hadiselerin bir çok âmillerin muhassalası ve en mühim (Devamı 3 üncü sayfada)

Dünkü celseler sırasında Maarif Vekili Bey, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti azalarıyla beraber

Akvam Cemiyeti Büyük Meclisinde. Gazi Türkiye Hakkında Murahhasların Söylediği Ehemmiyetli Nutuklar.

Cemiyet Akvam daveti ve iltihama Heyet Umumiyyinin fevkalide iktisadına iştirak eden Muhterem Azamî Türkîye hakkında söylediği sözler bura mahfûz olarak büyük bir memnuniyet ve hasasîyetle nakledilmektedir.

Her aldığımız göre Haricî ve Akilînce bu nazik davete karşı ilhar edilmiş olan müteakkip evvel Haricî ve Akilînce Tevlik Nâzırı Bey yârın 12. Meclisini tasviline arz edecek ve Büyük Meclisin müvakkatî üzerine teğlat ile Cemiyet Akvam Kâtibî Umumiyyine şâh olunacaktır.

Heyet Umumiyyede Hararetili Nutuklar.

Convent 7 (A.A.) — Anadolu Ajansı hususî muhaberi bildiyyar; Cemiyet Akvam Heyet Umumiyye'nin M. Hıvâz'ın ziyasetinde dünkü fevkalide iktisadî Türkiye daveti hakkında ilk söz alan Avusturalya Murahhası şu beyanatta bulunmuştur:

Türkiyenin Cemiyeti Akvama davet olunmasına dair ileri sürülen teklife Avusturalya hükümeti hararetili müdahale eder. Biz çok batınlardan sürurus en yâkâk... ara dercesinde fevkalide edilecek millî mahiyetle marif olmak Türkiye'nin en bari vasıllarından birini teşkil etmektedir. Bu vasıflar, geçen asırlardan ziyade bugün inkisaf etmiş bulunmaktadır.

Harbi umumînin muhabirlerinden ve Gelibolu, Filistin, Sina ve Suriye'de harp hattında bulunmuş bir insan itibariyle söylüyorum. Türk askerinin müdâfaa-i emsalsiz kabiliyetini ve hücumdaki kudret ve kabiliyetini boyzile görmek fırsatımıza nail oldum. Gelibolu'da arkadaşlarımız ve ben Türkiye'de...

Franzis murahhası M. Paul Boncour.

saadet ve muvafacimleri karşısında muharre: defalar naziretler içinde keşiflik Türk devletin Avusturalya, evsual yüzlerine karşı ve Br...vay'ın anan nazim gülle yağmur altında pers...vay'ın itir atıldıkları görülmektedir. Türklerin kıymet ve nakavzet kudretleri hakkında yüksek dâhicîlerimizi iste ben, bu suicit elde ettim. Harbin fecayitini bu kadar yakından görürüm milletini istikbalini harbe mani olmağa hasrededeciği bânasati o zamandan beri diğer her nazirî hissin fevkalide olarak bend...katî suretleri yer etmiştir. Cemiyet Akvamın emsalsiz harbi kanun hâdîci addetmek ve boy-nelalîl ihtilâlet, muahhabe vasıllarla helleymektedir. Türkiye'nin Cemiyet Akvama girmek bu memleketin istikbalini bu meclâsîlere hasrededeciği gö-

Hakimiyeti Milliyyenin Ankara'da Yeni Tesis Edilen Satış Yerleri SON SAHIFAMIZDADIR.

İtalyan Murahhasının Beyanatta.

İtalya Murahhası M. Scialoja (İtalya Hükümeti nazırı) şu beyanatta bulunmuştur:

Heyet Umumiyye tevdi... akvam müteakkip ummî muahharî...

Akvam Cemiyeti Heyeti üyesi.

İtalya Murahhası M. Scialoja (İtalya Hükümeti nazırı) şu beyanatta bulunmuştur.

Heyet Umumiyye tevdi... akvam müteakkip ummî muahharî...

B. M. Meclisinde Türkiye Sanayi Kredi Bankasının Teğkilîni Onaylandı. Büyük Millet Meclisi dün Türkiye Sanayi Kredi Bankasının kurulmasına karar verildi.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin Azasından Dr. Reşit Galip Bey Tarih Kongresinde "TÜRK LOK VE MEDE" TARİHİNE UMUMİ BİR BAKIŞ Formu Halinde Takdim Edildi.

Halkın Hukukiyeti Milliyeye

TEMMUZ PAZARTESİ 1932 No. 2963 13 ÜÇÜNCÜ SENE.

HER VERDE S'KURUS

Akras tehdidi 30 Akras devranı tahdidini

Akvam Cemiyetine Cevabımız.

Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine, Dostumuz Sovyet Rusya'ya ve Cemiyeti Akvamdaki Muhtelif Murahhaslara Gönderdiği Telgrafları Negrediyoruz.

Büyük Millet Meclisinin önünde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Ferid Rıza Bey.

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Akvam Cemiyetine Cevap... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde... Hariciye Vekilimiz Akvam Cemiyetine... Akvama davetinde...

Tarih Kongresinde.

Riyaseticümbur Umumi Kâtibi Hikmet Bey "Şarkta İhtilat Sebebi" Er., Mevzu-u Konferans Verdi.

Dün, Tarih Müessesesi ve Muallim... Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Riyaseticümbur Umumi Kâtibi Hikmet Bey.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Hikmet Bey, konferansında... Şarkta ihtilat sebebi... Konferans verdi.

Kazım Pş. Hz. İstanbul'a Gitti.

Büyük Millet Meclisi Reis Kazım Pş. Hz. dün akşamki trenle İstanbul'a hareket etmiştir. Reis Pş. Hz. İstanbul'da heyeti teşkilatı ile beraber, meclis ve birçok halk tarafından karşılanmış ve bir polis müfrezesi kendilerini selamlaştırmıştır.

Fransız Takımını Yendik.

Galatasaray-Fener Muhtelili Galip. İstanbul 10 (A.A.) - Fransız Rasing Kulübü ile Galatasaray - Fenerbahçe muhtelili aramızdaki rehavariş inşaatında muhtelitimiz 1-3 sayı yapıp galib gelmişlerdir.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Azasından Muallim Afet Hanımefendinin

"Orta Kurun Tarihiye Umumi Bir Bakış" Mevzu-u konferansını bugünkü nihaatında "karşılamış ve takdir ediyoruz."

Ali İktisat Meclisi Mesaisine Başla

İktisat Vekili Şeref B. Bir Nutku ile Meclisin Mesaisini Açtı.

Ali İktisat Meclisi dün saat 15 te İkinci Fahri Reis İktisat Vekili Mustafa Şeref Beyin bir nutku ile mesaisine başlamıştır. Ali İktisat Meclisinin bu devreye ait mesaisinin mevzuunu, milli gelir, ihracat kredisi, teşkilatı ve 1930 tediyi muvazenesi teşkil eylemektedir. Celsenin küsüdmü eakip riyaset intihabı yapılmış ve birinci reisliğe Trabzon Mebusu Hasan, İkinci Reisliğine de İğ Bankası Umum Müdürü Celal Beyler mübah edilerek razınameye dahil mescelerinin teşkil için üç encümen teşkil olunmuş bu, encümenlere atıldı ve zat seçilmiştir.

Tediyi Muvazenesi Encümeni, Hüseyin Münir, Selimoğlu, Hüseyin Münir, Merhûr B. Umum Müdürü Salahattin İktisat Umum Müdürü Celal, N. Asım ve Vehbi Beyler. İhracat Kredisi Encümeni Hüseyin Münir, Habipzade Ziraat Bankası İzmir Şubesi Müdürü Salahattin, Kurşun Şevki, Sanayi ve Maden Bakanlığı Umum Müdürü Sadettin, Ziraat Bankası Umum Müdürü Süphü ve Trabzon mebusu H. Beyler.

Milli Gelir Encümine Mümtaz Pş. Şakir Hüseyin, Devlet Demiryolları Umum Müdürü Rifat, Hırcak Fabrikası Müdürü Resat, İstanbul Ticaret Odası Kâtibi Umumisi Vehbi, Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Meclisi Arasından Niyazi Asım, Davut zade Rahmi, Bakırköy Fabrikası Müdürü Fazıl ve Niyazi Ramazan Beyler.

Encümenlerin intihabını takip ettikten sonra veylenmiştir. Encümenler gelecek pazar için teklifata devam edecek ve meclis heyeti umumiyetle on toplanan encümenler raporlarında müzakereye başlayacaktır. İktisat Vekili Beyin nutkuyla meclisimizde dercedilmiştir.

7 inci sene No. 2308
NUSHASI 5 KURUŞTUR

Milliyet

Sahip ve Başmuharri
Siirt Meb'usu MA
Umumi Neşriyat ve Tercüme
EMER İZZET

Cemiyeti Akvama iştirak edecek Türk heyeti teşekkül etti

Takas Ticareti

Lausanne sulhu ile kazanılan istiklâlin bir ehemmiyeti cephe-
mizi iktisadımızda görürüz. O
tarafı sulhın sonra Türkiye iktisadını
serbesttir. Dilediği iktisat
hareketini yapabilir. Serbest ola-
rak gümrük tarifeleri tanzim et-
mekle iktisat istiklâlimizin ilk
şeyhallerinden istifade edilmiş
oluyor. Ezelden beri açık ticaret
müvazenesini, yükselme himaye-
li tarifeleri, ancak bu devirde
müsaait hale koyabilmek kabil ol-
muyor.

Yeni gümrüklerden bir sene
sonra, yine ezelden beri açık te-
ciye müvazenesinin istiklâline doğ-
ru kuvvetli bir adım atıldı. Kam-
bıyo mürakabe usulü vazolundu
ve Türkiyeden çıkan kambyo ların
maddi mal mübayaasına mu-
hbil olup olmadığı kontrol al-
ınmış, bu surette spekulatif
işlen mesnetsiz kambyo firarı-
na önüne geçildi.

Birbirini takip eden bu iki ted-
birle bilhassa ticaret müvazenesine
çok faydalı tesirleri görülmüştür.
Şirlerden evvel ithalâtımız
sıralımdan yüzde 65 derece-
ne kadar bir fazlalık göste-
rirdi (1929), tedbirlerden
sonra bu nisbet hayrete şayan bir
azalmaya başlamış. Hatta akai-
darak bu sefer ihracatımız
sıralımdan (1930) da yüzde
10 (1931) de yüzde 1 fazla-
 göstermiştir.

Ekonomik buhran artıyor. Millet-
vudatların içine kapanıyor.
İthalatlarını azaltıyorlar. Bu
durumda ticaret müvazene-
sine bugünkü müsaait halde de-
dip etmişliğini kestirmek
değildir. Binaenaleyh bir
an ihracatımızın azalmama-
sına gayret etmek ve her
ithalâtımızı tazyik etmek
ediyordu. Kontenjanman-
lıklardan çıkmıştır. Yeni u-
şure memleketi girecek eş-
ya ve tayin olunur. Tica-
vazenesi daha cezri kon-
trollere girer. Usulün istiklâli-
ni, Türk harici ticareti e-
yetli faydalar elde etmiş-
çümle, ihracatın istiklâli-
nin nisbeti, yukarıda kay-
nı yüzde 1 fazlalık usulün
den sonra yüzde 46 ya-
rda (1932 nin ilk dört ayı)
i, muntazam ve şüurlu bir
sıralımda devam edegelen

Şükrü Kaya Bey
Tefik Rüştü Bey

Cemiyeti Akvama Türk murahhasları

18 Temmuz içtimasında Türki- yeyi Bern elçimizle Necmettin Sadık Bey temsil edecekler.

ANKARA, 14 (A. A.) —
Milletler Cemiyeti umumi he-
yetine Türkiyenin kat'î kabulü-
nü müteakip iştirak etmek üzere
Türk heyetinin Hariciye Ve-
kilî Tefik Rüştü, Dahiliye
Vekilî Şükrü Kaya Beyfendi-
leri, Türkiyenin Bern elçisi
ve B. M. Meclisi âzasından Nec-
mettin Sadık Beylerden teş-
ekkülü icra vekilleri heyetin-
ce karar altına alınmıştır.

Mütemim malûmata göre
hariciye Vekilî Beyfendi biraz
rahatsız olduklarından ve Ya-
lovada bulunan Şükrü Kaya
Beyfendinin de bu defaki içti-
maa yetişmeleri meşgûk oldu-
ğundan 18 Temmuz içtima-
nda Türkiyenin Bern elçisi
Necmettin Sadık Bey tarafın-
dan temsil edileceği kuvvetle
tahmin edilmektedir.

Eylül içtimasına Hariciye Ve-
kilinin iştirak etmesine muh-
kak nazariye bakılmaktadır.

Mahkûmlar çalışacak

Adliye vekilinin muhtelif Adliye işleri hakkında gazetemize beyanâtı

Şehirimizde bulunan Adliye
Vekilî Yusuf Kemal Beyfendi
rincine cevap olarak şu malûmatı
vermişlerdir:

Yeni bir Darülfünun

Hükümet Şarkta bir Darülfünun tesis edecektir

Haber aldığımızı göre hükû-
met İstanbul ve Ankaradan ma-
da Şark ve Cenup Vilâyetlerin-
den birinde bir Darülfünun tesisi
kararındadır.

Yeni tesisat Bitince

Terkos şirketi suları nasıl taksim edecek

Terkos şirketinin, jevre daha
fazla su verilmesini temin için,
Terkos gölü ile Kâğıthane ara-
sındaki sifonları takviye etmekte
olduğunu ve bu için bir aya kadar
biteceğini yazmıştı. Dün görü-
ştüğümüz Terkos şirketi müdürü
M. Castelna, evvelce verdığımız
bu haberi teyit ederek dedi ki:
— İnşaat filvaki bir aya kadar
bitecek ve jevre biraz daha fazla
su vermeğe başlayacağız. Kâğıt-
hanedeki teşhîh hazırlarında su-
yun otomatik surette tasfiyesi i-
çin yapılmakta olan tesisat ta bir
aya kadar bitecektir.

Kâğıthane ile Terkos gölü ara-
sındaki sifonların takviyesinden
sonra jevre 2500 metre mikâbı
fazla su verebileceğiz. Fakat bu

Gazi Hz.

Yarın Ankaradan hareket buyuruyorlar..

Büyük Reisimiz Derin-
ce'den Yalova'ya
teyriş edeceklerdir.

Avrupa anla- doğru yen

Bütün meselele muavenet mesaili halleder

Fransa ile İngiltere istinat eden yen

London ve Parisin gelen hab-
er, Lausanne'deki müzakerecinin yal-
nız taminat borçları meselesine inhi-
saz etmediğini göstermektedir. Fil-
hakika bu ihlâli aktedilip te be-
vekilîye memleketlerine vârid edile-
tirmek, Lausanne'dan İngiltere ile
Fransa arasında oldukça eski bir
ihlâlin imzalandığı bildirilmektedir.
İhlâla göre, Fransa ile İn-
giltere Avrupa'nın istiklâli âhvas
meselesinde beraber hareket ede-
ceklerdir.

Bu ihlâli istinatında dâim gelen
jana telgrafları şu tabiiyeti vermiş
tedis:

PARIS, 14 A. A.— M. Harri-
dün bir araya toplanmış olan meclis
müvazenesi hariciye ve maliye ana-
mellerine Fransa ile İngiltere ta-
firâsin aktedilmiş ve müstâ her il
(Devamı 4 inci sahifede)

ANKARA 15 (Telefon) —

Gazi Hazretleri maiyeti er-
kânile yarın yazı geçirmek
üzere hususî trenle Ankaradan
hareket edeceklerdir.
Gazi Hazretleri Derinceden
Ertuğrul yarı ile Yalovaya
geçecek ve oradan otomobil-
le köşklerine gideceklerdir.
Reisicümhur Hazretleri-
ni istikbal etmek üzere Vali
Muhiddin Bey, Kolordu ku-
mandanı Şükrü Nâisi Paşa
İzmit veya Derinceye gide-
ceklerdir.

BURSA, 14 (Milliyet) —
Gazi Hz. nin yakında şehri-
mizi reşrit edecekleri haber
almıştı. Bu münasebetle
şimdiden hazırlığa başlan-
mıştır.

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULUĞU
HALKIN DİLİ

Son Posta

Sene 2 — No: 712

Yeni İleri telefon: İstanbul — 20203

— SALI —

19 Temmuz 1932

İleri İleri telefon: İstanbul — 20203

Fiatı 5 kuruş

Cemiyeti Akvamdaki Mevkimize Çok Ehemmiyet Veriliyor Dün Cemiyete Müttefiklik Kabul Edildik

Cenevre, 18 (A.A.) — Cemiyeti Akvam Büyük Meclisi, Türkiye'nin Cemiyeti Akvama kabulüne ittifakla karar vermiştir.

Cenevre, 18 (A.A.) — Cemiyeti Akvam Meclisinin fevkalâde iktimanda Reis M. Himans, müzakerat ruznamesinin Türkiye'nin Cemiyeti Akvama kabulüne müteallik olarak Riyaset Divanı tarafından teklif olunan karar suretinin Meclis tarafından teklifine tahsis edilmiş olduğunu söylemiştir.

Reis bundan sonra atideki karar sureti projesini okumuştur:

"Cemiyeti Akvam Meclisi azasından olması

İçin kendisine vuku bulan daveti kabul etmiş olduğunu kaydeden Cemiyeti Akvam Büyük Meclisi, Türkiye Cumhuriyetinin misakan birinci maddesinde derpiş edilmiş olan şartları yerine getirmiş olduğunu müşahede ederek Türkiye Cumhuriyetinin Cemiyeti Akvam azalığına kabul edilmiş olduğunu beyan ve Türkiye mümessilini cemiyetin şimdiki iktima devresinde mesaisine iştirak etmeye davet eder."

Müteakiben Reis, bu teklif üzerine münakaşa ve müzakereyi açtı.

(Devamı 10 uncu sayıya)

İstanbulun Dört Köşesi

Hiç, Karpuz Büyüklüğünde Armut Gördünüz Mü?

Petraki Ef. Senenin Her Mevsiminde Armut, Elma Ve Kayısı Yetiştiriyor

Petraki Ef. nin meşhur ağaçlarından birkaçı ve kundura

Edirnekapi ve Topkapı sathı mullerini birleştiren Sulukule deresinin tam üstünde ve Lânetleme kapısının önünde muntazam çimento duvarlı bir bahçe. Harap evlerin, ağaçsız ve çıplak bostanların arasında itinalı ve temiz duvarların sakladığı bu bahçenin içinde de müstesna bir bahçelik olduğunu tahmin için hiç şüphe çekmezsiniz.

Bir asker doktorun gösterirken şöyle bir yaptı:

(Devamı 8inci sayıya)

100 Bin

600Kundura İmalâthanesi İspirto Ve Benzin

Kapanmak Üzeredir

Kösele Fiatı Durmadan Yükseltiliyor

Teşviki Sanayi Kanununa ait yeni muafiyet listelerinin yakında neşredileceğini yazmıştı. Söylenişine göre, yeni listede bazı fabrikalar gümüşük muafiyetli-

İktisat Vekâletindeki Tetkikat Müsbet Netice Verdi

Ankara, 19 (Hususi) — Benzino ispirto karıştırılarak millî bir yakıcı maddede tedariki için İktisat Vekâleti tarafından yapılan tetkikat müsbet bir netice vermiştir. Eski Zirat Müdürü Umumiî Zihni Bey de bu mesele hakkında Vekâlete mühim bir rapor vermiştir. Tetkikatın verdiği neticeye göre, benzino yüzde 25-30 nispetinde ispirto karış-

Cumhuriyet

İSTANBUL — CAĞALOĞLU

Dokuzuncu sene: No. 2945

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul, No. 246
Telefon: Başmuharir: 22966, Tahrir müdürlüğü: 22224, İdare müdürlüğü: 12243, Matbaa: 20472

Salı 19 Temmuz 1932

erini
k?

in yarı yarıya
er satıcıları da yok
çek veçhile ha-
ca kalmış veya
er. Bu noktadan
yakın bir istik-
dinde korkunç
ladır. Eğer şim-
kmarak sonra
sor mükullerle
ihtimali kuvvet-

verince yerli ya-
ketler alırlar.
Umumi harp -
inin alıp gittiği
çirler ve şirket-
iler, düküdü-
ğil, ikiper üçer
çildiler. Bu su-
saldığı nişette
vaznesi bozul-
dikete inkilap
iki adım kal-

acağız, ve na-
ası tütünlü-
kaldığı aki -
çok iyi ve mebl-
icilar çok naz-
ıldılar ve onu
istini kırtar -
dılar. Tütün
vırır değil de,
fahsul - ma -
Hâli bu min-
bir stok var.
ofa tekerrürü
asından yuka-
yıtışen tütü-
e ihracını te-
r. Bu işi ya-
kalmamış -
e bize ne ka-
rini ise geçen
nişalinde pek

le bu kadar
dün derin kü-
kadar uza -
uzun halle
ünü kullanan
ketleri başka
secur oldu
alıştılar da
le devam etti.
Amerika'nın
şka Japon ve
e şihren Rus
Türk tütünü-
nevi aldılar.
tütünü yetis-
leri ise mana-
rakın ve mü-
arını çoğaltıp
memleketler
kılıf netice-
li-

nişecek? Büy-
n yalnız bir
bede Türk tü-
nuzuna satıla-
rak ve mes'e-
olarak gene

Uç gündenberi
limanımızda bu-
lunan İtalyan filo-
sunda, dün sabah
bir resmi kabul ter-
tip edilmiş, filo ami-
ralı Türk spor top-
kılıtı rünesanı ka-
bul etmiştir. Duvet-
liere kruvazör de
diğer torpidolar gez
dirilmiş, geminin
büfesinde izah edil-
mişlerdir.

İtalya filosu ko-
mandanı Amiral
İtalo Moreno dün
Bilâden sonra İ-
talyan Sefiri B-
ron Aloisi ile be-
raber rüfakında
yuları firkatayı kapitan Cerandi ile
sülmanları; güverte yitibeyen Raki B.
aldığı halde Ankara motorlu Yalova'ya
gittiler.

Cemiyeti Akvama girdik Büyük Meclis, Türkiye'nin azalığını ittifakla tasvip ve kabul etti

M. Hymans'ın sulhcü Türkiye'nin iştirakini ehemmiyet-
le karşılıyan nutkuna Cemal Hüsnü Bey cevap verdi

Cenevre 18 (A. A.) — Cemiyeti Akvam Büyük Meclisi Türkiye'nin Cemiyeti Akvam'a kabulüne ittifakla karar vermiştir.

Türk murah-
hadları Meclis sa-
lonuna alındıktan
sonra reis M.
Hymans Türkiye
Cumhuriyetine be-
yazın hoşnemedi et-
miş, Türkiye'nin
Cemiyeti Akva-
m'a iştirakinin
milletler cemiy-
tinin alemsümul
bir mahiyet al-
masına doğru bir
terakki adımı ve
sulh için bir za-
man teşkil ettiğini
söylemiştir.

Türkiyenin Bern

Cemiyeti Akvam'da ilk defa Türkiye'nin temsil eden murahhadlarımız

Cemal Hüsnü ve Necmettin Sadık Beyler

sefiri verdiği cevapta Briand - Kellogg

kararı takdirle bahsetmiş ve Türki-

ye'nin kuvvet ve vası-
talarının müasadesi
nişbetinde sulh esse-
rine iştirak edeceğini
beyan etmiştir.

Bundan sonra Bü-
yük Meclis, M. Ma-
daryaga ile M. Poli-
tis'in teklifleri üzerine
senelik içtima devre-
sini 5 Eylül yerine 26
Eylül olarak tesbit et-
miştir.

Merasim ne oldu?

Cenevre 18 (A. A.) —
Cemiyeti Akvam Mec-
lisinin fevkalâde içti-
maında M. Hymans
müzakerat ruznamesi-
nin Türkiye'nin Cemi-
yeti Akvam'a kabulü-
ne müteallik olarak
riyaset divanı tara-
fından teklif olunan
karar suretinin meclis tarafından teki-

(Mabadi 6 inci sahifede)

İstanbul'un en sür-
Belediye n
nasıl ça
Her dava 5-10 da
ve kat'i karar, sonra

Bakkallar, bey-
yas önlüklü ka-
saplar, lokanta-
cılar, seyfar seb-
teçiler, berber-
ler, mavi kas-
ketli şoförler, fi-
rinciler, balık -
çılar Belediye
mahkemesinin
kapısı önünde
sıra sıra dila-
mışlar.

Belediye hep-
sine caza yazmış,
hepsi bu cezala-
ra itiraz etmiş-
ler, şimdi Hâ-
kim hepsini din-
liyecek ve karar verecek. Soruların
bekliyorlar.

Mahkeme, Galata'da nahiyeye mü-
dürliğüne ait binanın üst katında
çalışıyor. Mini mini bir oda. Ka-

Musolini, i
Meşhur Emil Luc

hakkında mer

Roma 18 (A. A.) — Bismark
Napolyon'un hayatlarını yazmış
duğundan dolayı bütün cihanda b-
yük bir şöhret kazanmış olan Em-
Ludwig, bu defa kendisine mod-
olarak M. Musolini'yi ithap et-
miştir.

Kitabı intişar eder etmez, İtalya
da pek büyük bir alkış uyandı-
rılmıştır.

Mumaleleyh demiştir ki:
— Napolyon'un faaliyeti benim
aliyetinden bütünlü başkadır. C
bir inkilâbe nihayet verdi, ben la
bir inkilâp başlattım. Onun hayat
bana kaçınılmaz müşkül olan hat-
ları gösterdi.

Duça, parmaklarla bu hataları
birer, birer saymıştır
— Akraha ve teallükatını kayırm
Papa'ya karşı mücadele, mali ve fi-
(Mabadi 5 inci sahifede)

Çok güze
Güzel San'atlar
eserlerinden

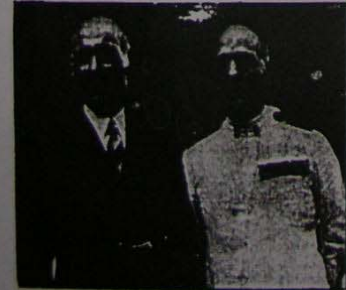
DAMLA DAMLA
OLUR

Amiral Moreno Yalova'da ... Gazi Hz. filo komandanı- nı kabul buyurdular

Misafir bahriyeliler bugün Taksim abi-
desine bir çelenk koyacaklar

Uç gündenberi
limanımızda bu-
lunan İtalyan filo-
sunda, dün sabah
bir resmi kabul ter-
tip edilmiş, filo ami-
ralı Türk spor top-
kılıtı rünesanı ka-
bul etmiştir. Duvet-
liere kruvazör de
diğer torpidolar gez
dirilmiş, geminin
büfesinde izah edil-
mişlerdir.

İtalya filosu ko-
mandanı Amiral
İtalo Moreno dün
Bilâden sonra İ-
talyan Sefiri B-
ron Aloisi ile be-
raber rüfakında
yuları firkatayı kapitan Cerandi ile
sülmanları; güverte yitibeyen Raki B.
aldığı halde Ankara motorlu Yalova'ya
gittiler.

Diğer Bahriyeliler Hz. tarafından kabul buyurulan
misafiri İtalyan Amiral ve İtalya sefiri Cenapları
rühle ahidesi gelecek ve İtalyan filo-
su orkestrası lütikül marşını çelâken
Amiral tarafından güzel bir çelenk ko-
yacaktır.

İsmet Paş. İzmir'de Mühim bir siyasi Nutuk söyleyecek

Ay sonunda M. Venize-
los Yalova'ya geliyor

Ankara 18 (Telefonla) — Baş-
vekil İsmet Paşa, 26 temmuzda
İzmir Gazi heykelinin küşadını ya-
parken çok mühim ve siyasi bir
nutuk söyleyecektir. Bu nutka
Ankara mebahilinde büyük bir
ehemmiyet verilmektedir.

İsmet Paşa 24 temmuz pazar
günü trenle İzmir'e hareket ede-
cek, ertesi akşam İzmir beledi-
yesinin şerefine vereceği ziyafette
bulunduktan sonra seli günü Çe-
me'ye gidecektir. 25 temmuz sa-
bahı İzmir'e gelerek resmi küşadı
yapacak ve mühim nutkunu söy-
liyecektir.

M. Venizelos geliyor

Aynı gün Ege vapuruna İstan-
bul'a hareket edecek olan Başve-
kil doğru Yalova'ya gidecektir.
O günlerde Yunan Başvekil M.
Venizelos ta bir Türk vapuruna
Yalova'ya gelerek bir hafta Gazi
Hz. ne misafir olacaktır.

YENİ YENİMİZİ TENKİT:

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Uzunköprü'de tamamladıktan sonra 1993 yılında Kuleli Askeri Lisesi'nden, 1997 yılında Kara Harp Okulu'ndan mezun oldum. 1998 - 2005 yılları arasında Ankara'da görev yaptıktan sonra 2005 Temmuz ayında Malatya'da Kara Havacılık Komutanlığı 2. Kara Havacılık Alayına tayin oldum. Halen burada görev yapmaktayım. Evliyim ve İngilizce bilmekteyim.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin bağımsız milletler safında yer alışı ve Atatürk dönemi boyunca takip ettiği dış politikası, yakın dönem Türk tarihi içinde güncelliğini hiç kaybetmeyen önemli konularından biridir.

Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra 1930'lu yılların başına kadar batı ile arasındaki sorunları ve bunlardan kaynaklanan pürüzleri ortadan kaldırmaya çalışan Türkiye, bu tarihten sonra yeni dünya düzeninin oluşmasına hizmet etmek maksadıyla ortaya çıkmış olan Milletler Cemiyeti sistemine katılmıştı.

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine katılımı; hem Milletler Cemiyetinin bundan sonraki çalışmaları, hem de Türkiye'nin takip ettiği dış politikası açısından büyük bir önem taşımaktadır. Yapılan çalışma, yeni Türk devletinin ilk yıllarına ait Milletler Cemiyetine girişi ile ilgili hatırasının, Türk basınından izlenmesi şeklinde değerlendirilebilir.

Milletler Cemiyeti ile ilgili olarak değişik çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Her ne kadar Milletler Cemiyeti ile ilgili çalışmalar değişik yorumlar ve değerlendirmelerle yapılmışsa da Türk basınında yer alan bilgi ve değerlendirmelere pek yer verilmemişti. Bu nedenle, **Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi ve Türk Basınındaki Yansımaları** başlığıyla yeni bir çalışma yapılabileceği yönünde bir kanaate ulaştık. Basın taramasıyla elde edilen bilgiler esas alınmak suretiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, Cemiyetin kuruluşu ve politikalarıyla ilgili araştırma eserleri ve makalelere de yer verilerek konu hakimiyeti sağlanmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde; Birinci Dünya Harbi'nin sonuçları, barış arayışları ve yenik devletlerle yapılan barış antlaşmalarıyla, yeni dünya düzeninin kurulması için gündeme getirilen Milletler Cemiyetinin kuruluşu ve misakı yer almıştır.

İkinci bölümde Türkiye'nin Silahsızlanma Konferansına katılımı ve konferansta ileri sürülen görüşler yer almaktadır. Bölümün devamında da Türkiye'nin Milletler Cemiyetine ve uluslar arası camianın hakemliğine intikal eden Musul sorunu, nüfus mübadelesi, Bozkurt-Lotus davası ve Sancak sorunu gibi bir dönem Türk dış politikasını meşgul eden konulara yer verilmiştir.

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ve Türk basınındaki yansımalarını içeren üçüncü bölümde ise Atatürk ve Türk Milletinin Milletler Cemiyetine bakışı değerlendirilmiştir. Ayrıca bölümde Türkiye'nin Milletler Cemiyetine davet edilişi ve Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişiyle ilgili bilgiler, Türk basınında yer alan haberlerle desteklenerek verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız esnasında Milli Kütüphane ve Meclis Kütüphanesindeki 1930-1932 yılları arasında yayınlanmış ulusal gazetelerden yararlanılmıştır. Ayrıca Başbakanlık Arşivinden de mümkün olduğunca konuyla ilgili belgelere ulaşılmıştır. Çalışmanın bir bütünlük ve ahenk kazanması için daha önce yapılan çalışmalar, makale ve tezler taranarak Türk basınından örneklerle birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yüksek Lisans çalışmalarım süresince gerek ders ve gerekse tez aşamasında yardımlarını esirgemeyen başta Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Yavuz **ERCAN**'a, ders hocalarım Prof. Dr. Yücel **ÖZKAYA**'ya, Prof. Dr. İzzet **ÖZTOPRAK**'a, Prof. Dr. Bige **SÜKAN**'a, Doç. Dr. Oğuz **AYTEPE**'ye, Yrd. Doç. Dr. Eftal Şükrü **BATMAZ**'a, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Emin **YAMAN**'a, Yrd. Doç. Dr. Recep **BOZTEMUR**'a, bizlere her konuda destek olan Enstitü çalışanlarına ve İnönü Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Recep **DÜNDAR**'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez çalışmalarım esnasında yardım ve katkılarını gördüğüm tez danışmanım Prof. Dr. **MESUT AYDIN**'a ve desteğini ve sevgisini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Dilek **TAŞKIN**'a müteşekkirim.

KISALTMALAR

AAMD: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

age.: Adı Geçen Eser

agm.: Adı Geçen Makale

“Atatürk ve Türkiye”: Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Ankara 1997.

bk.: Bakınız

c.: cilt

çev.: Çeviren

hzl.: Hazırlayan

“Misâk-ı Millî”: Misâk-ı Millî ve Yeni Türk Devleti'nin Sınırları, Malatya 1998.

No.: Numara

S: Sayı

s.: Sayfa

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

“Türkiye'nin Batı”: “Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi”, **Bulleten XLV/1-177**, (Ocak 1981), Ankara 1981

“Türkiye ve Irak Hududu”: Türkiye ve Irak Hududu Mes'elesi, Ankara 2001.

vd.: ve devamı

“II/II”: Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, II/II, Ankara 1973.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLETLER CEMİYETİNİN KURULUŞU

I-BARIŞ ARAYIŞLARI ve SAVAŞIN SONU	11
II-PARİS BARIŞ KONFERANSI ve MİLLETLER CEMİYETİNİN KURULUŞ ÇALIŞMALARI	16
A-ABD Başkanı Wilson ve Milletler Cemiyeti Fikri	17
B-Paris Barış Konferansı'nın Toplanması ve Yüksek Savaş Meclisinin Teşkili....	18
C-Milletler Cemiyeti Komisyonunun Kuruluşu	18
Ç-Birinci Dünya Harbi Sonunda Yapılan Barış Antlaşmaları	20
1-Versailles Barış Antlaşması	20
2-Saint-Germain Barış Antlaşması	21
3-Neuilly Barış Antlaşması	21
4-Trianon Barış Antlaşması	21
5-Sevr Barış Antlaşması.....	22
III-MİLLETLER CEMİYETİNİN KURULUŞU ve MİSAKI	23
A-Milletler Cemiyetinin Kuruluşu.....	23
B-Milletler Cemiyetinin Hüviyeti.....	24
C-Milletler Cemiyeti Misakı.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLETLER CEMİYETİ ve TÜRKİYE

I-SİLAHSIZLANMA KONFERANSI ve TÜRKİYE.....	27
A-Silahsızlanmaya Hazırlık Komisyonunun Çalışmalarında Türkiye.....	28
B-Türkiye'nin Silahsızlanma Konferansına Daveti.....	29
C-Silahsızlanma Konferansı ve Gündemdeki Tezler.....	30
1-Türk Tezi	31
2-Fransız Projesi	31
3-Amerikan Tezi	32
4-Sovyet Rusya Tezi	33
5-İngiliz Tezi.....	34
II-MİLLETLER CEMİYETİNİN ÜYELİK ÖNCESİ TÜRKİYE'YE YÖNELİK UYGULAMALARI	37
A-Sevr Antlaşması ve Milletler Cemiyeti Misâkı.....	37
1- Sevr Antlaşması'nın İçeriği	38
2- Sevr Antlaşması'nın Milletler Cemiyeti ile İlgili Maddeleri.....	40
B-Musul Sorunu ve Milletler Cemiyetinin Hakemliği	42
C-Nüfus Mübadelesi ve Milletler Cemiyeti.....	49
1-Karma Mübadele Komisyonu.....	50
2-La Haye Adalet Divanı	52
3-Atina Antlaşması	53
4-Patrikhane ve Patriklik Seçimi.....	54
Ç-Türk-Fransız İlişkileri ve Bozkurt-Lotus Davası	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİNE KATILIŞI ve TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

I- TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİNE BAKIŞI.....	58
A-Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (ARAS) Bey'in Beyanâtı	58
B-Halkın Görüşü	60
II-MİLLETLER CEMİYETİ ve ATATÜRK	62

III-TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE DAVETİ.....	67
A-Davet Teklifinin Yapılması	69
B-Türk Hükümetinin Milletler Cemiyetine Cevabı	74
C- Gönderilen Mektup ve Teşekkür Telgrafları	76
Ç-Davetin Avrupa’daki Yankıları.....	81
IV-TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE KABULÜ	83
A-Kabul Merasimi	83
1-Milletler Cemiyeti Başkanının Nutku.....	85
2-Cemal Hüsnü (TARAY) Bey’in Nutku	86
B-Fransız Meclisinde Yapılan Dostane Tezahürat	87
C-Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girişi ve Rusya ile Münasebeti.....	88
Ç-Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girişi Münasebetiyle Yapılan Tebrikler.....	90
D-Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girişinin Dış Basındaki Yansımaları.....	91
V-TÜRKİYE’NİN MİLLETLER CEMİYETİNE GİRİŞİNİN BİR YANSIMASI: HATAY SORUNU	95
A-Ankara İtilafnamesi.....	95
B-Sancak Sorunu.....	96
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	110
DİZİN	122
EKLER.....	126
ÖZGEÇMİŞ	151